







































(Շար. Ա. էջ 6)

ուր խտալական կեղծ անձնաթուղթեր կը շինուէին:

ՊԵՆՏԻՈՅ Կառավարութիւնը հրատարակեալ իր ծրագրին մերժումին Ծերակոյտին կողմէ:

ՏՈՒՄՐԸ բարձրացած ըլլալով (չուրջ՝ 4Ց. 52) քարկղի ընկերութիւնները կառավարութեան զիմեցին յաւելում կատարելու համար հասնին վրայ, մանաւանդ գերին որ կրնայ ուրեմն հասնիլ 4 Ց. 43ի: Ոմանք անշուշտ կրնան առարկել թէ երբ տողարը թաւալալոր կ'իյնար, ոչ ոք մը սածեց զինքը իջեցնելու մասին...

Թ ի Թ Օ, երեք ամիս է կը պայքարի (ակամայ) մահուան դէմ: Հաւանաբար իսկական փայլ մըն է այլևս բժշկինք - ըուն համար, քանի ցարդ բոլոր տեսակի հիւանդութիւնները ունեցաւ, վերջինն ալ՝ արեան թունաւորումն է (սեփթիսէմի):

ՆԱՍՏԱԳԱՀ ՊԱՆԻ ՍՍՏԻ յոյս մը տուած էր, Հինգշաբթի օր, ըսելով որ պատանդները քանի մը օրէն Յեղափոխութեան թորհորէն պահապանութեան պիտի յանձնուին, բայց կը թուի թէ Յեղափոխութեան թորհորէն ալ չուզեր եւ Ուրբաթ օր, կացութիւնը միշտ անորոշ էր եւ կարելի չէր ստուգել իսկ թէ նոր նամակներ փոխանցուած են Գարթըրի եւ Պանի Սատրի միջեւ եւ ի հարկին ինչ էր բովանդակութիւնը:

ՊԼՈՒՍՅԻ մօտ, յիմարանոցի մը մէկ պատուարեալը հրդեհ մը վառած է, ուղիով անձնասպան ըլլալ: Վեց հոգի անխաղած են, տասը ուրիշներ ծանրօրէն վիրաւորուած, հրդեհը արագօրէն տարածուած ըլլալով, զիչերը:

# ԱՊՐԻԼԵԱՆ

65 - ԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻՋԻ ՄԷՋ  
ՄԻԻԹԻԻԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀԸ  
Ապրիլ 24, Հինգշաբթի  
Համազգային նախաձեռնութեամբ:

## ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ տարեկերջի հանդէսը՝ Կիրակի Յունիս 29ին:

## ՎԱՂԸ՝

### « ՅԱՌԱՋ ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍ »

Ինչպէս ամէն ամսուան առաջին կիրակին, վաղը յոյս կը տեսնէ «Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»ի նոր բիւլը, որուն իրենց աշխատակցութիւնը ապահոված են...

Ս. ձե՛վԱ.ՀԻՐՃԻԵԱՆ. — «Բիւզանդական եկեղեցիներու Մէջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի Կենդանագիրները»:

DANIEL LEUWERS — Il y a 80 ans Pierre Quillard publiait « Pour l'Arménie ».

HAMAZASB SAKAYAN — « Et si le souvenir de moi s'estompe ».

### « Յ Ա Ռ Ա Ջ » Ի

#### ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԻԷՌ. — Պ. Մեսրոպ Տէր - Գրիգորեան 80 Ց. կը նուիրէ:

ՎԱԼԱՆՍ. — Տիկին Աշխէն Գապայեան 25 Ց. կը նուիրէ:

### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիկ Ս. Մարիամ Աստուածածին եւ կեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը փոխան ծ. ի շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները վասիլ Խերոյեանի մահուան առթիւ. — Տէր եւ Տիկին Տամլամեան (Մարտիկէն) 100 Ց., Տէր եւ Տիկին Գահնճեան 50 Ց:

×

ԼԻՈՆ. — Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Յովակիմեանի (Պրոն) 100 Փր. ողբ. Տիկ. Արտեմիս Ղազարեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris Commission Paritaire : N° 55935

## ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

65-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ  
ՄԱՐՏԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԷՍ - ձԱՇ

Նախաձեռնութեամբ Միութեան Կեդր. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Տէսիսի եւ Վիէնի մասնաճիւղերուն

Կիրակի, Ապրիլ 13, ժամը 13ին, Հայ Մշակոյթի Տան

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ եւ ՏԱՐՕՆ սրահներուն մէջ (12, Ռիւ Սէն - Պաղիլ)

Կը նախագահէ. — ՅԱԿՈՒ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԳԱՆԵԱՆ

Կը խօսի. — ԿԱՐՕ ՅՈՎԱՏՖԵԱՆ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին. —

Տիկին Եւ Արգուեան (պար), ԺաֆՊապայանեան (երգ), Հրանդ Գարապաշեան (քանոն), Ժաֆ Գարապաշեան (դաշնակ)

Տեղերը վերապահել հեռաձայնելով.

Աւտոյեան 70.02.33, Պապայեան 66.01.21, Կրասեան 93.32.18

Մասնակցութիւն 60 Փր.

## LA CAPPADOCE

DIMANCHE, 13 AVRIL

DISCO PARTY JEUNES

BUFFET FROID et ATTRACTIONS  
45 F T. T. C.

VENDREDI, 25 AVRIL

SOIRÉE ISRAËLIENNE

avec

DOV

et danses folkloriques d'Israël

DU 8 AU 31 MAI

HOVIG GRIGORIAN

TOUS LES SOIRS

ORCHESTRE CAPPADOCE MARTEN YORGANTZ  
HARRIS LASKARIS MINAS (vendredi - samedi)

67bis, QUAI BLANQUI, ALFORTVILLE 94140

tél. 375.05.30

pour la première fois en France

# DOM

disques

présente en exclusivité

## ARKA RECORDS

nouvelles collections de disques arméniens

| INTERPRETE             | TITRES                | REFERENCE    |
|------------------------|-----------------------|--------------|
| 33 tours               |                       |              |
| MANUEL                 | TEARS OF HAPPINESS    | 1976         |
| HAROUT                 | OOOR EYIR AHSTVATS    | A. K. 140    |
| HAROUT                 | BALLAD HAYRENYATZ     | A. K. 168    |
| ADISS HARMANDYAN       | EREVANI METCH         | A. K. 154    |
| MAXIM                  | MIAYN KEZ SIRETZI     | A. K. 156    |
| MAXIM                  | NAVAVAR               | A. K. 158    |
| MAXIM                  | KAROUN YES INTZ HAMAR | A. K. 162    |
| ANTRANIG MATOSSIAN     | SIRO GRAGNER          | A. K. 166    |
| ARDASHES SEMERDJIAN    | GANK AR AREV          | A. K. 150    |
| LEVON KATERJIAN        | HYE HEROSNERIN        | A. K. 152    |
| ADISS HARMANDYAN       | KAROUN KAROUN         | A. K. 1002   |
| ARSHAK KHENTIRIAN      | ARM. COUNTRY DANCES   |              |
| 33 tours double-albums |                       |              |
| RAFFI HAGOPIAN         | VERATARTZIR           | A. Y. 170    |
| PAUL BAGHDADLIAN       | SIROUM YEM KEZ        | A. K. 172-74 |

Disques DOM 4-6, rue du Donjon 94300 Vincennes

\* EN VENTE CHEZ VOTRE DISQUAIRE \*

## OPTIMA Tours

# ARMÉNIE 1980

A PARTIR DE 2850 FR. (tout compris)

**prochains départs:**

— DU 26 AVRIL AU 6 MAI

— DU 9 AU 24 MAI

Cette année plusieurs départs par mois et TOUTE L'ANNEE de 12, 14 et 16 jours.

**nouveau!**

Programmes variés au départ d'EREVAN avec des extensions :

— en GEORGIE

— à LENINGRAD

— en ASIE CENTRALE (TACHKENT, BOUKHARA, SAMARCANDE)

— UKRAINE et...

demandez notre brochure détaillée

RENSEIGNEMENTS - INSCRIPTIONS :

**Sonia Coumryantz**

**OPTIMA Tours**

75003 PARIS

67-69 rue Quincampoix (angle rue Rambuteau) — Tél. 274-27-20

Métro : Rambuteau ou Etienne Marcel

Lic. A 946 (Agence agréée INTOURIST)

Telex : 211 324 F.

ԿԻՐԱԿԻ  
ԱՊՐԻԼ  
6  
DIMANCHE  
6 AVRIL  
1980



ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE  
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS  
Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E  
Fondé en 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Արևմտահայերեն : Տար. 300 ֆ. - Հասք : 2 ֆ.  
Ֆրանսերեն : Տար. 260 ֆ. - Վեցամսեայ : 140 ֆ.

LE NUMERO 2 F.

55րդ ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 14.619

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

55e ANNÉE — No 14.619

# ...et si le souvenir de moi s'estompe

Il lit l'inscription sur la dalle en granit gris : Azade Mouratian. 1960-1979. Son regard est penché vers ce petit rectangle de terre, dernière litière d'Azade... durant de longues minutes. Un vent nerveux se lève, râpe l'arène lisse d'un amphithéâtre formé par les vestiges capillaires de Guerrabian. Visage osseux, pourvu d'une barbe elle-même terminée d'un bon saillant, les yeux ornés d'une paire de lunettes rondes, sa longue gabardine bleue par instant se gonfle. Il en sort une feuille tamponnée, un extrait des minutes des actes de naissance du neuvième arrondissement de Paris.

Il lit à haute voix. Il n'est pas sur une scène, avec rôle mélodramatique à tenir. Pourtant la douleur modèle sa lecture : le trente et un mai mille neuf cent soixante est né à 5 heures Azade Mouratian.

Trois lignes de haute tension se balancent doucement au-dessus de Guerrabian. Mois de novembre,

par Hamazasb SAKAYAN

il pleut sur les deux dalles centrales, peintes en blanc, recouvertes par nul nom, sur le goudron de l'allée 7, d'une autre allée bordée de pins aux aiguilles lourdes de liquide et s'arrachant de leur branche.

La première fois que je m'immobilisais dans un cimetière ? Non. Des Toussaints, j'ai suivi mes proches venus se recueillir... ma mère tempérait les balancements de son sac en crocodile noir. Ses talons pas très hauts s'enfonçaient avec hésitation dans la pierre conduisant au caveau familial.

J'aime le cimetière Montparnasse. Sans être fossoyeur, j'aime son silence. Mai venu, il verdoye, ignoré ou travaillé secrètement par le temps, comme découpé dans la chair de Paris, placé dans des étendues nébuleuses. Et l'espiègle Ganymède semble avoir installé pour notre seule illusion une muraille de décors tout autour, décors hyperréalistes ? Ou fabriqués par la chambre noire d'un vénitien ? Des immeubles, la Tour, le Château-Julien de la gare Montparnasse... Montparnasse.

De ce que fut Azade avant qu'il ne provoque notre rencontre, je sais peu de choses. Sa famille vivait — ses parents et une de ses grand-mères pour être plus précis — dans la grande artère marchande d'Alfortville. Un pavillon, une boutique de photographie jaune et rouge, au rez-de-chaussée, fondée par son grand-père qui aussitôt sorti du laboratoire, des glaces, aussitôt laissant derrière lui le comptoir, les ventes allait au Ténéké Palace, plus tard Tchouvale Palace. Il revêtait la robe de bure, le smoking pour cet ancien hangar, pour une longue estrade devenue théâtre, scène. Père supérieur des anciens Dieux, faisant glisser entre ses doigts chaque grain d'un chapel, noyau d'olive du mont des Oliviers, il proclamait, sermonnait le jeune prêtre venu du grand séminaire ou le public braillard, saluait, détective faonné par Conan Doyle, des visiteurs, repliquait : « Je veux battre ma femme, si je le veux, et ne la veux pas battre, si je ne le veux pas », Sganarelle coiffé du hennin médical...

Quelques rares fois, je les vis, dans une promenade citadine, son père qui continuait le commerce, l'épaule collée contre celle de sa femme, grande, vêtue d'un ensemble classique, comme ceux des années 50 produit dans les filatures britanniques, qui s'avancait très droite. Elle me fait penser à ces femmes militarisées, raides, défilant lors d'une fête nationale parmi les chars d'assaut, la hache du légionnaire, les acclamations qui fermentent dans l'énorme ventre de la

il y à 80 ans...

## Pierre Quillard publiait « Pour l'Arménie »

Au nombre de ceux qui, au début de ce siècle, ont considéré avec courage et lucidité la « question arménienne », il faut citer le Français Pierre Quillard. Cet excellent critique poétique qui collabora longtemps à la plus grande revue de l'époque, le *Mercur de France*, était aussi un ami de Jean Jaurès et un esprit progressiste.

C'est en novembre 1901 que Pierre Quillard crée la revue *Pro Armenia* dont le but est de présenter au public français des documents sur les massacres perpétrés par les Turcs, et de sensibiliser l'opinion française à la possible reprise du génocide du peuple arménien. Si Quillard est le rédacteur en chef de la revue, il est entouré d'éminentes personnalités puisque Jean Longuet est son secrétaire, tandis que Jaurès, Clémenceau et Anatole France font partie du comité de rédaction. Les documents que présente *Pro Armenia* émanent de rapports officiels et de diverses correspondances privées.

Le 26 juin 1902, Pierre Quillard donnera à sa campagne de sensibilisation auprès des intellectuels français une autre ampleur en publiant, sous le titre *Pour l'Arménie*, un ouvrage qui regroupe l'essentiel des informations données dans *Pro Armenia*. L'ouvrage, sous-titré *Mémoire et Dossier*, se range parmi les publications des prestigieux *Cahiers de la Quinzaine* qu'a fondés, quelques années plus tôt, Charles Péguy. Tiré à 3000 exemplaires, *Pour l'Arménie* est un sévère bilan des trahisons successives dont a été victime le peuple arménien. Le traité de San Stefano, conclu en 1878, devait en principe assurer la protection par la Turquie des provinces habitées par les Arméniens. Mais, comme l'écrit Pierre Quillard, « le rêve dura peu. En guise de réformes, le sultan Abd-ul-Hamid II prépara et exécuta de 1893 à 1896 les plus épouvantables massacres qu'ait enregistrés l'histoire des souverains illustres : en temps de paix, avec la complicité des Puissances signataires du traité de Berlin (qui, peu après le traité de San Stefano, semblait devoir apporter aux Arméniens des garanties supplémentaires), il fit pendre, écarteler, brûler vif 300.000 Arméniens ». Pierre Quillard précise que, lorsque ces massacres fu-

rent connus en Europe, les égorgements de masse cessèrent pour prendre hélas la forme d'une extermination plus sournoise... Quillard évoque certaines mesures imposées arbitrairement au peuple arménien, comme l'interdiction de circulation, l'obligation de payer des impôts considérables — forme insidieuse de pillages légalisés. De plus, un Arménien pouvait être emprisonné sous n'importe quel prétexte, comme le fait de posséder un couteau de cuisine ! Dans les prisons, les Arméniens arrêtés se retrouvaient en compagnie de Turcs armés (la loi reconnaissait à ces derniers ce droit...). Quant à la description de massacres comme ceux de Zeitoun ou de Sassoun, elle est une descente dans les enfers de l'horreur.

L'ouvrage de Pierre Quillard ne se contente pas d'être une description qui, à elle seule, serait déjà une dénonciation ; il propose, en conclusion, une solution au problème arménien. Cette solution n'est

par Daniel LEUWERS

évidemment pas celle de l'extermination complète de la race, à laquelle aspire le sultan. Quillard ne prône pas, non plus, l'annexion à la Russie. La « seule solution possible », pour ce Français qui s'exprime en 1902, serait la création d'une province avec un régime « pareil à celui du Liban, avec un contrôle effectif de l'Europe sur la nomination des hauts fonctionnaires ». D'aucuns objectent que toute menace de coercition à l'égard du sultan risquerait d'entraîner une guerre européenne, mais cet argument n'ébranle aucunement Pierre Quillard qui estime qu'il suffirait d'une entente entre quelques puissances européennes « pour sauver le peuple arménien d'une extermination totale ».

L'appel pressant et lucide de Pierre Quillard ne sera malheureusement pas entendu. Il reste néanmoins comme la preuve d'une prise de conscience courageuse de la part d'une frange non négligeable des intellectuels français, à l'aube du vingtième siècle.

foule patriotique, plaquée contre des barrières métalliques, qui escaladent son oesophage !

Peut-être la mère d'Azade n'était pas Arménienne ?

Je vais rarement à Alfortville... Je m'en suis toujours défié, de son esprit de clocher, même si elle est la petite Arménie de la région parisienne. Azade en était au contraire enthousiaste. Sentiment étonnant, Azade y vivant, n'étant pas de ces plumitistes verbeux qui après un séjour de deux jours écrivent un « Retour de voyage à... », chantent les merveilles, parent de vertus imaginaires l'inconnaissable. Ou ce qui ne peut l'être que par une fréquentation quotidienne.

Il m'avait téléphoné un vendredi de Février. Un pont reliant Maisons-Alfort à Alfortville, surnommé le « pont aux bœufs », le cadre de notre première rencontre. Assez insolite, même après coup.

Azade m'était inconnu. Et lui, comment me connaissait-il ? Certainement d'avoir lu quelques pages culturelles de publications que j'ai la tâche de remplir avec rémunérations. De cet ensemble de lectures il dut se persuader : J'étais l'homme à questionner, qui éclaircie, décèle le sens ou les actions à accomplir impérativement.

En fait ? Je doute déjà de mes propres affirmations.

Je conservai par la suite l'aura d'un savoir fictif malgré mes dénégations. Il pensait malséant venant du disciple de me tutoyer tout autant que de ne pas pren-

dre note de mes propos. Le vouvoyement resta de rigueur.

« Vous viendrez de Maisons-Alfort » m'avait-il dit.

Déjà la moitié d'une côte — un des versants du pont — était parcourue ce vendredi soir, lorsque une chevelure brune pointa. La sienne respectée par les ciseaux depuis qu'il avait quitté le domicile familial, qu'il vivait dans la rue dédiée aux hommes de l'Affiche rouge. Ce fut la seule allusion à sa famille. Ou à sa vie quotidienne.

Trois immenses cuves noires, rouillées, reliées entre elles par une longue tubulure surélevée jaune ocre pèsent de toute leur circonférence sur le sol : La centrale gazaire. Ou de G. D. F. De l'autre côté, surfaces larges ou aux dimensions plus restreintes, chapellets de formes allongées : Blanc rayé de rose, rouge et noir ou bleu foncé, pour la literie ou pour l'habillement, le linge flotte aux fenêtres des grands ensembles d'Alfortville. Guerrabian regarde.

Après qu'ils se soient serrés la main, Azade dit : — Bonjour monsieur. Soyez assuré que je suis indéciblement heureux de vous rencontrer.

Quel style, pensa Guerrabian...

Guerrabian se retourna brusquement vers son interlocuteur. Eh vous, pourquoi écrivez-vous ?

Guerrabian les regarde. Il se souvient qu'Azade

Suite page 4





























ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ

Օր. Լորա Իջալացեան, Օր. Լիսիա Իջալացեան և ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի, Ապրիլ 13, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ծնողաց՝ ՎԱՀԱԳՆ ԻԶԳԱՆՍԵԱՆԻ մահուն 16րդ տարեկիցին առթիւ և նորոգ հանգուցեալ ՏԻԿԻՆ ԵՍԹԵՐ ԻԶԳԱՆՍԵԱՆԻ յիշատակին: Ի զիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՍԱԿ

Վաւաճապուհ և Հռիփսիմէ Ելիզաւիտեանի յիշատակին, «Յառաջ»ին կը նուիրեն Մարտէլէն Տէր և Տիկին Փլիլպպոս Պոյաճեան 200 Քր.: Տէր և Տիկին Գրիգոր Պոյաճեան 100, Տէր և Տիկին Գրիգոր Փլիլպպեան 100: X Տիկին Պաթուկ Մազմանեան Սարգիս Քէշապեանի մահուն առթիւ 150 Քրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՅԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկ. Սերոսեանի և իր զաւակներուն, իրենց ամուսնոյն և հօր մահուն առթիւ: Այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է 250 Քր. (նաեւ 250 Քր. Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան): X Սերաստիոյ Գաւառի Հայր. Միութեան վարչութիւնը իր բոլոր անդամ. անդամուհիներով իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն այլ Տիկին Վերդինէ Բորինեանի և զաւակին իրենց ամուսնոյն և հօր՝ Մանուէլ Քարինեանի մահուն առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վարանի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպարակ եկեղեցւոյ պայծառութեան, Հրանդ Սեմերեանի մահուն առթիւ: Վարանի Հայ Մարզական Միութիւն 50, Պ. Հայրապետեան և Նուրեան (Մարտէլէն), Տիկին Սամուէլեան (Մարտէլէն) 100ական Փ., Տիկին Պապարդեան և Տէտէեան 200 Փ., Այլի Տիկին Վարդանոյշ Հայրապետեան, Տէր և Տիկին Մամբրէ Սեմերեան, Տէր և Տիկին Փափազեան, Օր. Թադևոսի և Վարդուհի Թընկըրեան 100ական Փ, Տէր և Տիկին Գարաճեան Գրիգոր, Տէր և Տիկին Կարնիէ, Տէր և Տիկին Յակոբ Գրինկեան, Տէր և Տիկին Պապայիղիթեան (Մարտէլէն), Տէր և Տիկին Գրիգորեան Սարգիս, Տէր և Տիկին Ռուպեր Գրինկեան, Տէր և Տիկին Գալայճեան Էջան-Փրովանտէն, Տէր և Տիկին Տէրտէրեան (Մարտէլէն), Տէր և Տիկին Հասպանեան Պաշատուր (Էջան-Փրովանտէն), Այլի Տիկին Վահանոյշ Գրինկեան, Օր. Ղեմմա և Մելինէ Սեմերեան, Օր. Ժանին Գրինկեան միասնաբար՝ 1900 Փ.:

« Ե Ա Ռ Ա Զ »

ԲԱՐԳԱՌԱՋՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԻՂԱՆՈ.— Տիկին Սոնա Իպիշեան 250 Քրանք կը նուիրէ: ԱՎԷՅՐՈՆ.— Պ. Բերուսեան 140 Քր.: ՌՈՄԱՆ.— Պ. Վարդանեան 40 Քր.:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՎԱՐԱՊԱՅ Ս. ԽԱԶ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍՏԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ, ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԱԻԱԶԱՆԻ ՕԾՈՒՄ Առնուվիլի վարապայ Մ. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ Կիրակի, Ապրիլ 13, Վարապայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ: Կը պատարագէ և կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԷՆ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ Հայր. Պատուիրակ Երոպայի Հայոց Այս առթիւ կը կատարուի նաեւ օժուածը նոր պատրաստուած մկրտութեան աւազանին: Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, եկեղեցւոյ սատարողաց բոլոր նշնկեցեցոյ յիշատակին: Երգեցողութիւնք կը կատարուի եկեղեցւոյ երգչ. կողմէ, առաջնորդութեամբ Պր. Վ. Տէվէճեանի:

VOYAGES EN ARMENIE 1980

Table with 3 columns: Voyage description (e.g., 1° VOYAGES DE 12 JOURS), Dates, and Price (e.g., 3 290 F).

Renseignement - inscriptions



Spécialiste des Voyages sur l'Arménie depuis 15 ans Elia PEHLIVANIAN 2, rue de Sèze 75009 Paris tél. 266 50 12

Les places étant limitées, veuillez nous renvoyer le coupon-réponse le plus tôt possible. Lic. A 721

Registration form for Mondotours with fields for Name, Address, City, and travel preferences.

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

65-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐԶԸ ՄԱՐՏԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԵՍ - ՃԱՇ Նախաձեռնութեամբ Միութեան Կեդր. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Տէպիի և Վիկիի մասնաճիւղերուն Կիրակի, Ապրիլ 13, ժամը 13ին, Հայ Մշակոյթի Տան ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ և ՏԱՐՕՆ սրահներուն մէջ (12, Ռիւ Ալն - Պաղի) Կը նախագահէ.— ՅԱԿՈՒՐ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ Կը խօսի.— ԿԱՐՕ ՅՈՎԱՅՓԵԱՆ Գեղարուեստական խնամուած բաժին.— Տիկին Եւա Արզուման (պար), ԺափՊալպանեան (երգ), Հրանդ Գարապաշեան (քանոն), Ժափ Գարապաշեան (դաշնակ) Տեղերը վերապահել հեռաձայնելով. Աւտոյեան 70-02-33, Պապայեան 66-01-21, Կրասեան 93-32-18 Մասնակցութիւն 60 ֆր.

ԲՈՑԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄ

Ապրիլ 24ին յայտնական կամարի Աննա Զինուորին բոցին արծարծումը կը կատարուի Հայ Նախկին Ռազմիկներու կողմէ. ՌԻՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ նկատի առնել որ արարողութիւնը կը կատարուի ժԱՄԸ 17-30ին: Հաւաքուիլ ուրեմն ժամը 17ին Շաղկիկ - Ֆրիէտլանտի անկիւնը:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 65-ԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻՋԻ ՄԷՋ ՄԻԹԻՒԻԼԱԿԻԹԵԻ ՍՐԱԸԸ Ապրիլ 24, Հինգշաբթի համազգային նախաձեռնութեամբ:

ՎԱՐՄԻՐ ԽԱԶ

ՕԴԱՓՈՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԱՆ Հայ Կարմիր Խաչի ծովեզերեայ Մանկանց բոցը կը բացուի Յուլիս 4ին, 6-11 տարեկան մանուկներու համար: Արձանադրութեան համար դիմել ներկուարթի օրերը ժամը 15-17, Հայ Կարմիր Խաչի գրասենեակը՝ 32, Ռիւ Թրէվիզ, 75009 Փարիզ կամ ժամադրուելու համար հեռաձայնել 985-36-53:

ԵՐԷՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՌԻՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱԶԻ ԻՍԻ Մասնաճիւղը Ապրիլ 3էն սկսեալ, բաց կը պահէ Իսիի Մշակոյթի Տանը (Ռիւ տը լա Տէֆան) Հինգշաբթի կէսօրներէ ետք, ժամը 14-30էն մինչև 17-30՝ երբորդ տարեկ երկու սեռէ հայրենակիցներու համար (Իսի, Գլամար, Մէտոն) փափաքողները կրնան հաւաքուիլ քանի մը ժամ անցընելու համար հայկական միջաւայրի մը մէջ:

LA CAPPADOCE

DIMANCHE, 13 AVRIL DISCO PARTY JEUNES BUFFET FROID et ATTRACTIONS 45 F T. T. C. VENDREDI, 25 AVRIL SOIRÉE ISRAËLIENNE avec DOV et danses folkloriques d'Israël DU 8 AU 31 MAI HOVIG GRIGORIAN TOUS LES SOIRS ORCHESTRE CAPPADOCE HARRIS LASKARIS MARTEN YORGANTZ MINAS (vendredi - samedi) 67bis, QUAI BLANQUI, ALFORTVILLE 94140 tél. 375.05.30

Imprimé sur les presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris Commission paritaire : N° 55935

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՑՈՒՑԱԴՐԷ Ի ՆՊԱՍՏ ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՅՑԵՐԷՆ, ԳՈՒՆԵՒՈՐ, ԵՐԳԱՒԵՒՈՒ ՃԱՊԱԿԷՆ ՄԸ ՍԱՍՈՒՆԻ ԶԱԻԱԿՆԵՐԸ ՌԻԲԱՔ, ԱՊՐԻԼ 18, ԺԱՄԸ 20.30ԻՆ Projection du Film Arménien Les Fils de Sassoun organisé par l'Association des Anciens Combattants Arméniens Vendredi 18 Avril à 20h.30 Salle JEAN ARP 22, rue P.-Vaillant-Couturier Clamart 92140 Տոմսերը ստանալ՝ M. KEHYAYAN 124, av. Henri-Barbusse, Clamart M. MANISSIAN 65, bd. Rodin, Issy-les-Moulineaux Maison de la Culture Arménienne 17, rue Bleue, Paris 9 Librairie Paloyan 9, rue de Trévisse, Paris 9







**ՄԱՐՄԵՅԼԻ**  
**ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ**  
 MAISON DE LA CULTURE  
 ARMENIENNE DE MARSEILLE  
 12 - 14, Rue St. Bazile

**Դ.Ա.Ա.Ե.ՍՍՈՒԹԻՒՆ**  
 CONFERENCE - DEBAT  
 Le Vendredi 18 Avril à 21 h.  
 Thème : LE GENOCIDE ARMENIEN  
 Conférencier :  
**J. P. MAHÉ**  
 Prof. d'Arménien aux L. O.  
 Entrée libre

**ՓՈՒՍԱՆ ԵՄԿԵՊՍԱԿԻ**

Այրի Տիկին Մարիամ Գալստյանի (ծննդյան Գալստյան) մահուան առթիվ, փոխան ծաղկեպսակի եղած են հետևեալ նուշերը։

Իսիկ Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Տիկ. Եղեղիւ Գալստյան եւ Տիկ. Ենոքիկ Տէրտէրեան 200ական Փր., Տէր եւ Տիկ. Կատայեան եւ Տէր եւ Տիկ. Գարակէօզեան 75, Երուանդ Գրգրեան, Տիկ. Մարիամ Գալստյան, Ժորժ Մէնուշեան, Տէր եւ Տիկ. Մարգար Յերուկեան 50ական : Կապ. Խաչի Իսիկ մասնակիւ - զիմ Տիկ. Եղեղիւ Գալստյան 200, Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր Տէրտէրեան 150, Տէր եւ Տիկ. Նշան Սայրին, Պ. Մեհրոպ Մարթայեան, Տիկ. Մարիամ Գալստյան - եան 100ական, Տէր եւ Տիկ. Կատայեան եւ Տէր եւ Տիկ. Գարակէօզեան 75, Երուանդ Գրգրեան 50 : Սեւիկ Սամուէլ Մուրադեան վարժարանին՝ Տէր եւ Տիկ. Արսէն Թէմիւրեան, Տէր եւ Տիկ. Պարզեւ Սայրին, Տէր եւ Տիկ. Սաշիկ Սանթրոն - մուրեան 100ական : Գալստյան Տիկ. Սայրին, Տէր եւ Տիկ. Սաշիկ Սանթրոն - եան 100ական (ստանալ «Յառաջ»էն), Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր Տէրտէրեան 150 եւ Տէր եւ Տիկ. Նշան Սայրին 100 Փր. «Յառաջ»ին :

pour la première fois en France

**DOM** disques

présente en exclusivité

ARKA RECORDS

nouvelles collections de disques arméniens

| INTERPRETE                    | TITRES                | REFERENCE    |
|-------------------------------|-----------------------|--------------|
| <b>33 tours</b>               |                       |              |
| MANUEL HAROUT HAROUT          | TEARS OF HAPPINESS    | 1976         |
| ADISS HARMANDYAN              | OUR EYIR AHSTVATS     | A. K. 140    |
| MAXIM MAXIM                   | BALLAD HAYRENYATZ     | A. K. 168    |
| MAXIM MAXIM                   | EREVANI METCH         | A. K. 154    |
| MAXIM ANTRANIG MATOSSIAN      | MIAYN KEZ SIRETZI     | A. K. 156    |
| ARDASHES SEMERDJIAN           | NAVAVAR               | A. K. 158    |
| LEVON KATERJIAN               | KAROUN YES INTZ HAMAR | A. K. 162    |
| ADISS HARMANDYAN              | SIRO GRAGNER          | A. K. 166    |
| ARSHAK KHENTIRIAN             | GANK AR AREV          | A. K. 150    |
|                               | HYE HEROSNERIN        | A. K. 152    |
|                               | KAROUN KAROUN         | A. K. 1002   |
|                               | ARM. COUNTRY DANCES   |              |
| <b>33 tours double-albums</b> |                       |              |
| RAFFI HAGOPIAN                | VERATARTZIR           | A. Y. 170    |
| PAUL BAGHDADLIAN              | SIROUM YEM KEZ        | A. K. 172-74 |

Disques DOM 4-6, rue du Donjon 94300 Vincennes

\* EN VENTE CHEZ VOTRE DISQUAIRE \*

**Ի ՅՈՒՇԱՍԱ**

Տիկին Նուարդ Պատմական իր սիրելի ախուսոյն, Արամ Պատմականի մահուան Տրդ տարեկիցին առթիւ 100 Փրանգ կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

**M E S S E**  
 à Notre - Dame  
 de Paris

**ՊԱՍԱՐԱԳ**  
 ՆՈՒՐԸ-ՏԱՄԻ ՄԷՋ

Մեծ Եղեղի մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներու 65րդ տարեգարդը յիշատակելու համար ԳՐԻԳՈՐ ԵՊՍ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց Հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ Կիրակի, Ապրիլ 20, ժամը 16ին, Նոթրը Ծամ տը Փարի Մայր Եկեղեցւոյն մէջ : Կը նախադասէ եւ կը զարդէ ԿԱՐԳԻՆԱՆ Արքեպիսկոպոս Փարիզի :

Mgr. GREGOIRE GHABROYAN Exarque Apostolique Arménien de France célébrera l'Eucharistie à l'occasion du 65ème anniversaire DES MARTYRS ARMENIENS DE 1915 - 1918 avec assistance au trône de Son Excellence le Cardinal FRANÇOIS MARTY Archevêque de Paris qui prononcera l'homélie en présence de Son Excellence Mgr. ANGELO FELICI, Nonce Apostolique en France Le Dimanche 20 Avril, à 16 heures en la basilique Notre-Dame de Paris

**ՊԱՍԱՐԱԳ**

**ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ**

ՀԱՅ ԿԱՌՈՂԻԿԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Հանդիսաւոր ճանաւոր պատարագ յուշ Ապրիլեան Նահատակաց, Ֆուրքիէ Տիրամօր տաճարը, Կիրակի, Ապրիլ 20, առաւօտեան 11ին :

ouvert depuis

**le lundi 3 mars**

TRAITEUR - SANDWICHES - EPICERIE  
 avec spécialités libanaises

**CHEZ HAROUT**

18, RUE DE CHABROL, 75010 PARIS TEL. 246 30 18

Imprimé sur les presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris  
 Commission paritaire : N° 55935

**EREVAN restaurant**

**ՀԱՅԱՏՈՒՆ Ե Ր Ե Ի Ա Ն**

26, RUE BERGÈRE PARIS 9° Tél. 770 85 81

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱԲՈՒՐ ԽՈՂԱՆՑ - ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԵՐՄ ՄԹՆՈՂՈՐՏ  
 ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ՉԻԹԱՊՈՒՐ, ՄԱՆԹԸ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ԼԱՀՄԱՃՈՒՆ ՈՒ ՋԻ - ԲԷՕՅԹԷ  
 (Պատուէրի վրայ)

ՈՒՐԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ՍՈՒ - ՊԷՕՐԷԿ

ԵՒ ԱՄԷՆ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌՏՈՒ՝ ՊԱՏՈՒԷՐԻ ՎՐԱԹ՝ Խ Ա Շ

ՈՒՐԲԱԹ ԵՒ ՇԱԲԱԹ՝

**Duo Hartar**

ՅԱՐՈՒԹ ԵՒ ՎԻԳԷՆ

FERME LE MARDI ՓԱԿ Է ԵՐԵՎԱՆԻ

ՀԱՇ ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹՈՒԻ ՆԱԵԻ ՏՈՒՆԵՐԸ, ԱՊՍՊՐԱՆՔԻ ՎՐԱԹ :

**OPTIMA Tours**  
**ARMÉNIE 1980**

A PARTIR DE 2850 FR. (tout compris)

**prochains départs:**

— DU 26 AVRIL AU 6 MAI

— DU 9 AU 24 MAI

Cette année plusieurs départs par mois et TOUTE L'ANNEE de 12, 14 et 16 jours.

**nouveau!**

Programmes variés au départ d'EREVAN avec des extensions :  
 — en GEORGIE — à LENINGRAD  
 — en ASIE CENTRALE (TACHKENT, BOUKHARA, SAMARCANDE)  
 — UKRAINE et...

demandez notre brochure détaillée

RENSEIGNEMENTS - INSCRIPTIONS :

**Sonia Coumryantz**

**OPTIMA Tours**

75003 PARIS

67-69 rue Quincampoix (angle rue Rambuteau) — Tél. 274-27-20

Métro : Rambuteau ou Etienne Marcel

Lic. A 946 (Agence agréée INTOURIST)

Telex : 211 324 F.





















































Քիչ ինչեր կը պատահին...

Չրոյց Թողնուաւնիս

Ապրիլեան Կակիծ

Նիւ... Երկու տասնեակ տարիներ ա-

ՎԱՐԴԱՆ ԽՐԻՍՏԱՆԻՆ
« Բե՛գ, հայ լեզու,
կը սիրեմ մրգատաւանի մը նման »
Վ. ԹԵՔԵՆԱՆ

« Պէտք է պայքարել, պէտք է պայքարել,
եւ պէտք է սուկալ մահից սեփական
մահուան գնով էլ պարտաւոր եմ մեմ
միացեալ տեսնել հողը հայկական »:

Նիւ... Երկու տասնեակ տարիներ ա-

Ինչ պատմեմ քոռնեքս աղուոր:
Այս սուգի ու տրամոթեան օրերուն,

65 տարիներ անցած են արհաւիրքի
այն օրերէն եւ ասկաւին չեն սպիացած
մեր վերջերը: Անոնք պիտի կոտորան զեռ

Հիւանդիս հետ կը մտերմանամ: Հա-

Բայց կեանքը զեղեցիկ է, ու աշխարհը
հարուստ. ահա թէ ինչու էս պիտի պատ-

Սնոնք քաղցից յուսահատութեան
անտրոշութեան մէջ: Տեղահանուած լը-

Մեր կարիքները սթաւուած թեւերով,

Մեր կարիքները սթաւուած թեւերով,

Ինչ պատմեմ քոռնեքս անգին:
Այն օրերէն մինչեւ այսօր կը պատմեն

« Je suis un ARMÉNIEN, je m'appelle
EUKSUSIAN — GARDEZ MON NOM »

Մեր երկիրը աշխարհի է՛ն զեղեցիկ եր-

Ինչ պատմեմ քոռնեքս քանկագին:
Ինչու չէս պատմեմ զարհուրանքը, որ

Անուշա թէ նորածինն հօրը անունը
պը չը: Արք մը իր զաւակը...

Ու լուսնկան, գիշերային զեղեցիկու-

Այդ օրէն ասդին անցան տարիներ, ու

ՄՊԻՏԱԿ ՁԻԱԻՈՐԸ
= ՀԱՄԱՍՏԵՂ =
ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ
ՀԱՃԻ ՄՈՒՍԱՅԻ ԳԻԻՂԸ

Գրի առի ինչ որ ինձ հանդիպեցաւ,

Համար աւելցուց, որ խօսակցի կինը իր

Եւ աի մը հողն անդամ զլացուեցաւ անոնց

Սակայն, այսօր, 65 տարիներ ետք,

Պայքարելու համար պէտք է զարնել

Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ
Կ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

Համար աւելցուց, որ խօսակցի կինը իր
լաւ բարեկամն է:
X
Դրան վրայ Հաճի Մուսան, արարա-

**ՀՈԳԵՂԱՆՔԻՍ**

Տէր և Տիկին Պոլանժէ և աղջիկը, Պ. Անդրանիկ Զոլաքեան և ընտանիքը կը շնորհակցանք թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 27, ժամը 11:30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտ. տիչ եկեղեցին իրենց հօր և մեծ-հօր՝

**ՅԱԿՈԲ ԶՈՂԱՔԵԱՆԻ**

մահուան (Լատ-Վեկաս) քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

**« 3 Ա Ռ Ա Զ » Ի**

**ԲԱՐԳՍԱԿԱՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ**

ՆիՍ.— Պ. Սեմերճեան Ապրիլեան 65-ամեակին առթիւ, նահատակներու յիշատակին կը նուիրէ 100 Քր.:

ՆէՕՅԻ.— Տիկին Սանթուրճեան 50 Ք. կը նուիրէ:

ՎԱՆԱՆՍ.— Պ. Յ. Մաղաքեան 40 Քր. կը նուիրէ:

ՎԻԷՆ.— Պ. Աբրահամ Բելճեան 40 Քրանք կը նուիրէ:

**ՇԱԿԻԼ**

**Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԻՉ**

Այս Կիրակի, յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ապրիլեան նահատակաց յիշատակին:

**65-ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ-65**

**Փ Ա Ր Ի Չ**

Հինգշաբթի, Ապրիլ 24ին, համագաղութային կազմակերպութեամբ և հովանաւորութեամբ երեք յարմարութեանց հոգեւոր պետերուն:

ԺԱՄԸ 15ին հոգեհանգստ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտ. եկեղեցին:

Կը պատարագէ Գրիգ. ԵՊՍ. ՆԱԳՒԱՇԵԱՆ

Կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԵ՛Է ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակ և Առաջնորդ Փարիզի

×

**Բ Ո Յ Ի Ա Ր Ծ Ա Ր Ծ Ո Ւ Մ**

Ապրիլ 24ին յաղթական կամարի Ան-ժանօթ Զինուորին բոցին արժարձումը կը կատարուի Հայ Նախկին Ռազմիկներու կողմէ:

ՈւՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Եկատի առնել որ արարողութիւնը կը կատարուի ԺԱՄԸ 17-30ին:

Հաւաքուի ուրեմն ժամը 17ին Շախ Գ'էլիգէ - Ֆրիտլանտի սենկիւնը:

ԺԱՄԸ 20-30ին հանդիսաւոր ոգեկոչում:

Maison de la Mutualité, 24 Rue St. Victor — Métro : Maubert Mutualité

×

**Վ Ի Է Ն**

Կիրակի առաւօտ, Ապրիլ 27, հոգեհանգստեան պաշտօն և պատարագ Սէն Թէոտոր մատրան մէջ:

Կը պատարագէ Լիոնի և շրջանի հոգեւոր հովիւ ՆՈՐՎԱՆ ՎՐԴ. ԶԱԲԱՐԵԱՆ

Յետ պատարագի բազմութիւնը կ'առաջնորդուի Ապրիլ 24 փողոցը, ծաղկէ - սպաղ զետեղելու նահատակաց յիշատակին:

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ**

**ՃԱՇԱՐԱՆ ՄԸ**

**„ CHEZ ARMAND „**

RESTAURANT - TAVERNE

24, Rue Rodier — 75009 PARIS

Tél. : 280-35-84

Fermé le Lundi

30 ՏԵՍԱԿ ԱՎԱՆԻԵՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԽՈՐՈՎԱՅՆԵՐ

**ՇՆՈՐՀԱԿԱԽԻՔ**

Այրի Տիկ. Հոբիտսի մահուան առթիւ Սէն Ժեռովի Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի, եկեղեցւոյ պայծառութեան և զպրոցին.— Տէր և Տիկ. Կարապետ Մարկոսեան 200 Քր., Տէր և Տիկ. Տիգրան Մինասեան, Տէր և Տիկ. Պերճ Կարապետեան, Տէր և Տիկ. Արշամ Պապայեան, Տէր և Տիկ. Յակոբ Աճեմեան, Նէվէջհրիլեան ընտ., Տէր և Տիկ. Յակոբ Աճեմեան (Փարիզ), Տէր և Տիկ. Երուանդ Ծորումեան, Տէր և Տիկ. Յովհ. Նաճարեան, Օհանեան Կարապետ, Օհանեան Սարգիս, Տէր և Տիկ. Սարգիս Թաշճեան, Գաբրիելեան ընտ. 100ական Քր., Տէր և Տիկ. Նուպար Տէր-Մինասեան, Տէր և Տիկ. Բիւզանդ Պաշտուրեան, Թորիկ Նիկողոսեան, այրի Տիկ. Երանուհի Տէր-Կարապետեան, այրի Տիկ. Հայկուհի Թուրումճեան, Ժորժ Գասպարեան, Երուանդ Զըրզբեան, Տէր և Տիկ. Ռուբէն Ժամկոչեան, Տէր և Տիկ. Գրիգոր Դաւիթեան, Անթառամ Ժամկոչեան, Միւնեան ընտանիք, Արթուր Մամուլեան, այրի Տիկ. Վարդուհի Թաշճեան, Տէր և Տիկ. Կակոսեան, Տուֆեան ընտ. 50ական, Միւլազեան եղբարք 50 և զըզրոցին 50, Տէր և Տիկ. Այվազեան 50 և «Յառաջ» 50, Ժորժ Բրուտեան, Պետրոս Սահակեան, Գարեգին Մարութեան, այրի Տիկ. Տէր-Միլայէճեան, Թորիկ - եան ընտ., Պառ Մառտեան, Տէր և Տիկ. Սանթր Ենոպեան, Տէր և Տիկ. Հանրի Զիչէճեան, Հայկ Զուրուբեան 30ական, Տէր և Տիկ. Յակոբեան, այրի Տիկ. Ս. Պետրոսեան, Ռուբէն Ասարլիքեան, Սահակեան ընտ., Արսլանեան ընտ. 20ական, Փօլ Գասպարեան 25 և զպրոցին 25, Մանկիւնեան ընտ., Հայկազ Աճեմեան, Մինասեան եղբարք 50ական զպրոցին:

**sevan voyages-lyon saberatours - paris**

*organisent 2 départs spéciaux de 9 jours pour l'Arménie du 3 au 11 juin et du 17 au 25 juin*

accompagnés par Varoujan SARKISSIAN  
DEPARTS PAR AVION DE LYON -- MARSEILLE -- PARIS

| Renseignements et Inscriptions :         |  |
|--|--|
| A LYON                                   | A PARIS                                |
| <b>sevan voyages SARKISSIAN</b> Varoujan | <b>saberatours BAGHDASSARIAN</b> Levon |
| 50, cours de la Liberté                  | 3, rue de l'Arrivée                    |
| 69003 LYON                               | Imm. CIT 7 <sup>e</sup> étage          |
| Tél. (78) 60 13 66                       | 75015 PARIS                            |
|  | Tél. 538 67 47                         |

**ՅՈՒՇԱՏԵՐ**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՍԻՑՆԵՐ — Պուտ Բոլոմպի մասնաճիւղը ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկեր - ընկերուհիները Ապրիլ 29ին ժամը 20.30ին Սանթր Քիւլ - քիւլի, Ռիւ Ռայէր Լավեռներ:

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՍԻՑՆԵՐ Վարչութիւնը ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները Կիրակի, Ապրիլ 27, ժամը 3ին, Ահարոնեան սկումբը, Ռիւ Պոլֆիէ:

**ՇՆՈՐՀԱԿԱԽԻՔ**

Առնուալի Վարդայ Ս. Ուշ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Վերթին Նազարէթեանի մահուան առթիւ.— Տէր և Տիկ. Վահէ Նազարէթեան 250 Քր., Տէր և Տիկ. Ժիրայր Սողիկեան, Տէր և Տիկ. Յարութիւն Մինասեան, Բիւլճա և Պահատուրեան ընտ. 200ական Քր., Տէր և Տիկ. Արա Շիրինեան, Տէր և Տիկ. Հայկ Պահատուրեան, Տէր և Տիկ. Յարութիւն Քէլէկ, Տէր և Տիկ. Անդրանիկ Քէլէկ, Տէր և Տիկ. Ստեփան Սահակեան, Տէր և Տիկ. Եղնարդ Գալաֆեան 100ական Քր.:

**ՆԿԱՏԻ ՌԻՆԵՆԱԼ**

Լիոնի և շրջանի Հայ Արիներու Միութեան տարեկան դաշտահանդէսը Յունիս 15ին:

Le Comité des Etudiants de la Maison Arménienne — Fondation MARIE NOUBAR  
57, Bd. Jourdan — 75014 PARIS métro : Porte d'Orléans  
présente les Dimanches à 21 heures CYCLE CULTUREL DE LA MAISON DES ETUDIANTS ARMÉNIENS  
27 Avril : Rencontre avec deux auteurs de théâtre arméniens : REINE BARTEVE et Jean-Jacques VAROUEAN  
4 Mai : Conférence littéraire par Krikor BELDIAN  
25 Mai : « Les miniatures arméniennes » avec projection par le Pasteur Jean YEREMIAN  
ENTREE LIBRE

à SAINT MICHEL S/ORGE à l'occasion du 65e anniversaire du Génocide Arménien.

**SOIRÉE DÉBAT avec FILM**

Organisée par le COMITE DES LECTEURS de la Bibliothèque Municipale de St. Michel s/Orge  
Participation : Mme ANAHID TER-MINASSIAN historien, professeur d'Histoire à la Sorbonne.  
CDCA

MARDI 29 AVRIL à 20 h. 45 Salle municipale du BOIS DES ROCHES, 13 Rue St. Saëns 91240 St-Michel s/Orge, près d'Euromarché  
Autoroute du Sud, direction Lyon sortie Savigny

**ԿՐԸՆՈՊԻԸ**

**CONFERENCE - DEBAT**

Par le Prof. GERARD DEDEYAN Professeur à la Faculté de Montpellier sur le thème L'HISTOIRE DE L'ARMENIE Salle des Conférences, Maison de Tourisme — GRENOBLE  
Vendredi 25 Avril à 20 h. 45

**ՎԱՐԳՍԱԿԱՅՄԱՆԻ**

**ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ**

Կազմակերպում ՄԱՐՍԷՅԻԼԻ ՀԱՅ ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ  
Ապրիլ 27ին, Կիրակի օր, ժամը 16:45 Հայ Մշակոյթի Տան « Վասպուրական » սրահին մէջ:  
Կը նախագահէ ՇԱՀԱՆ Ուշակիր Բհնյ. Տիֆեմի կը բանախօսէ ԿԱՐՍԻ ՅԱՎԵՔԻԱՆ կը ներկայացուի « Աւարայրի Արծի Թատերախաղէն պատկերները :  
Աուր պատշաճի երգեր, արաստեան թիւներ, նաև հայկական պարեր Արևուշեան, Գայլիկներու և Թեիկերու կողմէ:  
Մուտքը ազատ է

**L'OPTIQUE**

**RAYMOND STEPANIAN**

Opticien diplômé d'Etat 30, Rue Paradis — 13001 Marseille  
Tél. : 33-82-51

REMISE DE 20 % aux mutualistes et aux lecteurs de « Haratch » (10 % sur lunettes de soleil)  
— Dépositaire des plus grandes marques en optique et en lunetterie  
— Equipements spéciaux pour myopes aphaques  
— Jumelles.

**ՄԱՐՍԷՅԻԼԻ ՄԷՋ**

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ԱԿՆՈՑԱՎԱՃԱՌԸ  
որ բացած է իր գումարը  
բաղաճին կեդրոնը :

**Հ. Բ. Ը. Ս.**

Հ. Բ. Ը. Սիութեան Փարիզի Տիֆեմի յանձնարարութիւնը կազմակերպած հայկական լեզուի, հայկական երգի ու պարի, ինչպէս նաև սրինգի դասընթացները տեղի կ'ունենան կանոնաւոր կերպով 1945-46 Չորեքշաբթի կէտօրէ վերջ ժամը 14:30 Արև Մանուկեան Մշակ. կեդրոնին մէջ:  
Յարգող ծնողներուն և հասարակութեան կը տեղեկացուի որ Մարտ ամսու մէջ սկսած են երկու նոր դասընթացները Գասպարեան պարի և Հայոց պատմութեան Արճախարարեան համար զինել Արև Մանուկեան Մշակ. կեդրոն  
Հեռ. 227-12-26  
Հ. Բ. Ը. Սիութեան գրասենեակ  
Հեռ. 520-03-18

ՀԻՆԿՇԱՐԹԻ  
ԱՊՐԻԼ  
24  
JEUDI  
24 AVRIL  
1980

# ՀԱՐԱՇ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE  
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS  
Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E  
Fondé en 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍՏԱԲԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Արևասահման : Տար. 300 Ֆ. - Հասց. : 2 Ֆ.  
Ֆ ր ա լ լ ա : Տար. 260 Ֆ. - Վեցամսեայ : 140 Ֆ.

LE NUMERO 2 F.

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

55<sup>e</sup> ANNÉE — No 14.631

EDITORIAL

## la nuit arménienne

Que dire? qu'écrire encore, qui ne soit pas du réchauffé? Pouvoir sortir des sentiers battus. Ne plus ressasser les mêmes mélodies, en finir une fois pour toutes, avec les jérémiades. Tenter de ne plus voir dans les yeux des derniers survivants toute l'horreur de la Nuit Arménienne.

Mais chaque 24 Avril, tout se répète un peu, avec une navrante monotonie, surtout à Paris. Personne ne semble s'en lasser, surtout pas les organisateurs! Quant au public, sa patiente fidélité ou sa fidèle patience reste exemplaire. L'inévitable marche funèbre de Chopin pour commencer et le « Pater noster » pour finir, puis, la conscience soulagée pour 364 nouveaux jours, chacun s'en retournera d'où il était venu.

Evidemment le terrorisme de ces dernières années, aurait pu fournir un peu de variante (pour le condamner, le justifier ou l'expliquer, là n'est pas la question) aux discours d'usage, si la prudence calculée qu'impose le caractère unitaire de la soirée, n'empêchait, là encore, une totale liberté d'expression.

On nous rétorquera, avec raison sans doute, que faire d'autre? Et là, personne ne peut donner la panacée. On sait davantage ce qu'il ne faut pas faire que ce qu'il faut faire. Et ceci ne nous est pas spécifique. Toutefois, il semble qu'après 65 Avrils, les formes de commémoration devraient changer, sans toutefois tomber dans des excès, qui ça et là, sont à la limite du ridicule.

Pleurer nos martyrs dans la seule enceinte des églises et transformer les soirées civiles en des meetings politiques, où seraient clairement formulés, sans censure préalable, les objectifs et les revendications d'une nation spoliée, comme il sied à un peuple adulte, cela apporterait, au moins, un peu de changement dans la continuité. S'astreindre à intéresser les mass-media à un peuple et à son problème d'une manière permanente, hors de l'intérêt épisodique, que suscitent des attentats. Mener un travail sérieux et continu. Créer, enfin, ce fameux centre de documentations, dont on parle sans cesse, et qui ne voit jamais le jour.

Mais de tout cela, nous nous contentons de parler en continuant à perdre notre temps. Si nous allions, nous aussi un peu, à la recherche de ce temps perdu, peut-être y trouverions-nous matière à réflexion.

Voilà donc ce soixante cinquième 24 Avril.

Et tandis que se rempliront les églises arméniennes de la diaspora, les murs délabrés des mille et une églises d'Ani attendront en vain des fidèles absents. Dans leur froide solitude, nos villes perdues chercheront encore les enfants qu'elles n'ont plus.

Nous, nous continuerons de vivre avec la force et la foi, que nous a donné le désespoir alors que souvent l'espoir endort.

Car, malgré tout, malgré toutes les illusions perdues, malgré une certaine lassitude, qui semble nous gagner, et peut-être même à cause de tout cela, nous savons bien qu'un jour, nous sortirons de notre nuit arménienne, pour chanter enfin notre Hymne à la joie.

HARATCH

## Վ Է Ր Ք Ը Վ Ե Ր Ա Ծ Ե Ն Ք Ե Ր Գ Ի



Բարգէն Պոստանան

1915...

- 4 Ա Ն 2 -

Եթէ կա՛ս, Աստուած եւ չես ստեղծել արտասուք ու լաց, հեծել, անիծել, քէ չար նախանձի բոյնով մահացու դու չես վարակել պարզութիւնն հոգու, քէ դու չես ասել որ կեանքը այսպէս լինի անսպառ տանջանքի հանդէս մեղմացրու մարդկանց կիրքն

ամբարտաւան,

Եթէ Աստուած եւ դու արդարութեան: Տէր արագահաս, Աստուած արդարի, Ո՛րք ես, Եթէ կա՛ս, ես աղօթք արիբայց սրածուրբեան սեպակու մայնից, յլացաւ անդորր, իմ աղօթքն անբիծ, եւ ես վայրենի կրփից գազազած, ամբարիշտների քարից փախած, քո անուան յոյսով կռուեցի երկա՛ր, պարծեցայ քեզով, սակայն դու չեկար:

Էլ ինչո՛ւ եմ ես տառապում այսօր եթէ Աստուած ես դու արդարութեան: Ինչո՛ւ տակաւին չես պատժում չարիքն՝ Ո՛ւժդ է պակասում, քէ չե՞նք աղերսում, քէ չարագործին դու չես տուել սուր որ խաղաղ հոգին սարսափի ի գուր, քէ դու չգիտես որ այստեղ, երկրում, Մարդը ժպտերես, մարդ է յօշոտում, Դե՛հ, արի ու տե՛ս, գարկիր ու տանջիր Եթէ Աստուած ես դու վրէժխնդիր...

Տարուէ տարի ողեկուհելով Հայաստանը Սարափները, մենք պիտի ունենանք մէկ մտածում, — երգի վերածել վէրքը:

Երգ՝ հայ ժողովուրդի յախտնակալութեան:

Երգ՝ հայրենիքի ամբողջացման եւ անկախութեան:

Երգ՝ խաղաղութեան, շինարար ու յարատեւ աշխատանքի:

Երգ՝ մշակոյթի զարգացման եւ ստեղծագործութեան:

Երգ՝ ներքին կազմակերպութեանց զօրացման եւ ներդաշնակ համակեցութեան:

Այս բոլորը պիտի կազմեն արու քայլերը մը ինքնապաշտպանութեան, ո՛ր ասին ալ ինկած ըլլանք:

Այդ կը ներշնչեն աւելի քան մէկ միլիոն ջարդուփչուր ոսկորներուն բեկորները:

Այդ ճիշդ է որ ոչ միայն կանգուն պիտի պահէ մեզ, այլեւ պիտի դառնայ ջլատիչ մղձաւանջ մը՝ Հայութեան բոլոր թշնամիներուն համար:

Երէկ ալ երգ մըն էր մեր կեանքը, — աղօթք եւ կարօտ ազատութեան:

Տեղ-տեղ երգն ու մաղթանքը վերածուեցան դրդազին մարտակոչի, սարսելով լեռ ու ձոր, կամ սուլթանախնամ եւ ցարանիստ ոստաններ:

Ձեռք ձեռքի տուին իսլամն ու քրիստոնեան, դերեզմանատան մը վերածելու համար Արեւմտեան Հայաստանը:

Ամալայա՛ն « վեց նահանգները », Կիլիկիան, Սև Փոփու ասիերը եւ ուրիշ հայաստ չըջաններ: Մարեցաւ հայկական յետին համբանքին մուխը՝ Թուրքիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ, բացի Վոսիորի ասիերէն:

Եւ այսօր « յաղթականները » դիւային քրքիշներ կ'արձակեն, տեսնելով մեզ ցիրուցան՝ ի սփիւռս աշխարհի:

Եւ սակայն, հալածական եւ արհուլուայ ժողովուրդը այս փլուզումին ալ դիմապատ, ստեղծելով հայրենիքի մը կորիզը Արարատեան դաշտին վրայ, ինչպէս եւ շէն բոյներ՝ օտարութեան մէջ:

Ինչպէս հայրենիքը, նոյնպէս այդ բոյները ծաղկեցան յարատեւ տքնութեամբ, վէրքը երգի վերածելու վճռականութեամբ:

Եթէ դարերու հաւատքը սարսի, թըրթատեցէք 1915 Ապրիլ 11-24ի Արճախիքին յիշատակները, գրաւոր թէ անգիր, թօթափելու համար թմրութեան եւ դասալքութեան փոշիները:

Հայոց պատմութեան էջերը շատոնց փակուած էին, եթէ վէրքերը երգերու վերածուած չըլլային անընդհատ, մէկ սերունդէն միւսը:

Ոչ միայն հայրենի լեռներն ու ձորերը, այլեւ խաղաղութեան ժամանակի հողվերտիքներն անգամ պատմութեան ձայնը կը փոխանցէին սերունդէ սերունդ:

Եւ ձայնը կ'արձագանգէր, կը ծառայէր ամէն ուղղութեամբ, միշտ արթուն պահելով ամբողջ բազմութիւնները:

Ոեւէ թշնամի չի կրնար մարել այդ ձայնը, եթէ ժողովուրդը ինք մոռցած չէ անոր եղանակները:

Հայաստանը Արճախիքին զոհերը այդ եղանակներուն արտայայտչներն են ոչ միայն հաւաքարար, այլեւ անհատ-անհատ:

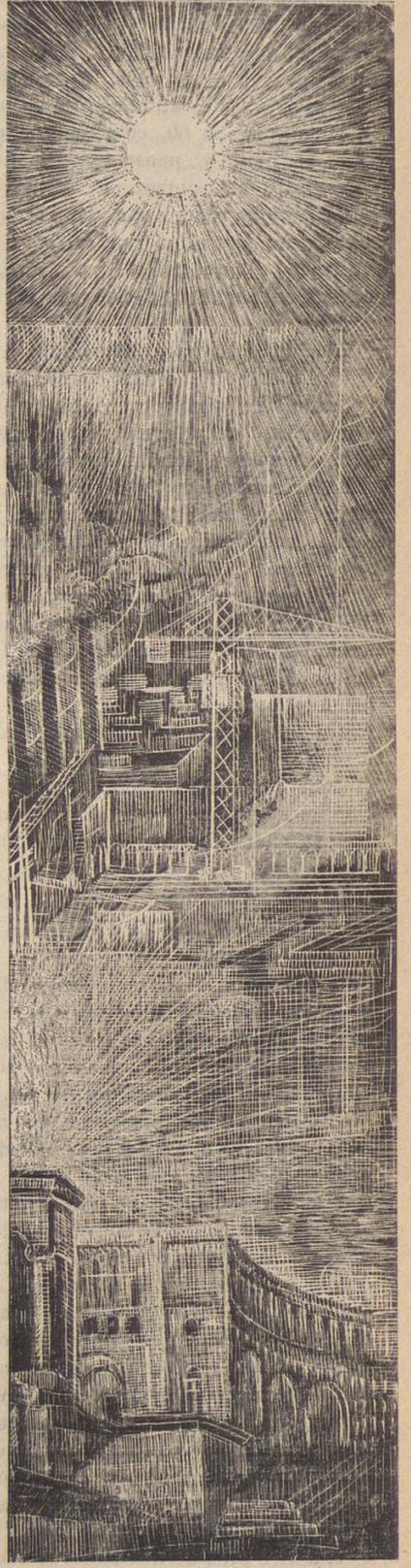
Ո՛վ չունենցաւ հարազատ մը, 1915ի ծրագրեալ Սպանդին մէջ:

Չոհերէն իւրաքանչիւրին վերջին նայուածքը խորհուրդ մըն է ձեզի եւ ամէնուն համար:

Անոնք ահա քառասուն տարիէ ի վեր կը սպասեն որ ամէն մէկը վէրք մը դարձնանէք, վարդավառ երգ մըն ալ դուրս հնչեցնէք յանուն տարազիր բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան:

24 Ապրիլ 1956

Շ.



Բ. Պ.

1980...

Ու պիտի գայ հանուր կեանքի արշալոյսը վառ հագած, Հագար հագար յուսալայծառ հոգիներով մտազած, Ու երկնահաս քո բարձրունքին, Արարատի սուրբ լանջին, Կենսածպիտ իր շողերը պիտի ժպտան առաջին, Ու պօտներ, որ չեն պղծել իրենց շուրթերն անէժճով, պիտի գովեն քո նոր կեանքը նոր երգերով, նոր խօսքով, Իմ նո՛ր հայրենիք Հըգո՛ր հայրենիք:

1915

Յ. Թ.

C'était donc il y soixante-cinq ans...

Peu importe aujourd'hui que le génocide ait en réalité commencé avant la rafle de Constantinople, peu importe que tant de signaux d'alarme nous aient été donnés depuis des années auparavant et au cœur même de la « fraternisation » de 1908, peu importe même que nous ayons alors laissé faire tout cela, tendant docilement le cou de nos parents au fer des bourreaux. Peu importe en vérité, puisqu'il n'est resté si longtemps à nos communautés dispersées que ce maigre quantième sur des calendriers jaunis : un jour dans l'année, un seul et unique jour, année après année, pour commémorer le souvenir de nos morts. J'ai dit déjà, et il y a longtemps, quelle insulte ce pouvait être pour ces morts eux-mêmes que nous pussions nous contenter d'une messe annuelle et nous en retourner, l'âme en paix et la conscience satisfaite. Certes, soixante-cinq ans, cela fait un chiffre rond — et comme 50 ou 60, cela marque davantage et nous y penserons davantage... Mais suffit-il vraiment de ce jour anniversaire pour rendre compte, plus encore que de nos morts, et d'un crime et d'une injustice ? Et ne serait-il pas temps, vraiment, de porter là-dessus *un autre regard* ?

Car enfin l'affaire est simple, et elle l'a toujours été : l'Etat turc a commis le crime de génocide contre la nation arménienne qui relevait de sa souveraineté. N'ayant jamais été désavoué ni même reconnu par les responsables ultérieurs de ce même Etat, n'ayant jamais non plus été sanctionné comme tel par les instances internationales successives, ce crime reste aujourd'hui impuni et pour ainsi dire « tout neuf ». C'est d'ailleurs ce qui apparaît finalement comme le plus grave dans le retour annuel d'une commémoration à chaque fois en tous points identique : que nos discours soient les mêmes. *Et que cela ne vous choque point*, puisque vous les écoutez avec la même émotion, puisque vous les applaudirez avec la même ferveur, puisque vous rentrerez chez vous avec la même bonne conscience du devoir accompli, puisque vous reviendrez l'an prochain...

Attendrons-nous que le dernier survivant soit mort, le dernier témoin disparu — et notre arménité dissoute dans le grand bain tranquille de toutes les assimilations ?

Certes, de ces soixante-cinq années, il faut bien en retrancher un certain nombre où tout advint, je le reconnais, malgré nous : 1915-1918, ce fut le génocide lui-même, 1918-1923, c'était le temps d'une action réelle dont on ne pouvait être sûr qu'elle aboutirait à l'enterrement de l'espoir. Et puis, quand la S.D.N. eut abandonné les victimes à l'anonyme statut des « réfugiés », il fallut bien que ces exilés apprennent à survivre encore — et quand il faut trouver à manger en terre étrangère, ce n'est hélas ! pas le moment de lutter... Allons encore jusqu'aux débuts de l'ONU pour voir disparaître aussi l'espoir que l'URSS eût pu de son côté faire naître. Trente ans avaient donc déjà passé, *pour rien*, sinon pour plus d'oubli, c'est-à-dire plus de difficultés si l'on voulait... Et ce qui justement rend plus terribles les trente années suivantes, c'est le sentiment à l'évidence que l'on n'a pas voulu... Plus aucune excuse pourtant n'est ici admissible : la deuxième génération parvenue à maturité et elle bien en place dans les pays d'accueil, les illusions relatives à une intervention diplomatique ou à un « repentir » des héritiers de Talaat clairement dissipées par une constante indifférence de tous à ce qui n'était plus que « du passé », tout se prêtait à une prise de conscience active... qui n'eut pas lieu. Certes, durant cette période, on vit fleurir, oh ! timidement tout de même, memoranda et résolutions, les meetings se poursuivirent — et même, par la grâce sans doute du chiffre rond, 1965 connut des manifestations d'une ampleur exceptionnelle. Mais rien n'avait changé, et surtout pas les données du problème.

Aussi faut-il reconnaître, et s'en réjouir, que les années soixante-dix ont été marquées, dans tous les domaines, par des modifications, certes souvent mineures mais toujours significatives, de

## un autre regard

ce tableau qui pouvait à la longue décourager le plus ardent d'entre nous. Comment croire en effet à une action possible quand l'on se voit contraint de répéter tant de fois les mêmes abjurations, quand l'on doit constater d'année en année la persistance de tout ce qui empêche cette action, la persistance tout simplement du néant et du silence ?

Or, des choses ont changé, c'est vrai, des choses ont bougé, des choses ont surgi.

Enfin ! Et il est non seulement réconfortant mais utile de dresser une liste de ces éléments indiscutablement positifs : multiplication des associations, élargissement de l'éventail politique, présence dans la presse et dans l'édition, engagement des jeunes, diversification des actions, recours au terrorisme. De l'ensemble naît effectivement l'impression que la communauté n'est plus une masse amorphe, globalement anonyme et résignée — et cela fait du bien. Mais, comme il importe aussi d'être lucide si l'on veut être efficace, voyons de plus près ce

qu'il en est de toutes ces mues et dans quelle mesure *réelle* elles peuvent aider à se rapprocher des seuls objectifs qui puissent et doivent être les nôtres, ces deux grands leitmotivs qu'il nous faut sans cesse avoir devant les yeux : régler la question du génocide, maintenir une identité arménienne — les deux allant d'ailleurs de pair, pour le moment du moins...

1) La multiplication des associations. On a pu assister en effet depuis quelques années à la création, ou à la réanimation (ce qui revient au même), de nombreuses associations : c'est là sans conteste le signe d'une vitalité nouvelle, signe d'autant plus encourageant que ces créations ont le plus souvent concerné des communautés jusque là « abandonnées », souvent très réduites en nombre, souvent aussi à l'écart de l'axe historique Marseille-Lyon-Paris. Et c'est ainsi par exemple qu'une prise de conscience s'est révélée ou renouvelée à Bordeaux, à Toulouse, à Romans, à Martigues, à Grenoble. Et, à chaque fois, le fait de transformer des individus dispersés et quasiment assimilés en un véritable groupe conscient et donc plus fort que du simple assemblage de ses membres s'est accompagné d'une volonté naturelle de surmonter les clivages non moins historiques qui bloquent notre action, dans le cas des implantations anciennes, au profit de stériles rivalités politiques : des gens neufs pour une action neuve.

Malheureusement, il faut presque partout remarquer que ces clivages finissent par renaître, même quand les partis historiques n'ont pas d'organisation locale, et qu'il est au bout d'un certain temps bien difficile de ne pas les retrouver ; de même, finit-on souvent aussi par retomber dans la facilité non moins historique des manifestations sympathiques mais si dangereuses quand elles en viennent à absorber l'essentiel de l'énergie que sont tous les bals, pique-niques et autres amuse-vieilles dames. Peut-être aussi, d'ailleurs, manque-t-il à toutes ces associations la sérieux et la rigueur d'une organisation plus professionnelle, bien nécessaire dès lorsqu'on veut être efficace. Si respectable que soit le bénévolat d'animateurs plus enthousiastes (et c'est très bien) que solides, quel que soit le remède

à envisager, centre national de coordination, organisation de soutien, installation de permanents, ce cri d'alarme doit être entendu, car il est évidemment vital de préserver ce nouvel acquis que représente une vie *locale* réactivée.

Faisons ici une place à part au Congrès arménien pour tout ce qu'il peut représenter dans cette perspective, et dans son ambiguïté même. Je dis « ambiguïté », car les buts de cette organisation me paraissent contenir autant de promesses que de dangers. A l'actif d'abord, et de toute façon, le fait même de réunir ainsi une assemblée qui se consacre à notre problème et tente de porter aide et secours là justement où le bât blesse : dans l'organisation, dans le professionnalisme. Et il est très bien aussi qu'après des journées constitutives, un plan d'action soit mis en route, un comité installé et un effort entrepris dans le sens d'une action conforme aux vœux de tous. Mais je crains en même temps, et pour le dire d'emblée, que l'on n'en revienne de fait à cette mauvaise idée d'une sorte de gouvernement d'ensemble de la diaspora

### P A R JEAN-MARIE CARZOU

dont les dirigeants en exil de la Première République avaient donné l'image bien stérile. Mauvaise idée, quelle que soit la nostalgie de beaucoup, car il n'est plus temps pour de telles pratiques, trop contraires à la réalité du monde : il faut certes s'organiser, mais comment envisager sérieusement que la diaspora redevienne, en face de la patrie qu'est la République d'Erévan (et le fait de l'emprise soviétique n'y change rien), une sorte d'entité politique. Il n'y aurait là qu'embrouilles supplémentaires, division accrue des communautés, et tout simplement obscurcissement de notre situation. Oh ! ce but-là n'est certes pas mis en avant, mais je le vois comme une tentation déguisée qui vient s'ajouter à d'autres sources de malaise, si beau que soit le miracle apparent de voir surgir tant d'argent et tant d'union. Puisse l'événement me contredire, mais tout serait là plus intéressant s'il n'y avait pas, simultanément, tant d'ombres et de mystère dans la création et les responsabilités de ce Congrès, si les alliances qui s'y sont nouées n'étaient pas à ce point visiblement contre nature et donc fragiles, si surtout une trop forte partie des courants de la communauté n'y manquait encore, comme c'est l'habitude dans ce genre de comités auxquels les uns et les autres nous convient régulièrement à adhérer et à croire. Oui, il faut nous organiser, oui, il faut nous unir, oui, il nous faut de l'argent. Mais pas comme cela. Mais, encore une fois, puissé-je me tromper.

2) L'élargissement de l'éventail politique. Ici aussi, les choses ont bougé — et c'est tant mieux, en France surtout où l'effacement des Hentchak et des Ramgavar nous avait condamnés au tête à tête monotone et routinier jusque dans leur mutuelle intolérance des Daschnak et des « Garmir ». Voilà bien d'ailleurs l'exemple d'une situation figée, interdisant tout progrès et empêchant toute action politique, pourtant si nécessaire ! L'événement nouveau, ce fut donc à partir de 1974 l'apparition de Hay Baykar, le groupe et le journal surgissant de façon concomitante et ô combien bénéfique pour de nombreuses raisons.

Avec l'engagement de jeunes dans la vie arménienne, avec le choix d'une ligne politique différente, avec l'utilisation

d'un tout autre ton dans l'action comme dans la parole, la présence de Hay Baykar a permis en effet d'élargir les créneaux habituellement dévolus aux activités arméniennes, tant au niveau des thèmes traités que de leur traitement lui-même, tant au niveau des animateurs qu'à celui du public touché. Ainsi a pu être secoué un immobilisme certain, puisqu'enfin des jeunes prenaient la parole, étendaient nos questions aux dimensions actuelles du monde, refusaient les tabous source de sommeil et d'enlèvement. Et si les choses ont finalement bougé aussi au niveau des vieux partis, l'apparition de Hay Baykar y a certainement été pour beaucoup. Et c'est tant mieux ! Tant mieux si, malgré la persistance dogmatique des clivages historiques, les daschnak reconnaissent le rôle de l'Arménie patrie et les « Garmir » la nécessité de l'union. Tant mieux s'ils tâchent les uns et les autres de renouveler leur presse, de multiplier leurs actions, de rajouter leurs cadres. Même si tous s'accordent à présent mieux encore pour condamner « l'intrus », coupable il est vrai de manquer parfois de tact dans son bombardement tous azimuts des traditions de la communauté.

Et il est vrai aussi que « Hay Baykar » semble lui aussi, ayant réussi sa percée, s'installer avec trop de hâte et un peu d'aveuglement dans une routine, certes différente, mais également stérilisante à plus ou moins long terme. Il était judicieux de s'ouvrir aux problèmes des autres minorités (encore que l'on puisse discuter d'un choix opéré en faveur de Palestiniens contre un Israël avec qui l'alliance pourrait être plus utile) et d'en tirer pour nous l'avantage indéniable de sortir d'un isolement têtu et néfaste ; encore ne faudrait-il aujourd'hui ni disperser cette énergie au profit de « révolutions » qui n'ont pas besoin de nous ni surtout, s'enfermer dans un langage dont le morne anti-impérialisme comment déjà à dater sérieusement.

Enfin, s'il est bon de n'abandonner aucune des crises où se débat notre peuple, la lourdeur et la simultanéité constantes des attaques portées de tous côtés finissent par créer ici de nouvelles sources de dévotion dont nous nous serions bien passés. Et c'est dommage... Car voici notre univers politique, non plus double mais triple, à nouveau en morceaux, Hay Baykar tout à fait isolé et donc moins efficace, la possibilité d'une union à nouveau reculée et chacun s'en retournant à la routine de ses soliloques agressifs où la haine (le mot n'est hélas ! pas trop fort) de l'autre Arménien l'emporte à nouveau sur la seule lutte qui dût être obsessionnelle, celle que nous avons à mener contre l'ennemi véritable.

3) La présence dans la presse et l'édition. Peu de choses malheureusement sur le plan proprement arménien, puisque, malgré la stabilité de « Haratch », notre presse reste scandaleusement insuffisante tant pour l'expression de la communauté que dans le rapport numérique entre son tirage global et le nombre de nos compatriotes. Mis à part le lancement de « Hay Baykar », l'évolution de la presse politique, nous l'avons déjà souligné, n'a pas apporté grand chose ; quant aux publications d'intérêt général, seul « Arménia » parvient à subsister normalement, mais sans avoir su conserver ce qui faisait au début sa raison d'être, à savoir une ouverture concrète, objective et complète à l'ensemble des activités arméniennes de tous bords. Sur le plan de l'édition, il faut saluer en revanche le courage et la justesse des jeunes éditeurs que sont, à Paris, Kebabdjian et, à Marseille, Arzoumanian : voilà des gens qui ont compris que certaines publications ne pouvaient exister que sur des bases arméniennes et qui ont su réaliser là une forme d'action de première nécessité. Encore faudrait-il que leur effort soit davantage soutenu par la communauté elle-même. Mais nous y reviendrons...

(à suivre)

# ԱՊՐԻԼ ՏԱՄՆԸՄԷԿ 1915

ԽՍՐ. — Հարուստ եւ անգտանելի շտեմարան մը կը կազմեն ռոբարցեայ Թեոֆիլիք «Աւետիկ» Տարեցույցը: Առանձին արժէք կը ներկայացնէ 1916 — 1920ի հատարը, որ կան բանկազգին էջեր նահատակ գրազգտներէ ինչպէս նաեւ շահեկան տրեւալներ 1915ի նշաններն մասին: Ստորեւ այդ վկայութիւններէն մէկը, որ այլապէս կարելի է, դեռ այսօր, իրբեւ փաստարարը:

Առաջը որ կը լուսնար՝ կարմիր կլիպի էր, ըստ հայկական օրացոյցի, եւ որ երկրականօրէն պիտի զուարթուէր, աստու, Ազգին ճակատագրերին: Կա նախքէն ա՛ն ու սարսափի մասնուած էր պարտաճայ բնակչութիւնն ամբողջ: Երբ լուսնար սարսափին պատմութիւններ կը ակնկէն ծայր տալ արուարձանէ արուարձան, եւ ծանր ձերբակալութեանց լուրեր կը ըրչին բերնէ բերն: Կէս դեղերուան օտ, դրեթէ միեւնոյն ժամու, իրենց անուններէն ժողովրդած էին հայ մասուորակներ, գրազգտ, երեւիտիան, բժիշկ, քաղաքեան, հրապարակագիր, ուսուցիչ, ազգային գործիչ, — մեծ մասամբ անգամ մեր շոր քաղաքական կուսակցութեանց, — նաեւ զանազան Միութիւններու կառավարութիւնէն վաւարացուած ներկայացուցիչներ, համախումբ 270 հոգի: Ամէնքնին մէկ՝ գելչեր մը միայն Սիմոնովն Կեղեր. Բանար մնալէ վերջ, յաջող օր աքսորի ճամբան կը բռնէին Անատոլի երկաթուղիով, մէկ մասերն Զանգրի՝ միւսն ալ Այաշ տարուելով, ամենախիստ հակողութեան տակ: Բանի մը ամիս յետոյ, կը սկսէին հասնիլ արեւելեան տարու լուրերը՝ մէջերնուն ոչ ոք մնացած էր ողջ, բացի անոնցմէ որոնք նուազ միւլիլ նկատուելով յաշ կառավարութեան՝ այլուր փոխադրուած էին, նաեւ անոնցմէ որոնք ազգու դեմոններու շտրէր՝ արագ հայրենադարձութեան բարտաւորութիւնը կուենան լին: — Ասիական Բռնապետութիւնն իր էն գարշելի կերպարանքովը կը ներկայանար մեզ: Մեր մտաւորականներուն արդ լուսաւոր փաղանգին ճշակաստը եւ լուսն օրերուն՝ դաւառի Հայութիւնն ալ անպիտան եւ անառաջնորդ մնացած կենսականութիւնը հին ու նոր ազգաց պատմութիւններէն զուրս Զուլուով մը որ վրիթալի գերեզմանոցներու կը վերածէր Քոթ Արիան ծայրէ ի ծայր: Հարկ չենք տեսներ վերջիչելու բռնապետութիւն եւ իրենամասնի այդ տոմարներն իրենց զարհուրելի դրոյաններով. օտար գրիչներ մենէն լուսն աւելի խղճամիտ գտնուած են՝ հասարակ հաստի կտեւէ պատմաբանութիւն հասարակ: Նահատակ մեր եղբայրնէն որուն անմահ յիշատակին նուիրուած զրեք մը (\*) անցեալ տարի հրապարակուած ըլլալով արդէն, կը բաւականանանք Պարսի տարագիր, փախտակիւն, նաեւ բնակ շախտակած մեր վերապահներուն անկաստ ցուցակները զենելով ստորեւ, իրենց աքսորավայրերով եւ պատահարներով, — դժբախտ գինեւորականի մը պէս որ ա՛նուի ճակատամարտէ մը վերջ՝ լախտակուած բանակին մնացորդները կը հարկ սրտաբեկ:

Ա. ԶԻՆԱՌԱՂԱՐԵՆ ՎԵՐՋ ԴԱՐՁՈՂՆԵՐ  
 Չաւէն Պարտիարք (Պաղտատ — Մուսուլ), Գրեգորիս Վ. Պալաքեան (Չան — Տան) տեղացի Հայութեան հետ տեղահան, յետոյ աշխարհական տարագրով ապաստանած Պէյլիմէրիկ — Ատանա, Յովհանն Վրէ. (Չանգրի — Ուշաք), Փէրիգէօնի վարդան քահանան (նոյնպէս), Ալեմաստի տէրտէր (Գոնիա): Ազգային երկրորդականներ՝ Պարզեա Փափագեան (30 բանտ փոխած՝ միւսին Հալէպ), Ղլախ — տարագիր Տոքթ. Պոլոսեան (Այաշ, էն — կիւրքի, Հալէպ), Դասպար Զերազ (Չան — Տան), Ռաբուտ, Գուշազար, Պէյլիմէրիկ, Ե. Օտեան (աքսորավայրը 1916ին խլամացած Ազգու Նուրի ան — ուսուցիչ, Հալէպ, Համա, Տէր — Չոր, Սուլթանիէ), Արամ Անտոնեան (Չան — Տան) կիւրքի տարուած պահուծն սը —

րունքը կտրուելով՝ ճամբան թողուած, Թարուտ — Հալէպ), Սարգիս Սրենց (Չանգրի, Գոնիա, յետոյ Պոլիս՝ ծուարած): Մ. Շամտանեան (Չանգրի — Ուշաք), Փրոֆ. Ա. Պաշտարեան (Կեղեր — նականի տեսուչ, Տէր — Չորէն Սուլթանիէ — Գոնիա, յետոյ Պաղտատ), Սահակ Մեհրոպ (Տէր — Չոր), Մ. Սուրեան (էն — կիւրքի — Պէյլիմէրիկ), Յակոբ Տէր — Յակոբեան (Գոնիա կէս տարի ծուարած, յետոյ կառավարիչ՝ տեղւոյն Ալեքսիսին, ապա գինեւոր), Լ. Կասանեան (Եօզ — զատ, ապա Միւսոյ բերդաբլուք), Սեպուհ Ակունի (Թարուտ, Գուշազար — Պէյլիմէրիկ), բանաստեղծ Անարոն Տատուրեան (էրէյլի), Գր. Անգուլի (Հալէպ), Ս. Բնկիլիզեան (Թարուտ — Հալէպ), Պատ. Ս. Գուշեան (Հալէպ), Լ. Մոգեան (Համալի մէջ խլամացած՝ Ալի Նուրիտի անուամբ), ուսուցիչ Թորգոմ Գալիսեան (Ա. Յարութիւնեանի ընկեր, Նիկիթիզիտի բանար), դերասան Աշոտ Մատաթեանց (Հալէպ), Ալեքսան Սր — սաբեան՝ Շաւարշի հայրը (Գոնիա՝ աղուն թաքստող բերան շտալուն, յետոյ Պոլիս՝ ծուարած), դեղագործ Գ. Հաճեան (Չանգրի), Հայկ Կոչկարեան (Օտեանի եւ Կիւրքի հրատարակիչ, Տէր — Չոր): Առեւտրական դասէն՝ Ստ. Թաթարեան (Չանգրի, Կեսարիա՝ ուր սկսնաւ կախարհականներու, յետոյ Հալէպ), Արամ Տարագեան (աքսորի մէջ թրքացած), Տրտուրեան: «Բիւլեանի» երբեմնի խմբագիր եւ արդի «Կիլիկիա» գրատան տէր, Յակոբ Սարգեան (Իգմիթ, Գոնիա, Ա. Կարահիսար՝ ուր խլամացած Մէհմէտ Եփէպի անուամբ): Իսկ 1915 Օրոտոսի վերջերը՝ 150է աւելի ուսուսչատակ Հայեր, Պոլսէն էնկիւրի եւ Մուսուլ տարագրել:

Բ. — ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԾՊՏԵԱԼ ՓԱՆՁՈՂՆԵՐ  
 Տիկին Չապէլ Եսայեան, Յակոբ Բիւլեան, Չիլիկեան, Արամ Չարբը եւ ուսուցիչ Արուսեան (վերջին շորս հոգին նախ ծուարած, յետոյ գերման սպայի տարագրով մեկնած):  
 Վրթանէս Փափագեան (գորակոչէն վերջ Ռուսիա անցած):

Գ. — ԴԻՍՈՒՄՆԵՐՈՎ՝ ԱՔՍՈՐԷ  
 ԴԱՐՁՈՂՆԵՐ  
 Կոմիտաս Վարդապետ, Բիւզանդ Քէչեան, Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, Տոքթ. Տրտանեան, Հայկ Ռոմասարեան, Նշան Կարֆայեան, Երուսեմ Թորայեան, Ա. Կալէն ա էր, Եսայի Տ. Ստեփանեան, դերձակ Վրթանէս Փափագեան (համանուն վրայասանին հետ չիփոխուած), Ինճիլեան, Պէյլիմէրեան որդի, (այս 12 հոգին՝ Չանգրիէն): Տոքթ. Նազաչեան, Բիւզանդ Պոզաճեան, Տոքթ. Բարեղեան, Կարթագի փաստաբան Սէրգիէլ, Կրի — գոր Սիւրբեան (Արտուսազ Կ. ի հայրը՝ աղուն տեղ), Բերայէն ուսուցիչ Շաւարշ Փանոսեան, Հայկ Թիւրեքեան (Փէնիքսի արկղակալ՝ համանուն Հրաչի հետ չը փոխուած), տպարանատէր Յ. Ասատուրեան, հայ հոռոմ. Մկրտիչ Կարապետեան (համանուն ուսուցիչին հետ չիփոխուած), Տիւրքան Աճէմեան (այս տասը հոգին՝ Այաշէն): Հրապարակագիր Արիկ Միւսուլ — համանուն, Կարնեցի վաճառականը Ա. Գեամեան, Սէրգիլեան եւ Եօրիկեան (այս շորսն ալ Գոնիայէն): Մարկոս Նաթանեան (Չորու — Իսթիլիպէն): Լ. Շամտանեան (Այաշէն):

Դ. — ԴԱՒԱՌ ԳՏԵՈՒԵԼԻՎ ԴԱՐՁՈՂՆԵՐ  
 Օրմանեան Ս. (Երուսաղէմ — Դամասկոս), Իգմիթի առաջնորդ Ստեփանոս Եսայի. (նոյնպէս), Մեհրոպ Եսայ. Նաբոյեան (Արմաշէն Գոնիա), Կարեղին Վ. Պաշտարեան (Գոնիա), Իգմիթի առաջնորդ Մատթէոս Եսայ. Ինճեան (ան — խախտ), Գնէլ Եսայ. Կալէմեքեան (Սը — վազ), Երուսաղէմի միւսրան Սարգիս Ս. Վ. Աճէմեան (Գոնիա), Պանուրծա — Պալլեքսիլի առաջնորդ Կարապետ Եսայ. Մազմեան (Գրիւս — Երուսաղէմ), Հ. Արաէն Վ. Ղազիկեան, Միսոս Ծարեան, Յակոբ Արմեան եւ Անդրանիկ Կարապետեան ուսուցիչը (Պարտիզակէն), Մը —

կըրտիչ Պարտաճեան (Գոնիայէն), Ենոզ Արմէն (ուսուցչ. պաշտօնով Ա. Բազար գտնուելով, 1915 Յուլիսին տեղահան ի Կէօթահիս, ուրկէ յաջորդ տարի Սեպտեմբր ծածկաբար Պոլիս գալով ծուարած), Փրոֆ. Յակոբեան եւ Միլիտեան, նաեւ նկարիչ Թէրլեմէզեան (Վանէն վերապորոյ եւն. եւն.):

Ն. — ՊՈՒԼԵՆ ԵՐՈՒՍԱՂԵՍ՝ ՏԱՐԱԳԻՐ Ս. ՀԱՐՔ

Դանիէլ Արք. Յակոբեան (Ս. Պաշի քարոզիչ), Մկրտիչ Եսայ. Աղաւունի (Ս. Կարապետի քարոզիչ), Երուսեմ Ս. Վ. Փէրասեան (պատր. փոխանորդ), Եգնիկ Վ. Պապեան (Փէրլեմէզի քարոզիչ), Կարապետ Վ. Մկրտիչեան (Ալեք Սէր — մէրի քարոզիչ), Հմայեակ Վ. Պապտասարեան (անպաշտօն):

Զ. — ՄԵՊՈՒՍԻ ԱԹՈՒՆԻՆ ԶԿՈՐՈՒՍՈՂ ՀԱՅԵՐ

Հալաճեան Պետրոս (Պոլիս), Իսան Օնիկ (Իգմիթ), Պարտաճեան Տիւրքան (Սըվազ), Նալպանտեան Մատթէոս (Գօ — զան), Պոչկէզնեան Արթիւր (Հալէպ), Պրլազեան Յակոբ (Մարաշ) եւ Մատաթեան Յովսէփ (Կարին) զորս մեր Պատգիւրքարանը չնկատեց երբեք՝ Հայ Ազգին անուամբ ձայն բարձրացնող երես — փոխաններ: Իսկ Մուշի մէջուս Կեղամ Տ. Կարապետեան՝ Հայութեան ծայրուղի ընտրուած միակ անձն էր, զոր Կառավարութիւնը խնայեց աքսորել ծիւրախաւոր կազմը նկատի առնելով:

Է. — ՊՈՒԼԵՆ ԶԵՆՈՒՅՈՂ Ս. ՀԱՐՔ

Նախկին պատրիարքներ՝ Դուրեան եւ Արշարունի Սրբազանք, Կարթիէլ Արք. Ճէվահիրեան (կառավարական կարգադրութեամբ կախող. փոխանորդ), Վահրամ Արք. Մանուէլ, Հմայեակ Եսայ. Դիմաքեան (այժմ վախճանած), Մա — զաքիս Եսայ. Տէրունեան (նոյնպէս), Յակոբեան Վահան, Կարթեան Եղիշէ, Կազաբեան Սմբատ, Կալապեան Վրթանէս, Տէր Սարգեան Սարգի, Կարապաշեան Մարկոս եւ Գեորգեան Արսէն վարդապետք: Իսկ Յովասափեան Հրանտ Սարեզան՝ Չիւրիպարի վանորդայինի կարգաձեռք եղաւ. «Տամար» եւ յարակից զիւրքին հրատարակութիւնէն զուրկ ա — մը ընկալուած:

Ը. — ՊՈՒԼԵՆ ԶԱՔՍՈՐՈՒՈՂՆԵՐ

1. ԳՐԱԳԻՏԵՐ. — Հրանտ Ասատուր (Պետ. Պորհուրդի անդամ), Արիստիան (Պոլսոյ բանակէն ազատ արձակուած), Սրապիտի Թլլեան, Յ. Կ. Մըմբեան, Կասպար Նեմէջ, Չիլիքի — Սարաֆ (Գամիս գինեւոր, յետոյ փոխտակահան, աքսորի Բ. ցուցակին մէջ նշանակուած), Տիւրքան Զրաքեան (պահ մը գինեւոր, փրկանաւորուելէ յետոյ բանտ նետուած՝ իր շաբաթապահ), Յ. Արիպար (կախ — անուամբ ազգ. հիւանդանոցին մէջ), Երուսեմ Գուշանեան, Վահրամ Թաթուլ (ծուարած), Մեր. Պարտաճեան (գին — ուր), Վահան Փափագեան = Լիլա (Հան — րային Պարտ. Վարչութեան մէջ), Վահան Յարութիւնեան (նահատակ Արտա — շիկի եղբայրը), Միհրան Ուշուրեան (Հայաստ Փաշայի երկաթուղային պաշտօնեայ), Գրիմիթիլ = Գրեգոր Թէլուսեան, Վահան Եարճանեան (գինեւոր):

2. ԼՐԱԳԻՐՈՂՆԵՐ. — Եր. Տէր—Ան — Անդրէասեան (մէկ գելչեր ի դիպահո՞՞ Փաշա Կարուսի), Տիւրքան Չայ — եան (Չիւրիպարի յետոյ Ռեմեսանի խմբագրապետ), Շաւարշ Միսոսեան (իր մասին տես Հայկ. Բաթիլին մէջ), Յ. Ե. Սիւրուի (երկու հոգի իրեն տեղ աքսորուելով նահատակուած, կրկին կ'աքսորուի Յակոբ Չուլուսեան Երտատարքը որ անունի եւ մականունի համանունութեան զոհ կ'ըլլայ, Սիւրուի ըուն մականունն ըլլալով ձօրօրեան), Տիւրքան Չաւէն (Հանր. Պարտուց Վարչութեան մէջ), Վահան Թօշիկեան (Փարիզի Շէրիֆին

քարթի դրկած ըլլալու ամբաստանութեամբ երկու ամիս պառկած Պարտգ. Ատեանի Գօրուշը), Միմոն Պորէն (իր մասին տես Հայկ. Բաթիլին մէջ), Ժ. Շիրակացի եւ Ա. եւ Վ. Կալաքեան, ներ (Փամանակի խմբագիրը), Պարոյր եւ Աշոտ Քէչեան (Բիւզանդիանի խմբագիրը), Ա. Արայոյճեան (Երկրցո Միտի — ըիթ տարուելով հարցաքննուած), Լե — տոն Շաթրեան (գինեւոր), Յովհ. Պո — դոսեան = Յր. Պէ. (Օսմ. նամակատան պաշտօնեայ), Հմ. Արամեանց (Կոնակի երբեմնի խմբագիր որ կախուող քսան Հնչակեաններու խումբէն պրծաւ եւ Կէ — տիկ Փաշայի դպրոցին անուշ կարգուեցաւ), Մկրտիչ Կապրաշ (Երեւանի խմբագիր՝ որ գրաքննութեան կոչուեցաւ, իրր գինեւորական ծառայութիւն):

3. ՎԵՐ. ՀՆՉԱԿԵՆԻՍ. — Վահան Շահ — րիման եւ Մարտիրոս Բէյլիսեան (ծուարած), Վահան Զէյթունցեան (նախ ծը — ւարած, յետոյ Պարտահայտութեամբ ուղի կրեան ելած), Լեւոն Փափագեան (ապահովագրիչ, ձերբակալուելէ վերջ ազատ ձգուած՝ իրր ազատ — որմնագիր), Մկրտիչ Ղազիկեան (նախ ծուարած, յետոյ երկրցո բանտարկեալ, եւ իրր ամբ — րիկեան քաղաքացի՝ ազատ ձգուած):

4. ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ. — Փրոֆ. Ճէճիգեան եւ Արք. Տէր—Յակոբեան, Հինգիսեան — Մարթեան, Շահան Պէրպիլեան (գին — ուր), Գեորգ Եսարոպ (մէկ շաբաթ Գրամբ—Սիլասի կեցած), Պետրոս — Չէքի Կարապետեան, Սմբատ Կալապեան (Կար — միւր Մահիկի պաշտօնեայ), Դ. Պաշիկեան, Յր. Հազարապետեան (պահ մը գինեւոր), Յր. Կեռնեան (Դաշնակցական: Գոյրե — ըուն ու եղբորն՝ իր պատճառաւ ոստի — կանութեան կողմէ նեղուելը երբ կը տեսնէ, թաքստոցէն կ'երթայ յանձնուել Միտիլիթիթ ուրկէ Երկու շաբաթէն ա — զատ կ'արձակուի, նորիս աղաչանքն — րուն իր հօր որ գերմ. դեսպանատան վաղեմի պաշտօնեայ էր), Տիւրքան Սիւր — մէեան (ծուարած եւ իր տեղ՝ հայրը աքսորուած), Գր. Հ. Կալուստեան եւն.:

Թ. ԹՈՒՐԿԻԱՅԵՆ ԿՈՒՐՍ ԵԼԼՈՂՆԵՐ  
 Տոքթ. Պազլի Սան (պրոկ. դեսպանատան շտրէր Պուլկարիա ապաստանած), Բրիս (պուլկարահատակ գոլով՝ Այա — շէն դարձին Պուլկարիա), Վեր. Հնչակեան Տոքթ. Սմբատ Փալանեան (Ատա — նային Պոլիս՝ պաշտօնով, Տարտանէլ վրեւորը՝ Պոլիս գարմանուած, յետոյ Հալէպ զրկուած ուր Անդրկապոնց գելի ինչարով անցած Երկրատո), Վեր. Հնչ — չակեան Հրաշ Երուսեմ (նախ ծուարած, ապա յաջորդած Ամբրիկա մեկնելի), Ռամ — կամար կուսակցութեան գանձապետ Լ. Շիրիկեան (ամերիկահայտակ, Սեւանիկ երթալուն՝ հոն կազմած է Կալթակահանց Յանձնախումբը):

Ճ. — ՀԱՅ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐ  
 Գ. Երտատունկեան (ժընեւ ապաստանած), Չարէս Տիլպէր, Մանուկ Ազարեան, Արամ = (Յովակիմ Երուսեմ), Կարթիէլ Սէրվիլէն, Սարգիս Կարապոշ, Հրանդ Ապրո, Պոլոս Քէրէսթեան, Վառճապուհ Մանուկեան, Յր. Մոստիլեան, Արթիւր Մազաքեան, Միսաք Մա — կարեան, Միհրան Կարապաշեան, Սեր. Պէրպիլեան, Արմեանկ Սազաք, Հմայ — եակ Պորոյլեան (Համալտարանի իրա — ւազիտութեան ուսուցիչ), Յակոբ Պո — յաճեան (համարողութեան), Յովհ. Շահնազար (տօրէն Վէֆայի «Սուլ — թանի» վարժարանին), Ստ. Կարապետ, Հօրոյ եւ Գեորգ Այալեան (պաշտօնէ դաղրած), Լ. Տէմիրճիպաշեան եւ Գեորգ Թորգոմեան (Հանր. Պարտուց Վարչ.):

ԹԻՌԻԿ  
 (\*) «Յաւաքան Ապրիլ 11»ի, տպ. Կ.  
 (\*\*) Կուստմէ մեր վաղուան թիւով:  
 Պալիս, Օ. Արգուսան, 1919:



ՈՒՐՐԱԹ  
ԱՊՐԻԼ  
25  
VENDREDI  
25 AVRIL  
1980



HARATCH  
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE  
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS  
Directrice : ARPIK MISSAKIAN  
Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E  
Fondé en 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

LE NUMERO 2 F.  
55000 SUPP — ԹԻԻ 14.632

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ  
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱԿԻԱՆ  
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ  
Արտասահման : Տար. 300 ֆ. - Հասր : 2 ֆ.  
Ֆրանսիայ : Տար. 260 ֆ. - Վեցամսեայ : 140 ֆ.  
55° ANNÉE — No 14.632

24 Avril 1915 - 24 Avril 1980

Message des Radicaux de Gauche  
Echos dans la Presse Française

N.D.L.R. — Le mouvement des Radicaux de Gauche nous a transmis le message suivant à l'occasion du 65ème anniversaire du Génocide des Arméniens.

« Le 24 Avril 1915, le gouvernement turc ordonnait l'extermination de la communauté arménienne de l'empire ottoman. Un million et demi d'Arméniens ont été massacrés.

« Tous les Français d'origine arménienne, tous les Arméniens du monde gardent le souvenir de la souffrance et de l'héroïsme d'un peuple.

« Le Mouvement des Radicaux de Gauche s'associe à la commémoration de ce massacre.

« Le temps ne peut ni ne doit effacer de notre mémoire ce monstrueux génocide, qui en préparait et en annonçait d'autres ».

Չորեքշաբթի իրիկուն, Կաթողիկէ Լա Բրուա օրաթերթը էջ մը նուիրած էր Ապրիլեան տարեգարծին, ուր պատմական տուեալներուն հետ, լոյս տեսած էր շահեկան տեսակցութիւն մը Շառլ Ազնուրէին: Այն հարցումին թէ ի՞նչ կը ներկայացնէ իրեն համար Ապրիլ 24ը, Ազնուուր կը պատասխանէ:—

« Թուականները շատ լաւ են անոնց համար որ պէտք ունին յիշելու: Թուականներու մարզը չեմ: Դէպքերու մարզը եմ: Արդէն երեք չեմ գացած տողանքի Ապրիլ 24ին: Օր մը կ'ընեմ, այն օրը, երբ կողքիս ունենամ թրքական շրջանակէն անձնաւորութիւն մը, որ ցոյց պիտի տայ փոփոխութեան մը ժամանակաշրջանը: Անցեալ օր, Հայեր ինծի պոռային՝ « Անոնք ինչկան »: Պատասխանեցի՝ « Ո՛չ, ոտքի են եւ սկիզբն է միայն »: Ծափահարեցին եւ Ֆրանսացիներն ալ, որովհետեւ կը զգան որ բան մը կ'անցնի կը դառնայ եւ պիտի ծառայի: Բիրտ ուժի կողմնակից մը չեմ: Վերջերս ձեռք առի այս ինքիքները, որովհետեւ բրտութեան ճամբան առած էր: Յաւալի է հող հասնի որպէսզի հայի. ցեղասպանութիւնը ճանչցուի »:

Լա Բրուայի թղթակիցը կը հարցնէ. « Ի՞նչ է ձեր դիմումը »: « Կը խորհիմ թէ կարելի է շօշափելի բաներու յանգիլ: Եթէ կարելի է հարկ եղած չափով ձայն ապահովել նախագահութեան թեկնածուի մը — բառերս չեմ ծամեր — այդ թեկնածուն կրնայ յանձնառու ըլլալ ճանչնալ ցեղասպանութիւնը: Օրինակ, եթէ

տեւեն առաւելարար պայքարելով: Յանուն իրենց անժխտելի իրաւունքներուն: Ասիկա պատմութեան մեծագոյն դասն է: Պայքարը ծայր տուած է: Պիտի շարունակուի: Որովհետեւ, նախադարձն եկող եւ դէպի լուսաւոր ապագաները ձգտող ազգ մը, ինչպէս Մայիսեան օրերէն օր մը, վճռած է իր անկախ, ազատ, ամբողջական Հայրենիքը կերտել, իր պատմական հողերուն տարածքին վրայ ամբողջական Հայութեամբ: Առաւել կենսունակ՝ այո՛, առաւել պահանջատէր՝ անպայման: Ահա՛ Երեւանի 65ամեակին լուս կոչը: Ժ. Մ.

Ֆրանսան — ինչ որ որեւէ երկիր չէ ըրած — ճանչնայ, Ամերիկան, ուր Հայերը աւելի շատ են, Արժանթինը, Աւստրալիան, Գանատան կը հետեւին: Այս աշխարհին մէջ, 15 երկիր կը բաւէ, որ պէտք լիարժեք կառավարութիւնը ստիպուի քայլ մը առնել: Ինչ որ կը սպասեմ Թուրքիայի՝ նստիլ խօսիլն է: Եւ լաւագոյն տիպով կը ինձի հետ կ'ըլլայ, որովհետեւ զերեկը կը տանիմ շրջանակներու մէջ, զորս շէն ճանչնար: Կ'ուզեմ որ հասկնան զերեքս, խելօք մարդ մըն եմ, որ չուզէր իրենց վրայ յարձակիլ այլ զերեկը ցնցել »:

Ու կը խօսի անարեւելութեան մասին. — « Որեւէ ըմբոստութեան մէջ, խմբակցութիւններ կան, որոնք կ'անջատուին զանգուածէն: Երիտասարդներ կան, որոնք չունին այն համբերութիւնը զոր ունեցանք, բայց նաեւ այլ երիտասարդները ազատագրուած են այն դժուարութիւնն որ կրնայ ըլլալ երկրի մը մէջ, որ զուգը չէ... Յեղափոխական շարժումներու մէջ են, չեմ գիտեր թէ ո՞վ են, ազնուկ կը հանեն, զերեկը չեմ դասապարտեր բայց իմ յանձնառութիւնս տարբեր է: Հայ երիտասարդներու մեծամասնութիւնը խելօք է, Թուրքերը պէտք է օգտուին այդ խելօք երիտասարդութենէն, նախքան որ ան ալ դադրի խելօք ըլլալէ »:

Եզրակացութեան մէջ, Ազնուուր կը հաստատէ որ հայերէնը պիտի չկորսուի, վասնզի. — « Սերունդ մը լռեց, որովհետեւ իրեն ըսին՝ լաւ ընդունուցար հոս, ազնուկ պէտք չէ ընել: Խօսեցանք լեզուն այն երկրին ուր կ'ապրէինք, վախնալով որ օտար համարուինք: Բայց այդ ձեւով, շրջան մը, լեզուներ մեր արժանաւորուն մէջ մասը, մեր զաւակներուն մէջ վառ պահեցինք եկեղեցին եւ աւանդութիւնները: Այսօր, մաս կը կազմենք երկրի մը, դաւաճի մը: Բնական է որ վերագտնենք ինքնութիւն մը: Երիտասարդներն են որ հայերէն կ'ուզեն սորվիլ: Հրաշալի է: Կը խորհիմ թէ հայերէնը պիտի չկորսուի, ընդհակառակն »:

Ապրիլ 24, Հինգշաբթի առաւել, Լիպեռապետ աւելի քան երկու էջ կը նուիրէր « Հայաստան՝ կորուսեալ դրախտը փրկուելով » խորագրին տակ, ուր նախ կը ծանրանար իվ Թեմիսի եւ Ժան - Բլոս Գիլպպի « Հայաստան 1900 » հին նկարներու փառաւոր հատորին վրայ, քանի մը նկար ալ վերահաստատակալով: Գիլքին մասին շահեկան գրախօսական մը ստորագրած է՝ Արմէն Մեթիքեան... Կողքին հատուած մը այն զերեքէն, զոր պրած է Ժաք Տէր-Ալեքսանեան եւ որովորագրերն է՝ « Երկրները սեւ էր Եփրատի վրայ »: Լոյս տեսած մասը՝ « Իրազ թրքական ժամով » հեղինակին հօրը յուշերէն քաղուած վկայութիւն մըն է:

... ԵՒ ԹՐԿԱՎԱՆ ՄԱՍՈՒԼ  
Տարբեր բան կ'ըսէ անշուշտ, Թերմիւման (Ապրիլ 21) « Հայերէն առնելիք մը ունինք » խորագրին տակ եւ Ալթան Տէլիօրմանի ստորագրութեամբ: « Լաւ տեղեակ » յօդուածագիրը վատիկանի թուրք ղեկավարին մասափորձին առթիւ, կ'անդադարանայ հայ անարեւելներուն, որոնց կեդրոնը ըստ իրեն հոն չէ ուր կը կատարուին դէպքերը « վասնզի կ'ըսէ այս ոճրագործութեանց բոյնները Լիբանանէն եւ Կիպրոսի յունա -

ՔԱՆԻ ՍԸ ՏՈՒՈՒ

ՊրիտիՍիլի մէջ հաւաքուած Հողագործութեան նախարարները ոչ մէկ համաձայնութեան կըրցան դալ տքնալան աշխատանքներէ կտք եւ նիստերէ, որոնց վերջիւր տեւած էր մինչեւ Հինգշաբթի առաւել: Մասնագէտներու կարծիքով, շատ վտանգաւոր եւ ծանրակշիռ բնոյթ ունի պատահածը:

ԱՐԵՎԻՍԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ եւ Գանա - տա վերջնապէս որոշեցին չմասնակցել Մոսկուայի ողիմպիականներուն:

ԹՈՒՐԿԻՈՅ մէջ քսան մեռեալ կայ իրեւ հետեւանք միջազգայնոր, որոնք երեքշաբթի օր, ծագած են քաղաքական խմբակներու եւ ստիկանական ուժերու միջեւ: Մանրակշիռ դէպքը պատահած է Թարսուս:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ նախագահական ընտրութեանց առաջին շրջանին միակ թեկնածուն՝ Գարամանլիս, մեծամասնութիւն չստացաւ խորհրդարանին մէջ: Անհրաժեշտ էր ձայներուն երկու երրորդը մեծամասնութիւն մը, այսինքն 200 ձայն, ստացաւ միայն 179 (ինք ձեռնպահ մնացած էր): Պատրաստ է երեք շրջանին ալ ներկայանալ, արդէն երրորդին միայն 180 ձայնը կը բաւէ:

ԽՈՍԷՅՆԻ երեք օրուան սուգ հռչակեց Իրաքի շիի ալաթիւայի մը՝ Պաղէր Սատրի եւ զրոյն սպանութեան առթիւ: Էմբըքի Ինքերմէշըքլի Ֆրանսական մասնաճեղքին համաձայն, այսօրու, որ պարտաւոր բնակութեան ենթակայ էր իրեւ ընդգնմազի վարչակարգին, առեւանգուած է իրաքեան ապահովութեան ուժերու կողմէ Ապրիլ 25ին եւ չորս օր կտք գնդակահարուած:

ՍԱՌԻՏԻ ԱՐԱՅԻՈՅ Անշուշտ ղեկավար անբաղձի է այլեւս երկրին մէջ: Այս որոշումը արուեստագործութեան Սառաթի Արաբիա չգրահացաւ Անշուշտ յայտնած « ցաւէն » հեռատեսիլին ներկայացուած Ֆիլմին առթիւ: Հարցը սա է. — « Իշխանութի մը մահը » խորագրուած Ֆիլմը պատմութիւնն է 19 տարու սառուցի իշխանութի մը, որ գնդակահարուած էր 1977ին շուրթեան համար:

Կան բաժինէն ալ անդին Յունաստանի եւ համայնապար պլոքի յատուկ երկիրնե - ռուն մէջ կը դառնուին եւ Թուրքիան կործանել ուղղով միւս բոլոր ուժերն ալ այս արարքներուն մէջ Հայերու գործակից են: Թուրքը լրագրող, յօդուածին վերջին մասին մէջ « զգայացունց նորու - թիւն » մը կը յայտնաբերէ ինչ կը վերաբերի Թալէաթի « հողածուրթեան » Հայերու հանգէպ ու կը վերջացնէ սպառնալիքով. —

« Ասկէ 60 տարի առաջ Թալէաթը՝ Պերլինի մէջ, իսկ ձէմալն ալ Թիֆլիսի մէջ սպաննող հայ անարեւելները այս արարքներուն վասն « վրէժխնդրութեան » գործադրուած ըլլալը յայտարարած են: « Մինչդեռ, տեղահանութեան օրերուն Թալէաթ փաշան Երեւանի Գործոց նախարարն էր եւ Հայերու կեանքին եւ ինչքին ապահովութեան առաւելագոյնս գոհատար անձն էր: Ձէմալ փաշան ալ Սուրիոյ ընդհ. կուսակալը եղած օրերուն առնուազն 50-60 հազար Հայերու կեանքը փրկած է: »

« Անկարելի չէ, ուրեմն, որ այս վրէժխնդրութեան ետին զայն գերազանցող ուրիշ նպատակներ ալ հետապնդուին: « Եզրակացնենք ուրեմն, որ եթէ Հայերը այս կերպով պիտի շարունակեն, թուրք երիտասարդութիւնն ալ պարտ է Հայերուն փոխադարձել: Մեր սպաննուած տասներկու արժէքաւոր հայեր - նակիցներու փոխարէն մենք ալ տասներկու արժէքաւոր Հայերու կեանքը խել - լու իրաւունքն ունինք... »:

Heureusement, il n'en va pas du tout de même pour ce qui est de la presse et de l'édition du pays d'accueil. Le changement est ici considérable, quoique très récent, et c'est quelque chose de tout à fait satisfaisant si l'on songe à l'importance vitale que revêt la diffusion autour de nous, vers tous ceux qui ne peuvent être directement concernés mais dont l'opinion et l'appui sont essentiels pour le soutien et la revivification de notre cause, des questions arméniennes et, plus simplement, de la connaissance de l'Arménie. Après quarante ans d'un très grave silence, la parution successive de plusieurs ouvrages traitant diversément et de l'Arménie et du génocide chez des éditeurs français a permis depuis 1974 à la fois de faire tomber un mur, ouvrant ainsi la voie à une communication extrêmement précieuse, et de prouver l'existence d'un public, facilitant ainsi la suite de cet effort de publication. Voilà un résultat inestimable, qui doit entraîner chez tous une prise de conscience définitive de la nécessité qu'il y a à ne plus laisser dormir, pour d'obscures et stupides questions d'orgueil ou de peur, ni les documents ni les bonnes volontés. Et si l'on arrive aussi, comme cela s'est déjà réalisé, à faire passer le message du génocide jusque dans des séries populaires de romans d'aventure, je dis bravo ! Toutes les formes de diffusion doivent être explorées.

Et même s'il apparaît encore relativement difficile d'assurer la même présence dans la presse, quel changement cependant ! Là aussi, une percée s'est faite, qui aboutit à voir évoqué bien plus souvent le problème arménien, tant sous nos signatures que sous celles, bien plus efficaces, des journalistes français. Certes, le renouveau du terrorisme a joué ici son rôle et nous y reviendrons plus loin, mais c'est encore un autre mur qui est ainsi tombé et je suis persuadé que cette familiarisation des gens de presse avec nos problèmes et notre existence même ne peut que déboucher à terme sur une présence plus large, plus régulière aussi. Et cela aussi fait partie des acquis de la décennie.

4) L'engagement des jeunes. Peut-être est-ce bien le point le plus important. Imagine-t-on ce que serait l'avenir d'une cause à laquelle les jeunes ne seraient pas associés, pire même, pas intéressés ? C'est bien ce qui a failli nous arriver et c'est une grande chance, dont il faudrait aussi prendre conscience, que notre troisième génération se soit engagée d'elle-même, avec un très remarquable dynamisme, dans la défense de la question arménienne. Et pourtant, aucun exemple ne pouvait lui venir en aide, au sortir de cette longue période de quasi-abandon ; mais peut-être est-ce cet immobilisme lui-même qui lui a fait avoir, dans un monde jeune si fortement sensible à la politisation générale, cette réaction de refus, partant d'engagement. Car ce que nous avons vu depuis quelques années, au delà des activités traditionnellement aménagées pour les « jeunes » par des responsables politiques depuis longtemps à la retraite, c'est la vraie présence d'un sang neuf désireux d'agir, quitte à tout bousculer. Aussi n'est-il pas question de s'insurger devant ces meetings, ces contestations, ces manifestations de toutes sortes qu'ils nous lancent en quelque sorte à la figure : voilà au moins des gens qui savent qu'il faut faire quelque chose, qui veulent le faire et qui bougent ! Et, en plus, ce sont ceux-là justement de qui tout dépend. Car, eux absents du débat, nous étions sûrs que tout espoir d'un règlement eût été enterré avec nous. Aussi, je le redis, est-il essentiel d'encourager cette vitalité, quels que soient son expression et son enracinement idéologique : il est déjà miraculeux que de jeunes Arméniens existent... Aussi est-il essentiel en même temps de ne pas les décourager par la perpétuation du triste spectacle que continuent encore de leur donner beaucoup de leurs aînés trop empressés dans le formalisme inefficace des vieilles panoplies mondaines ou politiques. Et je crains déjà que beaucoup d'entre eux ne soient tentés de « laisser tomber », quand rien ne vient faire écho à leur ap-

## un autre regard

(Suite et Fin)

pel, quand tant de faux-semblants d'action continuent d'occuper le devant de la scène. Là aussi, il est urgent de rester éveillé et, qu'il s'agisse de musique, de tracts, de symboles ou d'actions précises, de maintenir le lien concret d'une réalité arménienne, de la nourrir, de la faire vivre avec eux, avec eux tous. Que la bonne volonté de ces garçons et de ces filles ne se laisse pas retomber à force de trop de déceptions, que le relais dans l'action et le témoignage se passe de manière satisfaisante : notre avenir est à ce prix. Et que l'on soit bien convaincu qu'il n'y a là de ma part aucune démagogie ni flatterie.

5) La diversification des actions. Trop longtemps notre effort avait été borné à la seule voie diplomatique : il n'avait pas fallu longtemps, pourtant, pour comprendre sa vanité. Qu'importe ! on s'y maintint jusqu'à des temps trop proches encore : et je me souviens avec quelle insistance on vous parlait d'une possible intervention de l'Uruguay ou d'une action auprès de la Commission des Droits de l'Homme. Le sort final réservé à l'une comme à l'autre démarche a montré bien

chevauchement ou d'opposition sont réduits, pour ne pas dire inexistantes.

6) Le recours au terrorisme. Nous y voilà ! Eh oui... et c'est tant mieux. Personne, en tout cas aucun Arménien conscient, ne devrait avoir le droit d'en douter : c'est assurément là le fait majeur de la décennie et, je le dis clairement, le signe le plus éclatant de notre renaissance — tout au moins de l'espoir que nous pouvons en nourrir. Et nous ne saurions assez être reconnaissants à Yankian d'avoir sacrifié la fin de sa vie pour nous ouvrir les yeux. Car ce qui a commencé avec l'assassinat en 1973 des diplomates turcs de Los Angeles, c'est le retour, ou plutôt l'accès à une vision du monde *tel qu'il est*, c'est-à-dire qu'on le veuille ou non, un monde dominé par la violence et les rapports de force, un monde en fait tel que celui dans lequel le génocide de notre nation a pu être commis impunément. Aussi faut-il bien donner au terrorisme une place privilégiée dans cet éventail des possibilités d'action que je viens d'évoquer et n'est-il guère convenable de s'attarder aux jérémiades soi-disant moralisantes de ceux

### P A R JEAN-MARIE CARZOU

sûr, hélas ! ce qu'il fallait en réalité penser de ces tristes manœuvres, manœuvres d'autant plus pernicieuses qu'elles soutenaient un effort constant pour nous persuader de ne rien tenter, de ne rien dire même, qui pût troubler cette « stratégie » ou indisposer nos « amis ». Bien heureusement, et de façon concomitante (ce qui ne relève évidemment pas du hasard) à toutes les modifications que nous avons déjà relevées, sous leur poussée même, chacun a fini par comprendre que, dans un cas comme le nôtre, il était dangereux, disons même idiot, de persister à vouloir confier notre espérance à une seule stratégie, à l'exclusion de toutes les autres. Je ne sais pas quel chemin permettra d'aboutir à la réalisation de nos objectifs — et peut-être sera-ce celui de la diplomatie... plus sûrement, d'ailleurs, aboutirons-nous par l'ensemble de nos efforts. Mais, de grâce, que l'on nous laisse les emprunter tous, trop heureux que le succès soit au bout de la route. Aussi est-il bien inutile aujourd'hui de chercher à savoir qui a raison, qui a tort : l'essentiel est d'agir et, quand on se retrouve sans rien au terme de cinquante ans de « diplomatie », on peut, je crois, admettre qu'il faille tenter autre chose. Et je me félicite que, depuis une dizaine d'années, l'éventail des stratégies possibles se soit enfin ouvert. Bien des événements que nous venons de recenser rentrent ainsi dans cette perspective : présence dans l'édition et la presse, multiplication des associations. En fait, il s'agit d'explorer le maximum de possibilités, et il y a à cela d'autant plus d'intérêt que, par delà le fait direct de la reconnaissance du génocide, toutes les actions qui développent l'existence et la connaissance de la communauté se révèlent à terme comme de puissants soutiens, si indirects qu'il puissent apparaître, de cette action fondamentale. Ainsi en va-t-il, pour ne retenir que deux exemples choisis dans des domaines très différents, du travail entrepris par « Terre et Culture » pour la redécouverte de nos terres d'Iran, des colloques que l'ICOM consacre à notre culture. L'un est utopique, l'autre intellectualiste ? Qu'importe, du moment qu'il y a action, action différente et complémentaire. Et n'oublions jamais ici que, pour une fois, l'abondance des biens ne saurait nuire : tant il y a à faire, tant les risques de

qui n'ont rien compris à notre Histoire ou qui, pire, font le jeu des Puissances : à elles le droit à la violence, à nous la résignation chrétienne ? ! Eh ! bien, non. NON.

Il n'est d'ailleurs que de voir ce qui se passe pour les autres pour « se résigner » à considérer le recours au terrorisme comme, au moins, une stratégie aussi efficace que les autres, mais, plus sûrement, la seule qui ait quelque chance d'aboutir. Qui a donné à M. Arafat le droit de parler aux Nations Unies et de se présenter en dirigeant écouté, sinon tant d'attentats dont les victimes innocentes furent nombreuses ? Et qui a fait que la presse française rappelle d'elle-même l'historique de notre génocide, sinon cette succession heureuse d'attentats contre les diplomates turcs ? Certes, le terrorisme ne règlera pas tout à lui seul — et il faudra veiller à ce que se développent parallèlement les autres modes de reprise de conscience, culturelle, politique, nationale en un mot, de notre communauté : afin que la mise en lumière qu'il apporte serve à une défense complète de notre dossier s'appuyant sur une réalité visible et indiscutable, permette enfin d'établir les bases sérieuses d'une action internationale. Mais déjà, tel quel et dans l'isolement de sa réussite au milieu de lenteurs de nos autres modes d'expression, il a le vrai mérite d'exister, c'est-à-dire de rappeler la réalité et d'empêcher l'oubli.

Encore faudrait-il qu'au delà des cris lamentables de ceux qui, refusant la violence disent-ils, voudraient donc nous voir encore tendre le cou au bourreau, et cette fois le seul cou qui nous reste, celui de notre espérance, encore faudrait-il qu'ici aussi les querelles ne viennent pas, bien plus gravement qu'ailleurs, faire obstacle au travail. Il y a plusieurs organisations terroristes, on se dispute la paternité des attentats ? Que m'importe ! L'essentiel est qu'ils aient lieu et tant mieux si tout le monde s'y met. Certaines, effectivement trop internationalistes, se mettent à viser d'autres objectifs au risque de multiplier nos ennemis et de perdre de vue l'essentiel de notre cause ? C'est dommage, mais n'allons pas le clamer sur les toits des journaux français et tâchons d'être un peu solidaires. Mais, surtout, j'entends trop parler d'un pro-

longement physique de ces querelles de commandos et d'une volonté de liquidation réciproque : cela me fait peur. Grâce, nous avons la chance de retrouver une efficacité et une action, c'est-à-dire tout simplement une dignité ; ne soyons pas nos propres fossoyeurs, n'affaiblissons pas nous-mêmes ce qui a tant de mal à être et qui n'est que pour nous, ne faisons pas pour lui le travail de notre ennemi.

Sur l'ensemble de ces éléments, c'est donc bien un bilan positif que l'on peut aujourd'hui dresser : parce qu'il a été entrepris, même un peu seulement, par plus de personnes, dans plus de domaines — et ce sont ainsi des réponses qui ont été données à l'inquiétude que l'on pouvait légitimement éprouver devant le soufflement, voire même la disparition des engagements antérieurs. Mais surtout parce qu'au travers de toutes ces modifications du paysage arménien, c'est une prise de conscience généralisée qui est manifeste, parmi les jeunes, heureusement mais aussi chez leurs aînés : je crois que le nombre des Arméniens indifférents a diminué, et cela constitue l'essentiel comme un premier pas vers un engagement véritablement collectif. Et ce qu'il faut que soient les réserves que nous avons sur chaque point formulées.

Car il ne s'agit malgré tout que du premier pas : et l'oublier nous rendrait à coup sûr aux échecs d'un passé si core très récent. Réjouissons-nous que tant de choses aient bougé, mais gardons présent à l'esprit tout ce qui est resté inchangé et dont la persistance peut encore faire trop de mal. Quel passif dans ce bilan ? Trois tendances bien caractéristiques et qu'il est hélas ! aisé de résumer d'un mot : l'obstination à vouloir agir chacun pour soi, l'incapacité à remonter les divisions, la complaisance dans le laisser-faire les autres. Rien que de très connu, n'es-ce pas ! Mais que cette familiarité ne nous dissimule pas l'aigu du danger : si nous ne savons pas nous unir, et nous unir pour de bon, pas seulement pour la photographie annuelle du 24 Avril, si nous ne nous convainçons pas que nous avons tous notre part de travail, si nous ne parvenons pas à mettre en commun toutes nos tentatives, eh bien nous resterons divisés, inertes, faibles. *Et personne ne sera uni, actif, efficace à notre place.*

Nous n'allons quand même pas répéter cela, qui est l'évidence, pendant soixante-cinq ans encore... et pourquoi pas jusqu'à ce que tout ait disparu ? Avez-vous oublié que le temps presse ? N'avez-vous pas conscience que chaque année de silence supplémentaire ne fait qu'aggraver la situation : parce que les survivants et les témoins meurent tous les jours, parce que les documents et les archives se déséchevissent toujours davantage quand ils ne sont pas détruits, parce que tout simplement il est chaque jour plus difficile de maintenir « l'actualité » d'événements qui étaient déjà oubliés en 1930. *Voici en réalité revenue à la veille du génocide.* Ce n'est plus, bien sûr, la liquidation physique qui nous menace mais ce que certains d'entre nous ont qualifié d'un terme très fort : « l'ethnocide ». Le terme est fort, je l'ai longtemps trop « ort » ; mais il faut bien reconnaître aujourd'hui que son emploi est justifié. Toujours aussi incapables de gérer eux-mêmes leur pays, s'appuyant toujours et même sur les privilèges de la géographie pour obtenir de tous argent et assistance, les Turcs ont seulement changé de méthode vis à vis de nous : et le silence, le refus, la censure imposée même aux Grandes Puissances remplacent le meurtre direct. N'ayant toujours que le souci de leurs intérêts propres, les Grandes Puissances n'ont également changé d'attitude à notre égard : l'assimilation remplace l'indifférence. Quant à nous, resterons-nous devant cette nouvelle tentative de destruction aussi naïfs, aussi éparpillés, aussi inconscients et inactifs que nous le fûmes en 1915 ? Et pourtant, c'est l'existence même de l'identité arménienne qui se joue maintenant : est-

... Հ Ի Ն Է Զ Ե Ր ... Վ Կ Ա Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր ...

Դ Ե Պ Ի Մ Ա Հ

« Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք » Ի Ս Հ Ե Տ

Ա Ր Շ Ա Լ Ո Ց Ս Ի Ն Մ Ա Յ Ր Ը

Ճ Ա Մ Բ Ո Ի Ն Վ Ր Ս Յ

ԵՐՈՒԱՆԻ ՕՏԵԱՆ

ՅԱԿՈՒ ՏԵՐ-ՅԱԿՈՒԲԱՆ

Մուրը Գաղափարին դրոշակեր իր բոլոր ընկերներուն սպանդ վարուելէն յետոյ...

տիմիր Տիմիրեզի Պուլկարին մասնութեամբը կը ձեռքարկուի (26 Մարտ 1916)...

Մարտիան ծնած է 1884 Օդեսոստին՝ Սիմոն Զիմաուսի զինքը: Հինգ տարեկանին՝ ընտանեօք կը փոխադրուի Պոլիս եւ կը հաստատուի Սիլիւստար: Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Մայր Վարժապետի կեդրոնական եւ Կէտիկ Փայլի ամերիկեան դպրոցները: 1900ին կը մտնէ լրագրական առարկայ, իբր խմբագիր «Սուրհանդակ»ի, ուր կը մնայ մինչև արտօնատիրոջը՝ Տ. Ճիվէլիի հետ մասը: Սահմանադրութեան հրահրումին լեռնի հետ ընկերովի կը բաժնակցի «Արմ» Գրատունը, տարածելով մասնաճիւղ ուսուցչական դիրքեր ու հանդէսներ եւ հրատարակելով կարեւոր հասարակական շարք մը: Իր մտերմին՝ Գ. Բարեպետի հետ «Ազգակ» զր. շարքի խմբագրութեան կ'ընծայէ եւ կ'աշխատակցի «Արտամարտ»ի, մինչև իր մեկնումը (1911) Կարին, ուր կը մնայ մէկ տարի, վարելով «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը: Դարձին, կրկին կը մտնէ «Ազատ» շարքի խմբագրութեան մէջ, մինչև իր վերջին յեղակարծ խափանումը: Ընդհանուր քարտուղար Դաշնակցութեան Պոլսի Կոմիտէին: 1915 Ապրիլեան ձերբակալութեանց ատեն՝ կը յաջողի եւս լքել մը չափ ծուարած մնալ հոս եւ Արշակունիի անտէր, կարեւոր վաւերագրողը: Եւ մինչ կը պատրաստուէր կրկին լքել զնկը արտասահման, Վլա-

Տէր Զօր կամ աւելի ճիշդը Տէր Էզզոր, կը գտնուի Եփրատի ձախ եզերքին վրայ, Սուրբոյ հողամասին մէջ: Եփրատի աջ կողմը կը տարածուի Միջագետքը: Ճիշդ Տէր Էզզորի դէմը, Եփրատի մէջ կը դուրսնուի բաւական ընդարձակ կղզեակ մը, պարտէզներով ու տուներով: Երկու կամուրջներ այդ կղզեակը կը կապեն ցամաքին: Այսպէս ուրեմն, քաղաքէն Միջագետք անցնելու համար հարկ է նախ անցնել փոքր կամուրջ մը, յետոյ կըլդեակէն եւ ապա մեծ կամուրջէն: Երկու կամուրջներուն զլուխը, կղզեակին կողմը, կան պահականոցներ, եւ սուրնաւոր ոստիկաններ միշտ կը հսկեն անցորդներուն վրայ: Արարները աղատորէն կ'երթեւեկեն այդ կամուրջներէն, բայց Հայերուն բացարձակապէս արդիւնաւոր է առանց վէտիբայի կամ մասնաւոր արտօնութեամբ անցնել մեծ կամուրջին:

Կարաւանին խառնեցին նաեւ երկու կին եւ աղեկ մը: Պրուսացի հայախօս զինուորացի պառաւ մըն էր, եւ իր հարսը՝ սրուն երկունքի ցաւերը բռնելով, ստիպուած էր ճամբան մնալ ու ծնիլ փողոցի մը անկիւնը, պատի մը աակ: Կեսուրը արտօնուեցաւ մնալ աղագիւանին մօտ, ինչպէս նաեւ անոր տանսամեայ որդին: Քանի մը օր ետք, երբ հարսը կըցած էր շարժիլ, խառնուած էին պոլսական պանդուխտներու այն կարաւանին որ հետիոտն կ'երթար դէպի Էսկիզէհը:

Տասն օր քալած էին, բայց օր օրի ստրկերը կը ծանրային, մարմիններուն քար կը կապուէր: Պատուը, հարսն ու մանուկը հեւ ի հեւ ու տասանիւն կը հետեւէին աղիւղորմ՝ թափօրին: Վերջին հանգրուանին՝ փոքրուած պահակը կը զայրանար այս դանդաղութենէն, ուստի ուժ տուաւ խարազանին, ժամ առաջ նոր կայանը հասնելու համար:

Նորածինը անհանգիստ՝ միշտ կը ճչար, կուլար, կը նուար: Հէք մայրն ի դուր կը տընէր լուցնել զայն: Իր չոր ծիծը բերանը կը դնէր անոր, բայց երախան չէր կրնար ծծել, վասնզի մարդը կը քայէր անդու: Այս պատճառաւ սկսաւ ետ մնալ յաճախ:

— Քահ, ինչո՞ւ ետ կը մնաս, քալէ՛, կը սատկեցնեմ քեզի հա՛... կը սպասանար պահակը:

— Աղա, կը պատասխանէր հարսը աղճատ թրեքէնով մը, ձայնը չհասնելու համար ետ կը մնամ:

— Ատանկ բան չկայ, ա՛րք... եւ հըրացանի բունը բարձրացաւ մօրկան թիկունքին:

Սակայն ինչ որ ալ ըլլար, անկարելի էր հասնել արաւական քայլերուն: Սիրտը չէր դիմանար մանկան լացին: Պահ մը բարկացած՝ կը սաստէր. բայց անոր ճաթիլու աստիճան պոռուքէն ստիպուած, ծիծը կուտար անոր բերանը: Այսպէս դարձեալ յայտնուած էր խուճիկը:

Այս անգամ պահակը, զայրացած, մօտեցաւ անոր: Յափշտակեց երախան ա-

(Շար.ը կարդալ 4րդ էջ)

après l'etnocide, plus rien ne pourrait être. Face à cette dernière alarme, que faut-il donc faire? C'est bien toujours à cette question que l'on en revient, de façon quasi lancinante quand, pour tout ce qu'il y a à faire, si peu est entrepris. D'abord, que ce qui a commencé continue: multiplier toujours les associations, accroître notre présence, diversifier encore nos actions, interpeller chacun des membres de la communauté, oui, tout cela doit se poursuivre puisque, sans ce minimum, rien n'arrivera. Mais il faut bien aussi qu'au delà de ces premiers pas, trois objectifs essentiels soient atteints, sans lesquels il est assuré que rien ne réussira: soutenir, financer, s'unir. Soutenir: aucune action n'a de chance d'aboutir, donc d'être une des pierres indispensables de l'édifice de la reconnaissance, si elle n'est pas soutenue par la communauté. Quelle qu'elle soit, en dehors de tout jugement esthétique ou idéologique. Il est ainsi scandaleux que le spectacle de Varoujean, « 1915 », ait été un échec: peu importe la qualité de la pièce, il importait que cette action fût un succès. Et il en va de même pour tout, ce serait-ce que parce qu'il importe que les chemins puissent être explorés avec persévérance: pour les publications, pour les spectacles, pour les bibliothèques, pour tout. Financer: c'est la suite logique, le complément nécessaire du soutien. Notre action a besoin aujourd'hui, où il est vital d'être efficace, de qualités dont le bénévolat des anciens temps ne disposait pas: et la rigueur, la disponibilité, le professionnalisme impliquent des moyens financiers réels. Je le

répète, le temps du bénévolat est révolu et nous avons bien intérêt à ouvrir les yeux sur une vérité fondamentale: il faut de l'argent pour agir. Et cet argent existe dans la communauté. Qu'il soit donc enfin librement et largement disponible: c'est une simple question de patriotisme. S'unir: s'unir, car tout le reste serait bien inutile si nous devons continuer à créer nous-mêmes les plus graves obstacles sur notre route — dispersion des énergies, oubli des véritables adversaires, affaiblissement de nos capacités. S'unir pour concrétiser enfin la formidable potentialité de force de notre communauté: si les 5000 Arméniens d'Issy-les-Moulineaux ont pu obtenir une « rue d'Erévan », que ne pourraient, dès 1981, les 300.000 membres de la communauté de France?

Et puis, bien sûr, agir. Agir, agir soi-même, partout, pour le quotidien et pour l'essentiel, auprès du voisin comme auprès des media. Car mille formes d'action sont à chaque moment possibles: un exposé à faire en classe, une affiche à coller, une soirée à organiser, un article à relever, chacun doit trouver son créneau. Sur tout, chacun doit porter notre message commun.

Et s'il advient que notre communauté puisse ainsi manifester son droit, puisqu'elle aura manifesté son existence, alors, nous pourrions nous attaquer à la plus importante des tâches qui nous attendent sur les chemins de la reconnaissance: le rejet de la candidature turque au Marché Commun.

JEAN-MARIE CARZOU

Գերմանները երբ հանգրուան մը հաստատեցին Տէր Էզզորի մէջ, ուղեցին անմիջապէս անթիւ հեռագրի կայան մը ու նենալ, եւ ասոր համար ընտրեցին Միջագետքի եզրը՝ մեծ կամուրջին մօտ տեղ մը, աւագուտ անապատին մէջ: Ես այդ միջոցին գերման հանգրուանը կը գտնուէի իբրեւ զինուոր եւ իբրեւ թարգման: Ինծի վիճակուած էր ամէն օր, երբեմն օրը երկու անգամ, անթիւ հեռագրի կայանը բերել զրկուելիք հեռագրիներու պատճէկը: Բնականաբար անպակելի կ'անցնէի կամուրջներէն, քանի որ պահակ ոստիկանները կը ճանչնային զիս եւ զիտէին պաշտօնական դիրքս: Անթիւ հեռագրի կայանին մօտ կը դուրսնուէին մէկ քանի արաւական վրաններ: Օր մը, երբ գործս աւարտած՝ կը վերադառնայի կայանէն, այդ վրաններէն կրնա մը դուրս ելաւ եւ արագ քայլերով մօտեցաւ ինձ:

— « Դուն Հայ ես, այնպէս չէ՞, հարցուց հայերէն: — « Այո՛, պատասխանեցի, իսկ դուն ո՞ւր տեղացի ես »:

— Ուրբերդցի եմ, ըսաւ կինը. ամէն օր կը տեսնեմ քու հոս գալ երթալը եւ դէմքէդ դուշակեցի որ Հայ ես... Ինչիւրք մը ունիմ, Աստուծոյ սիրուն՝ մի՛ մերժեր:

— Ըսէ՛ տեսնե՞ք... Եւ պատմեց: Հարգարարներու սովորական պատմութիւնն էր: Ուրբերդէն տեղահան եղած էին, ամուսինը ճամբան սպաննած, մանչ դուստին ալ Քիւրտերը յափշտակած: Հարցիւ յաջողած էր երկու աղջիկները ազատել, որոնցմէ մին մեռած էր Քիֆլիսէ:

— Մէկ հատիկ աղջիկս մնացած էր քովս, շարունակեց, 12 տարեկան Արշալոյս. աշխարհի մէջ իրմէ գատ ալ մէկը չունէի... Չարդէն հրաշքով ազատեցանք: Իրասին Մարաթի կը գտնուէիք, հոսկէ 2 - 3 ժամ անդին, անօթի մնացինք, ալ ճարս հատաւ, աղջիկս առի՛ եկայ Տէր Զօր երթալու համար ուր կը յուսայի գործ մը գտնել: Կամուրջէն անցայ. երբ միւս ծայրը հասայ՝ ոստիկանները կասկածեցան, մեզ բռնեցին, հարցաքննեցին, եւ երբ տեսան որ Հայ էի՛ աղջիկս ձեռքէս առին ու զիս ետ զրկեցին... Աստուծոյ սիրուն՝ աղջիկս ազատէ՛ այդ մարդոց ձեռքէն. իմ աղուոր հրեշտակս մի՛ ձգեր այդ հրէշներուն քով:

Եւ խեղճ մայրը դառնօրէն արցունք կը թափէր:

— Բայց ես ի՞նչ կրնամ ընել, կմկմացի յուզուած ու շուարած: — Դուն Գերմանացիներուն հետ յարաբերութիւն ունիս, կը տեսնեմ կոր, ամէն օր հոս կուգաս կ'երթաս, անոնց ձեռքով կրնաս բան մը ընել:

Թշուառ կինը ինծի կը վերադարձր կարողութիւն մը գոր չունէի, ափսո՛ս: Այսուհանդերձ, քանի մը յուսատու խօսքեր ըրի եւ հեռացայ քովէն: Հետեւեալ օր նորէն եկաւ քովս:

րարներուն քով կը ծառայեմ չոր հայի մը փոխարէն, եւ 1 - 2 օրէն վրանը պիտի քակեն ու մեկնին... ստիպուած եմ կա՛մ հետերնին երթալ, կամ... Ո՞տքը չաւարտեց:

Ի՞նչ կրնայի ընել այս թշուառ կնոջ համար: Վերադարձիս պահականոց մըրտայ եւ հարցուցի թէ 12 տարեկան Արշալոյս անուն աղջկան մը մասին տեղեկութիւն ունի՞ք:

— Ատանկ աղջիկ չենք ճանչնար, դուրս ոստիկան մը կը զուտութեամբ: Ի՞նչ պիտի ընես հարցուց ուրիշ մը, քիչ մը աւելի քաղաքավար: — Իր մօրեղբայրն եմ, իմացայ որ ձեր քովը կը գտնուի եղբ, կ'ուզեմ քովս առնել: — Քեզի սխալ տեղեկութիւն տուեր են, պատասխանեց ոստիկանը:

Հետեւեալ օրը ոստիկաններուն հետ ունեցած խօսակցութիւնս պատմեցի Ուրբերդցի կնոջը: Տարտամօրէն երեսու կը նայէր, առանց կարծես հասկնալու ըսածս: Միւս օր երբ, ըստ սովորութեան զացի անթիւ հեռագրի կայանը, անյայտ եղած էին արաւական վրանները: Գերման սպան որուն յանձնեցի հեռագրիները, աղճատ Ֆրանսերէնով մը ըսաւ.

— Այս ատու կին մը ինքզինքը գետը նետեց ու խեղդուեցաւ. աշխատեցանք ազատելու, բայց անկարելի եղաւ, կամուրջին ճիշդ մէջտեղէն նետուեցաւ, հոն ուր ջուրը շատ խոր է եւ յորձանքը դժուար:

— Ո՞վ էր այդ կինը, հարցուցի յուզուած ձայնով մը:

— Այն կինը որ քանի մը անգամ քեզի հետ տեսնուեցաւ, ինչպէս նշմարեցի հոսկէ:

Արշալոյսին մայրն էր:

(Շաբ. Գ. Էջեր)

նոր գերիզն, եւ ինչպէս որ հաւի մը գլուխը պլորելով կը փրցնեն, իր երկու բերրո ձեռքերովը բռնեց մանկիկին պարանոցը, սեղմեց, լարեց, պլորեց, գլուխը վերջին վրայ գալարեց, խեղդեց ու վերջին շարժումով մը գլխակը նետեց քանի մը քայլ անդին: Այս հրէշային գործողութենէն անմիջապէս յետոյ, կը ուռիւր հարուածելով մօրը ուսին, ու նաց — Հիմա, հանդիստ քալէ, տեսնեմ...: Մայրը որ ապուշցած էր այս շանթարար ու անկարելի ոճիբրէն, կռուի վերջնական հարուածին տակ ցնցուն ցաւ. կործքը փրաւ եւ սկսաւ յիմարական լալիւնով մը անիծել պահակը, հայրէն ու թրքերէն հատակոտոր աւանդներով, մինչ գահիճը մարակելէն ու աքցանելէն զայն կը զէշը, կը հրէր գէպի խումբը:

Հարսին ջայլին խոնոնեցաւ կեսրոջ վայրէն եւ աղէկին ճուղը, որոնց ամէնուն՝ ձեռով կը փոխարինէր պահակը, զայրոյթէն կասկապուտ եղած:

Սրտակեղեք արարքէն խումբը սարսափահար եղած էր: Յարը իրենց քաշածները մանկական խաղ մը կը մնային ստոր առջեւ. նկարին քով ստուեր մը: Ամէնքն ալ սկսան ակոյց կճրցել եւ ջինսակներ նայել զազանին երեսը: Անոնց մէջ մին չհանդուրժելով պոռաց. «Պէ հէրի՛Փ, բաւ չէ՞ ըրածք: Գայլն անգամ պլորի խնայէ՛ր այդ մանկիկը խեղդելէ: Դուն գայլէ՛ն ալ վար գազան մըն ես եղեր...»:

— Վա՛յ կեանք, դուն ո՞վ ես որ պաշտօնեայի մը գէմ կը դնես» գոչեց պահակը գերազգրիւ եւ հրացանի բունը վերէն վար հարուածեց երիտասարդի գլխուն: Ան ճիչ մը արձակեց եւ երբ ձեռքը ականջին տարաւ՝ տաք արիւնի ժայթք մը գրաց. աչքերը մթանեցան ու գանգաղեց:

— «Քեզի կը հասկցնեմ հիմա պաշտօնեային դէմ դնելը» ունաց պահակը, եւ փամբփուշտը գետեղելով հրացանին մէջ զայն ուղղեց բողբոջակունի:

Շուրջէն միջամտեցին, ողորկելով բռնեցին հրացանը եւ սկսան պաշտօնի գազանին որ հանդարտի: Բաւական երկար աշխատանք մը եղաւ ասիկա: Վերջապէս գահիճը մեղմացաւ ու յարեց:

— Ես ի՛նչ ընեմ. այդ լակոտը արդէն անօթի պիտի մեռնէր. մօրը բարիքը խորհեցայ ես. եթէ ճամբան ձգէի, ով գիտէ ո՞ր աւազակի ձեռքը պիտի ինձար ու մորթուէր պիտի. ես մօրը կեանքը փրկելու համար՝ զաւակը նետեցի...»

— «Շատ աղէկ ըրիր, Չափուշ աղա, Աստուած կեանքը աւելցնէ, Աստուած քեզի պէտքերը անպակաս ընէ» արձագանքեցին տարաբախտ խումբէն ձայներ:

— Փա՛նք Աստուծոյ, ես ուրիշներու պէս չեմ. երբ ես ուրիշներու պէս ըլլայի, հիմա այսպէ՞ս մնացած կ'ըլլայի...: Մարդուս խեղճը մաքուր ըլլալու է...: Փա՛նք Աստուծոյ:

Այս բառերը դամբանական մըն էին: Բայց յայտնի էր թէ դամբանականն էր աշխարհի ամէնէն զաղիր մէկ ոճիբրէն, թէ մարդկային ա՛յն իմացողութեան որ Ողորճ կը կոչուի:

ՅԱԿՈՒՅ ՏԷՐ - ՅԱԿՈՒԲԵԱՆ

**UGAB - JEUNES**  
Organise  
**un weekend à VENISE**  
du 30 Avril au 4 Mai  
Voyage en wagon-lits, séjour en hôtel premier choix, visite de la ville, visite du collège Arménien et du Monastère des pères Mekhitaristes.  
**FORFAIT PARIS-PARIS 1150 ₣.**  
Nombre limité de places. Prière de réserver à l'avance en d'adressant à l'U.G.A.B. Tél. : 520-03-18

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»  
83, rue d'Hauteville 75010 Paris  
Commission Paritaire : N° 55935

**ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ**

ԱՄՄԱՍԻՈՅ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԱՀԱՏԱԿԱՅ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ ԱՌՆՈՒՎԻՒԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԵՆԳԵՆԵՒՈՅ ՄԷՋ

Ամասիոյ Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ, Կիրակի, Ապրիլ 27, Առնուվիլի վարապայ Ս. Սաչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանդատեան մասնաւոր պատարագ եւ պաշտօն կը կատարուի Մեծ Եղեռնի Ամասիոյ եւ շրջանի բոլոր նահատակաց յիշատակին:

Յաւարտ պատարագի, Միութեան նախաձեռնութեամբ, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կատուցուած յուշադրերին առջեւ հոգեհանդատեան պաշտօն եւ ծաղկեպսակի զետեղում:

Այս առթիւ կը հրաւիրուին բոլոր Ամասիացի հայրենակիցները ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ յարգելու յիշատակը բոլոր նահատակաց:

**ARMENIE 1980**  
Le Comité des jeunes de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille, organise UN VOYAGE TOURISTICO - CULTUREL DE 22 JOURS EN ARMENIE  
Sur l'invitation de Sa Sainteté VASKEN Ier  
DU 11 AOUT AU 1er SEPTEMBRE  
Départ de Marseille : Moscou-Leningrad-Kiev - EREVAN (14 jours)  
Tiflis - Moscou - Marseille  
Pour tous renseignements : Comité des Jeunes de l'U.G.A.B. 33, Cours Pierre Puget, 13006 Marseille — Tél. 37.75.97  
Participation environ 4000 Fr. ORG. LIC. 97

**ՎԱՐԴԱՆԱՆՔԻ**

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած ՄՍՐՍԷՅԻ ՀԱՅ ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ապրիլ 27ին, Կիրակի օր, ժամը 16ին, Հայ Մշակութի Ծան «Վասպուրական» սրահին մէջ:

Կը նախադասէ ՀԱՀԱՆ Սաչակիր ԲՅԱԿ. ՏԷՏԵԱՆ Կը բանախօսէ ԿԱՐՈ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ Կը ներկայացուի «Աւարայրի Արժիւ» թատերախաղէն պատկերներ:

Աւուր պատշաճի երգեր, արտասանութիւններ, նաեւ հայկական պարեր Արենոյշներու, Գայլիկներու եւ Թեւիկներու կողմէ:

à SAINT MICHEL S/ORGE à l'occasion du 65e anniversaire du Génocide Arménien. Մտախը ազատ է

**ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՄԱԼ**

Լիոնի Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդայն-տութեան տարեկան դաշտահանդէսը ՅՈՒՆԻՍ 29ին

**ՅԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ**

Կապ. Խաչի Կըրնոպի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Տիկ. Թագուհի Երկանեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի զաւակին եւ ազգականին՝ ողբ. Յակոբ Երկանեանի մահուան առթիւ:

**ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ**

Մէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի Սոֆի Թէրզիփաստեանի թաղման առթիւ. — Պր. Առաքել Առաքելեան եւ զաւակները (Պոլէն եւ Ալիսենո) 1000 Քր., Տէր եւ Տիկ. Բարակեան 300, Տիկ. Սարաֆեան եւ զաւակները 200 եւ 50 Ք. դպրոցին, Տէր եւ Տիկ. Միքայէլեան, Պ. Ալէն Միքայէլեան, Պր. Կրէկուար Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկ. Փերէն (Պոլէն) 100ական, Տէր եւ Տիկ. Օննիկ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկ. Լեւոն Շուշանեան 50ական, Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Դանիէլեան 20, Տիկ. Հոսիսիմէ Մարկոսեան 10 Քր.:

**Ի ՅԻՇԱՍԿ**

Պրոնէն Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Յովակիմեան, տարազրութեան ճամբաներուն վրայ մահացած իրենց ծնողաց անթառամ յիշատակին կը նուիրեն 200 Քր. «Յառաջ»ին:

Ս. Սաչ եւ Տիկ. Մարի Կէնճեան, իր ամուսնոյն՝ ողբացեալ Սահակ Կէնճեանի մահուան երկրորդ տարեկիցին առթիւ, կը նուիրէ 200 Քր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Եսայի Եսայեան (Յունաստանէն) իրենց ջեռայրին յիշատակին կը նուիրեն 100 Քր. «Յառաջ»ին:

**ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԵՊԱԱԿԻ**

Տէր եւ Տիկին Շառլ Գապատայեան 250ական Քր. կը նուիրեն Ալֆրովիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»ին) եւ «Յառաջ»ին Տիկին Վարդանյոյ Մալոյշեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի:

**SOIRÉE DÉBAT avec FILM**

Organisée par le COMITE DES LECTEURS de la Bibliothèque Municipale de St. Michel s/Orge  
Participation : Mme ANAHID TER-MINASSIAN historien, professeur d'Histoire à la Sorbonne.  
CDCA  
MARDI 29 AVRIL à 20 h. 45  
Salle municipale du BOIS DES ROCHES, 13 Rue St. Saëns 91240 St-Michel s/Orge, près d'Euromarché  
Autoroute du Sud, direction Lyon sortie Savigny

**ALECIAN**

Peintures, aquarelles, dessins récents  
Exposition du 23 Avril au 15 Mai  
GALERIE D'ART ALEPH  
38, rue de l'Université — 75007 Paris  
Tél. : 261-29-05  
La galerie est ouverte tous les jours de 14 h. 30 à 19 h. sauf Dimanche et Lundi  
Lundi matin sur rendez-vous)

**VOYAGES EN ARMENIE 1980**

|                                   |                             |
|-----------------------------------|-----------------------------|
| 1° VOYAGES DE 12 JOURS            | 2° VOYAGE DE 14 JOURS       |
| du 03 au 14 octobre 3 290 F       | du 09 au 22 août 4 190 F    |
| du 20 juin au 1er juillet 3 890 F |                             |
| du 12 au 23 septembre "           | 3° VOYAGES DE 16 JOURS      |
|                                   | du 08 au 23 août 4 550 F    |
|                                   | du 04 au 19 octobre 3 890 F |

Renseignement - inscriptions



Spécialiste des Voyages sur l'Arménie depuis 15 ans  
Elia PEHLIVANIAN  
2, rue de Sèze 75009 Paris  
tél. 266 50 12  
Permanence les Vendredis de 14 à 19 h.  
tél. domicile : 384 31 28  
Renseignements à Décines M. ISKENDERIAN  
CAFÉ DE LA PAIX  
tél. (16-78) 49 25 37

**ՇԱԿԻ**  
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ  
Այս Կիրակի, յաւարտ պատարագ մասնաւոր հոգեհանդատեան պաշտօն կատարուի Ապրիլեան նահատակաց յիշատակին:

**ՎԱՐԴԱՆՏՈՒ**

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ  
Նորմանտիի Մանկանց Բոյնիմ մէջ երեք օր Մանչի պիտրաւ  
Մեկնում՝ Մայիս 24, Շաբաթ առաջ ժամը 8ին: Վերադարձ՝ Մայիս 26, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 21ի շուրջ: Ժամադրաւայր՝ Փարիզ 9րդ, 79 Կաթայէթ, Սըուար Մոնթոլոն:  
Երեք օրուան ընթացքին Կարմիր խուհիներու աւանդական հիւրասիրութիւն պտոյաներով (Մոն Սէն Միշէլ) նամարը: Տեղերը ապահովելու եւ մեքրամանութեանց համար հեռաձայնելու համար զանգահարելու  
Նա.ա.սարգեան 985-36-53  
Սաղաթէլեան 854-35-74  
Ծախքերու մասնակցութիւն:

**SONI et J. PIERRE YAPOUDJIAN**  
Agents Généraux  
**A. G. F.**  
TOUTES ASSURANCES :  
Commerçants - artisans - auto-vie - habitation - industrie  
46, Bd. GENERAL LECLERC 92110 CLICHY  
Tél. : 737-15-12

**ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԻԷՆ - Պուա Բոյն պի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրէք լիբէ բոլոր ընկեր - ընկերուհիները իր 29ին ժամը 20-30ին Սանթր Փիլիպիլ, Ռիւ Ռուպլէր Լալվեմեր:

—

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Վալանտի մասնաճիւղը վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրէք իր ընկերուհիները Կիրակի, Ապրիլ 27 ժամը 3ին, Ահարոնեան ակումբը, Պուֆիէ:

Les places étant limitées, veuillez nous renvoyer le coupon-réponse le plus tôt possible.  
Lic. A 721

Mme Elia PEHLIVANIAN  
Organisation Technique Mondotours  
2, rue de Sèze 75009 Paris  
Nom .....  
Prénom .....  
Adresse .....  
Tél. ....  
Ville ..... Code postal .....  
1) M'inscris au Voyage spécial Arménie du ..... au ..... ci-joint 25% d'acompte.  
2) Désire recevoir une documentation sans engagement de ma part pour :  
Rayer les mentions inutiles

ՀԱՄԱՐ-ԿԻՐԱԿԻ  
ԱՊՐԻԼ  
26-27  
SAMEDI-DIMANCHE  
26-27 AVRIL  
1980



# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE  
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

Directrice : ARPIK MISSAKIAN  
Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E  
Fondé en 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

LE NUMERO 2 F.

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ  
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՀԱՌԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

55° ANNÉE — No 14.633

ՔՈՒՐԻՔ ՄԱՍՈՒԿ  
ԱՆԳԱՐԱՅԻ  
ԱԶԳԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ  
ԱԹԷՆՔԻ  
ՀԱՅԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԻՐԱՆԻ ՊԱՏԱՆԳՆԵՐԸ ԱԶԱՏԱՆՈՒ  
ՀԱՄԱՐ

## ԱՊՐԻԼ 1915 — ԱՊՐԻԼ 1980

### Ոգեկոչումներ Քաղաքի Քաղաք

#### Փ Ա Ր Ի Զ

Հինգշաբթի օր, Ապրիլ 24ին, դանա-  
զան հանդիսություններ նշեցին Ապրիլյան  
Եղեռնի 65րդ տարեդարձը: Ժամը 15ին,  
մինչ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկե-  
ղեցոյ մէջ, նահատակաց յիշատակին  
կը պատարագէր Գիւտ Եպիսկ. եւ կը քա-  
րոզէր Սերուբէ Արք. անդին Պատիւի կը  
հաւաքուէին « Հայկ. Ազատագրութեան »  
Թափօրը կ'ուղղուէր դէպի Փէո-Լաշէլ:  
Զանազան ցուցատախտակներ եւ բացա-  
զանչութիւններ (Արդարութեան Հայոց,  
Մե'ր հողերը, Կեցցէ գինեալ պայքարը)  
կը բացատրէին ցոյցին բնոյթը: Անդա-  
նիկի յուշարձանին առջեւ խօսք կ'առնէր  
Արա Թորանեան:

#### Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

(Հեռագրայն) — Հինգշաբթի, Ապրիլ  
24ին ժամը 18:30ին հազարէն երկու հա-  
զարի հանող բաղնիքին մը հաւաք —  
ուած էր Արդարութեան Պալատին առջեւ  
եւ թափօրը, զոր կ'առաջնորդէին երես-  
փոխաններ եւ թաղապետական խորհը-  
ղատուներ, կ'ուղղուէր դէպի Փը-  
բատոյի Մայր եկեղեցին: Անձնաւորու-  
թեանց կարգին յիշեցը ժողով Գոմիթի,  
Ժ. Բ. Կոստէն, Փէլզ եւ յունական  
պատուիրակութիւն մը պատաստով:  
Այլ ցուցատախտակներու վրայ կա-  
րելի էր կարգալ՝ Ազատագրեցէ Մաք  
Գիւրիսեանը, Մե'ր հողերը, ձանձալ  
ցեղասպանութիւնը, Ֆրանսան մեղի հետ  
եւայլն: Թափօրը ժամը 19:30ին կը հա-  
նէր Ս. Սահակ — Մեսրոպ Մայր եկեղե-  
ցին, անցնելով թրքական հիւպատոսս —  
բանին առջեւն ուր համախմբուած էին  
նստիկանական եւ ապահովութեան ու —  
ժեր զինուած պատկառելի ապաւորու-  
թիւն մը գործելով: Տեղւոյն վրայ խօսք  
առած են՝ յանուն յոյն համայնքին՝ Ժորժ  
Մոմիլատէս, ընկերվարական երեսփո-  
խան՝ Փէլզ, նախկին նախարար՝ Գոմի-  
թի, Ժ. Բ. Կոստէն եւ Ժիրայր Փալա —  
մուտեան: Թափօրը ցրուած է առանց  
որեւէ միջադէպի:

### ԻՆՉԵՐ ԿԸ ՊԱՏՄԷ « ՀԻՒՐՐԻՅԷԹ »

Հիւրընկէթ իր երկու յաջորդական քի-  
ւորում մէջ բաւական « նոյն » տեղեկու-  
թիւններ կուտայ հայկական կազմակեր-  
պութիւններու գործունէութեան մասին  
եւ արագագ կը հանդիսանայ նաեւ  
քրեական ազդարարութեան մը Յունաս-  
տանի կառավարութեան:

« Թուրք կառավարութիւնը զգուշա-  
բար կ'ընտրուէր « Հայերու կա-  
ռավար հակաթուրք գործունէութիւննե-  
րուն մասին:

« Հիւրընկէթ » ի համաձայն, մասնաւո-  
րաբար վերջին քանի մը ամիսներու ըն-  
թացքին հայկական կազմակերպութիւն —  
ներ իրենց գործունէութեան դաշտը Պէյ-  
րութին եւ Կիպրոսի կարնաքա քաղաքէն  
փոխադրած են Աթէնք, ուր թէ՛ քաղա-  
քական քարոզչական գործունէութիւն կը  
կատարեն եւ թէ՛ թուրք դիւանագէտներու  
եւ արտասահմանեան հաստատութիւն —  
ներու դէմ դաւադրութիւն կը նիւթեն:  
Այս առթիւ, տրուած ըլլալով որ լուր  
առուած է նաեւ թէ Աթէնքի թուրք դի-  
ւանագէտներուն կեանքին դէմ ալ պայա-  
սալի կայ, պահանջուած է հելլէն իշ-  
խանութիւններէն, որպէսզի անհրաժեշտ  
պահանջներուն միջոցները ձեռք առ —  
նանք անոնց պաշտպանութեան համար:  
Թուրք կառավարութիւնը յիշեցուց Յու-  
նաստանի, որ յիշեալ դիւանագէտներուն  
պատահելիք որեւէ դէպքի պատասխա —  
նատուութիւնը ամբողջովին պիտի վերա-  
բերի հելլէն իշխանութիւններուն:

Այս առնչութեամբ, Անգարայի իշ-  
խանութիւնները շրջաբերական մը հրա-  
պարակեցին Յունաստանի եւ միւս երկիր-  
ներուն մէջ գտնուող թուրք դիւանագէտ-  
ներուն համար, զգուշացնելով զանոնք  
մէջ տեսակ յարձակումի դէմ մասնա —  
պարար Ապրիլ եւ Մայիս ամիսներու  
ընթացքին ու հարկ եղած միջոցները ձեռք  
առնելու առաւելագոյն բժանիչըրու —  
թեանը:

Թերթը կը շարունակէ գրելով, թէ  
թուրքահելլէն տարակարծութիւններէն  
բաւակրուելով, Հայերը այլեւս բոլորո-  
վէն վար առած են իրենց դիմակը եւ  
առաջնորդուած իրենց հակաթուրք ա-  
րեւելի խաղերը՝ Թուրքիոյ դէմ: Նկա-  
տելով որ Թուրքիան տկարացնելու եւ  
ապակելու հելլէն քաղաքականութիւնն ալ  
կը նպաստաւորուի սակէ, Հայերը կ'ա-  
պաստանին անոր ստուերին մէջ, Յու-  
նաստանը դարձնելով « Հայ գործիչներու  
դրախտ »:

Կրթանի քաղաքացիական պատերազ-  
մին պատճառաւ, Հայերու գործունէու-  
թիւնը կաշկանդուած էր Պէյրութի մէջ,  
որպէ՛ս աւելի վերջ փոխադրուած էին ա-  
ռաջ կարնաքա քաղաքը:  
Պէյրութի եւ կարնաքայի վերջ, հայ —  
կական կազմակերպութիւնները իրենց  
գործունէութիւնը փոխադրեցին Աթէնք,  
որ ամէն տեսակ դիրքութիւն եւ օժան —  
գակութիւն կը գտնեն որոշ շրջանակին —  
բաւ կողմէ: Կը հազորուել, թէ բոլոր այս  
հայկական ձեռնարկներուն միակ կազ —  
մակերպիչը Յակոբ Գասպեան անուն  
փաստաբանն է, որուն կը գործակցի նաեւ  
Լիբանանցի անուանի գործիչ եւ Պէյրու-  
թի համալսարանի Իրաւաբանութեան դա-

Ամերիկեան  
Միջամտութիւն մը  
կը ձախաղի  
ՈՒԹ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԵՌԱՄ  
ՈՒՐԻՇՆԵՐ ԱԼ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒՄԸ

ԳԱՐԹԸՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒԹԻՒՆԸ  
ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ

Ուրբաթ առտու դեռ շատ քիչ մանրա-  
մասնութիւն կար այն գործողութեան  
մասին որու ձեռնարկած էր Ամերիկա  
ազատելու համար Թեհրանի իր գեսպա-  
նատան պատանդները Հինգշաբթիին  
Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը: Ծանօթ էր  
միայն որ ձախողած է եւ պատճառ եղած  
ուրբ Ամերիկացիի մահուան: Երկու ամե-  
րիկեան օդանաւեր, անձնօթ պատ —  
ձաներով, իջած են իրանեան անապա-  
տը, ուր իրարու զարնուած են եւ զոհ  
վացած են ուրբ Ամերիկացիներ, որոնք  
կը գտնուէին օդանաւերուն մէջ: Սպի —  
տակ Տոնէն կ'ըսուէր թէ նախագահ  
Գարթըրը կը ստանձնէր ձախողանքին ամ-  
բողջական պատասխանատուութիւնը եւ  
կը հաստատէր թէ Իրանցի ոչ մէկ զոհ  
կայ:

### ՓՈՒԹՊՈՒԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 43ՐԴ ԱՆՈՅՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» — «ԴԻՆԱՄՕ» (Թ.)  
ՀԱՒԱՍՍԱՐ

Որհնդգային 43րդ ակոյննութեան մըր-  
ցումներու շարքին, Ապրիլ 17ին, «Արա-  
րատ» իր չորրորդ խաղը ունեցաւ Թիֆ-  
լիսի «Դինամօ»ի դէմ՝ Երեւանի մէջ:  
Կողմերը պայքարով լի եւ գեղեցիկ խա-  
ղարկութիւն մը ցոյց տուած են եւ հա-  
ւասար արդիւնքով (1-1) հեռացած դաշ-  
տէն:

սախօս Շաւարշ Թորիկեան, որ նոյնպէս  
Աթէնք կը գտնուի ներկայիս: Հայկական  
կազմակերպութիւններու այս գործու-  
նէութեան գեղակարներէն մէկն է Ադա-  
նի անունով շատ գեղանի մանկամար —  
գուհի մը: Հայ երիտասարդներու խումբ  
մը անցեալ տարի Մոսկուա գնաց եւ ան-  
կէ ալ Երեւան անցաւ, ուր մնաց միջոց  
մը, հոն շփումներ կատարելու համար  
Եւրոի Սաշամբեան անունով խորհրդա —  
հայտին հետ, որ գեղակարն է այդ շար-  
ժումին:

Թերթը աւելի վերջ իր ստուգումները  
կը շարունակէ հետեւեալ առեւանդներուն  
վրայ, աւելցնելով որ զանոնք մեծ մա-  
սամբ քաղած է հայկական շրջանակներէ  
եւ աղբիւրներէ: —

1. Հայերը, իրենց յոյն եւ քիւրտ գոր-  
ծակիցներուն հետ թուրք դիւանագէտ —  
ներ նահատակելի վերջ, դէպքէն կարճ  
միջոց մը ետք իրենց մարդոցմէն մէկը  
կը զրկեն ոճրին վայրը, ուր շարժա —  
նկարի ժապաւէնի կ'առնեն պատահարը:  
Աւելի վերջ, այդ ժապաւէնները կը ցու-  
ցադրեն աշխարհի այլազան երկիրներուն  
մէջ գտնուող հայկական ակումբներն ու  
հաւաքատեղիները:
2. Ոճրագործները, անմեղ զրօսալըր —  
ընկերու գիմակին ներքեւ է որ կը մըր-

(Շար.ը կարդալ 4րդ էջ)

Ժամը 17:30ին աւելի քան 500 հոգի հա-  
ւաքուած էին Փարիզի Յաղթական Կա-  
մարին դիմաց եւ Հայ Ռազմիկներու Մի-  
ութիւնը կ'արժարձէր Անձնօթ Զինուո-  
րին բոցը եւ ծաղիկաբուսի մը կը դնէր:  
Ֆրիէտլանտ պողոտային անկիւնն ալ բո-  
ղոքի հաւաքոյթ մը տեղի կ'ունենար նա-  
խաձեռնութեամբ Հ. Յ. Գ. փարիզեան  
կազմին եւ այդ առթիւ խօսք կ'առնէր  
Հայկ Թուֆանեան:

Նոյն իրիկունը Միւթիւրալիթէի սրահին  
մէջ տեղի կ'ունենար աւանդական հան-  
դիսութիւնը հովանաւորութեամբ երեք  
յարանուանութեանց հոգեւոր պետերուն:  
Յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Գրիգոր  
Եպս. Կապրոյեան, Յակոբ Պալեան, Տիկ.  
Վառվառա Պատմահան, Մէլթր Արմէն  
Բարսեղեան եւ զբաղեցուցուցին Լանու:  
Կը զորձագործէր գեղարուեստական ե-  
րաժշտական բաժին մը եւ երեկոյթին  
երկրորդ մասը կը նուիրուէր «Նահապետ»  
ֆիլմին ցուցադրութեան:

Նոյն իրիկունը, կարճ (չխաշածեւելու-  
համար Միւթիւրալիթէի երեկոյթը) հան-  
րաժողով մը տեղի կ'ունենար նախաձեռ-  
նութեամբ « Հայկ. Ազատագրութեան »  
Աժեֆայի սրահը: Նախ կ'ունկնդրուէր  
Հայկ. Գաղտնի Ինանակի ղեկավար՝ Յա-  
կոբ Յակոբեանի կողմ (ձայներով վը-  
բայ) ուղղուած յատկապէս հայ երիտա-  
սարդութեան: Սուք կ'առնէր Արա Թո-  
րանեան եւ երեկոյթը վերջ կը գտնէր  
Ժամը 20:45ին ընդհ. կոչով մը: (Ման-  
րաման թղթակցութիւնը այս բոլորին  
մասին՝ առանձին):

Ժամը 19:20ին հեռատեսիլի շրջանային  
լրատուութեան բաժնին մէջ կարճ ան-  
դրադարձ մը կ'ըլլար Պատիւի Փէո-  
Լաշէլ տղանցքին եւ ցոյց կը տրուէր  
նաեւ Անգարանիկի յուշարձանը:

× Կը Ման, Ապրիլ 25ին իր թիւին մէջ  
(էջ 9) Ամպէր Պուստլուի ստորագրու-  
թեամբ կարճ այլ շահեկան գրութիւն մը  
հրատարակած էր, ուր կ'անդրադառնար  
նախ այն զանազան ձեռնարկներուն, ո-  
րոնք կը նշեն Ապրիլեան (Տամակը երկ-  
րէ երկիր եւ քաղաքէ քաղաք: Ապա յօդ-  
ուածագիրը կը յիշէ 30րդ պարբերու-  
թիւնը եւ կը գտնէ թէ թրքական ընդգի-  
մութիւնն է Հայերու ցեղասպանութեան  
ձանաշման որ պատճառ եղած է հայի-  
վերարժարման ինքնութեան զգացումը  
վերարժարման Հայերու մօտ, մասնա-  
ւանդ Ֆրանսայի մէջ: Վերջապետութեան  
գովեստով կ'արտայայտուի « Հայաստան  
1900 » նկարներու հատորին մասին (Ժ.  
Բ. Գէպպաճեան — Իվ Թերնոն):

### Լ Ի Ո Ն

(Հեռագրայն) — Չորսէն հինգ հազար  
հոգի ցոյց կատարած են Լիոնի փողոց-  
ները, Հինգշաբթի օր, Հայ Դատի Պաշա-  
պան Յանձնախումբի (Սէ. Տէ. Սէ. Ա.)  
հրաւերով եւ առաջնորդութեամբ երես-  
փոխաններ՝ Շառլ Էնիլի, Ժան Փոփ-  
րէնի, Միշէլ Նուարի եւ Նորվան Վրդ.  
Չաքարեանի: Փլաս Պեղքուտ խօսք առած  
են Մէլթր Սուլիէ, Ժան Փոփրէն եւ Սէ.  
Տէ. Սէ. Ա. ի կողմէ՝ Թորոս Յարութիւն-  
եան: Ապա թափօրը ուղղուած է դէպի  
թրքական հիւպատոսարան, ուր պատ —  
ուիրակութիւն մը պիտի ընդունուէր,  
կազմուած երեսփոխաններէն եւ Հայ  
Դատի Յանձնախումբի անդամներէն,  
յանձնելու համար բանաձեւ մը: Հիւպա-  
տոսարանին փակ դուռներուն առջեւ ե-  
րեսփոխանները բուռն կերպով արտա —  
յայտուած են, յայտնելով թէ յաջորդ  
օրը կրկին պիտի գան եւ թէ բողոքի  
հեռագիր մը պիտի դրկեն Փարիզի թըր-  
քական գեսպանատունը: Վիլէօրպանի  
երեսփոխան — քաղաքապետը Շ. Հեռնիւ,  
խորապէս վրդոված յայտարարած է թէ  
իր թաղապետութեան ապել պիտի տայ  
տաննակ հազար օրինակներ այդ բանա-  
ձեւէն եւ ցրուել տայ ու ստորագրու-  
թիւններ ժողովէ:

### ՍԷՆ ՀԱՄԱՆ

(Հեռագրայն) — Ապրիլեան ոգեկոչումը  
այս տարի իսկապէս շատ տպաւորիչ էր  
մասնակցութեամբ ամբողջ գաղութին:  
Ժամը 11ին ծայրէ ծայր լեցուն էր  
Նոթը — Տամի եկեղեցին, ուր պատարագ  
եւ հոգեհանգիստ կը մատուցուէր: Արա-  
րողութեան աւարտին, պատկառելի թա-  
փօր մը ուղղուեցաւ դէպի Մեռեալներու  
յուշարձանը, ուր ծաղիկաբուսի դրուեցաւ:  
Յաջորդաբար խօսք առին Սէն Շամոնի  
քաղաքապետը՝ Պ. Պատել (ընկերվար —  
բական) որ համախմբելի տաք մտքեր  
արտասանեց, Ֆրանսեան ուղերձ իւր ար-  
տասանեց նաեւ Պ. Ալբրեան, նոյնքան  
տպաւորիչ: Տեղւոյն բոլոր հայի. հաս-  
տատութիւնները ու խանութիւնները փակ  
մնացին ամբողջ օրը:

«ՅԱՌԱՋ»-Ի ԸՆԴՄԵՋԻՆ

# ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ - 1930

Հնգկասանի ազգայնական շարժումը կը ծառայի եւ կացութիւնը հետզհետէ կը ծանրանայ: Ապստամբութիւններ կը պայթին վրաստար քաղաքներուն մէջ՝ Կարկաթ, Պոմպէ, Լահոր, Գարաշի, Փունա: Կանտի վստահ է իր յաղթանակէն: Ներկայ պայքարին նպատակն է ժողովուրդին ուժ տալ որպէսզի հասնի անկախութեան:

Տնտեսական տագնապին հետ մէկտեղ, որ կը շեշտուի օրէ օր, քեմալականները կը թեւեւրեն վրայ կը վատի նորէն քաղաքական, քրտական կրակը: Ուրբտամներ տեղի կ'ունենան երկու ճակատի վրայ: Արեւելեան նահանգներուն մէջ՝ Մուշ - Մասուս, Բաղէշ, Վան: Եւ ապա դէպի հարաւ՝ Աւրֆայի եւ Տրեքանակերտի շրջանին մէջ: Տրեքանակերտի մէջ կ'ապրին 120 տունի շատ հայեր, մէկ մասը շրջակայ վայրերէն, խեղճ ու աղքատ: Աւրֆայի մէջ հայկական բնակչութիւնը շրջակայ վայրերէն հաւաքուած ու միտանդուած են: Ամէն իրիկուն պէտք է ներկայանան ոստիկանատուն: Արգելուած է քաղաքէն դուրս ելլել:

Ծանր դէպքեր կ'ովհասի մէջ, բայց լուռ են խորհրդային թերթերը եւ անոնց արտասահմանի թուրքականները: Ասանձ նապէս պոլսի կը վերցնեն թափարները, թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ Արդրեանի մէջ, անաստեղծ հաւաքական անտեսութեան օրէնքներուն: Բազմաթիւ փախստական խումբեր կը գործեն Գանձակի, Ղարաբաղի, Չանդուզի եւ Նախիջեանի մէջ: Բոլշևիկ իշխանաւորները ահաբեկ իրենց վարած քաղաքականութեան հետեւանքներէն, կը ճգնին միջնդարձային ընդհարումներու վերածել կռիւը, թափարները զրգոնելով Հայերուն դէմ: Յարբուր քաղաքականութիւնն է որ կը շարունակուի, կարծիք դրօշին տակ, եւ շատ անկախ անպատիւ սողոսկումներով: Սահմանէն անդին ալ, Պուրքիոյ մէջ, մասնաւոր ուշադրութեամբ կը հետեւին այս անցուղարձին: Արազուրի խաներու արշաւանքները բոլորովին ինքնաբերաբար չեն որ յառաջ կը տարուին:

X

Կողմնակի: Բառ մը որ ամէն օր կը պտտուի « Պորճրդային Հայաստան » թերթին մէջ, սխեմակէ սխեմակ: Կը նշանակէ հա-

ւաքական վերդատնետեսութիւն: Հակա-ռակ Մոսկուայի հրամանին թէ վերդատնետեսութիւնն ու համայնացումը այսուհետեւ պէտք է կատարուի ժողովուրդին կամքով, սակայն Հայաստանի վերջերսուն մէջ, կոմունիստները բռնութեամբ, տարապարհակ աշխատանքով, բանտով կ'ուզեն հաւաքական անտեսութեան կապել վերդացիները: Հայ վերդացիներ, որ ամենայն յամառութեամբ խոյս կուտայ, մասնաւոր է խայտառակ վիճակի մը: Ահաւասիկ նմոյշ մը այդ սպանալիքներէն առնուած « Պորճ. Հայաստան »-ի Ապրիլ 2ի թիւէն եւ արտաստուած « Յառաջ »-ի մէջ, Ապրիլ 24ի թիւէ: Այստայի գիւղերուն մէջ (Ն. Ախտայ, Վ. Ախտայ, Գարվանսարայ, Ռեգամալ, Եաշի, Ծաղկունք, Գրամաշեն, Մաքրաւան, Ծառուզ, Եւայլի), մինչ գիւղացին կը մտքէր իր անասունները, կը փնցանք անոնց կերը, միւս կողմէ կոմունիստները կը սպառնային: — Ով կոլխոզ չունի, նա սեւ ակտոմերիով կը բշտի գիւղից: Ռեգամալի պատասխանատու կոմունիստներէն մէկը « հակայեղափոխական » կ'անուանէ բոլոր անոնք, որ կը ետանկան կոլխոզէն: Քարվանսարայի մէջ հայ կոմունիստ մը կ'ըսէ: — Լաւ, հայրաք մեմէ կ'էմ քոյնիցը կը գանգ եւ յարմար ժամանակ կը հարբեմ: Նաեւ բռնադատուածի ախտ մը Հայաստանի մէջ: Կը բռնադատուեն հող, սուն, եզ, հաւ, վարունգ եւ... հիւանդ: « Պորճ. Հայաստան » կը գրէ « Զերուխուցի շքաւոր մը, Սաչատուր Ռանգադեան, որ անդամ է վերջին կողմնակցին, կը հիւանդանայ եւ կը մտնէ Դիլիշանի հիւանդանոցը: Առողջանալէ յետոյ, հրաւիր կը ստանայ վճարել հիւանդանոցին ծախքերը: Աղքատ վերդացի չի կրնար վճարել: Կոլխոզը կը յօժարի վճարել ի հաշիւ վերդացիին, սակայն ոչ անմիջապէս: Հիւանդանոցին տնօրէնը կը մերժէ այդ պայմանը եւ չի թողար հիւանդը, որ մեկին: 25 օր բռնադատուած կը պահէ զայն հիւանդանոցին մէջ: Գիւղական Պորճուրը եւ կոլխոզը կը գեմեն Ն. Ախտայ, որ հրամայէ արձակել բռնադատուած հիւանդը: Վերջապարտութիւնը ինչ եղաւ, չենք գիտեր:

X

Հանգիստ, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք՝ Եղիշէ Արք. Գուրեանի: Իսկական վանական, մտքի մարդ, փելիստիպայ,

բանաստեղծ, մատենագիր, դատարարի, բանասէր (Ապրիլ 27, 1930): Գահիրէի մէջ, իր մահկանացուն կը կնքէ բանաստեղծ եւ ուսուցիչ՝ Յովհաննէս Սէթեան, իսկ Պորճուր մէջ ուսուցիչ եւ աղբ. գործիչ՝ Միսաք Սուրեան:

Մշտնջենական շարժում: Արտագաղթի նոր եւ յարաճուն հոսանք մը ծայր կուտայ Պալքանները: Մասնաւորապէս պուլկարահայ գաղութը կը սկսի քակուել, նստրանալ: Երկրին մէջ տիրող անպարտութիւնը եւ անպահովութիւնը վերատար պատճառներն են: Վաղը կը կատարուի դէպի Պրահա: Հարիւրաւոր ընտանիքներ բեռները կապած իրարու վրայ, Ռուսուքէն, Սոֆիայէն, Վատնայէն, Ծիլիպէէն, տակաւին շիտեղով աւելի փոքր գաղութներու մասին, կը սպասեն կարգի: Կատարեալ « էլք »:

Անատուլուէն քըռած բեկորներու թիւը կը հասնի այժմ չորս հազարի, որոնց երկու հարիւրը հայախօս եւ երեք հազար ութ հարիւրը քրտախօս: Նոր գաղութներ եւս շատ կան: Կը սպասեն զարնան աւելի նպաստաւոր օրերու: Կը պատմեն թրքական դժոխքին մէջ իրենց կրած ահաւոր կեանքը: Գամըշի, Հասիշէի եւ Գարամանի մէջ թշուառութիւնը օրէ օր կը սաստիկանայ, կ'ապրին անձուկ պայմաններու մէջ, բայց աղաւ են: Իրենց ուղածը ափ մը հող եւ զոյգ մը եղէ: « Յառաջ »-ի բացած հանգանակութեան ընդհ. գումարը, Ապրիլի վերջաւորուածութեան, կը հասնի 72.498.50 Փրանքի:

Չայն մը Տէր-Չօրէն: Անպատի մէջ լքուած անկիւնէ մը, Երբատի ափը ամփոփուած հարիւր տուն վերապրող Հայ Համայնք մը կայ որ կ'ուզէ Հայ ապրիլ, Հայրենիքի համատարած գերեզմանին վրայ: Այս աղքատիկ գաղութը ծրագրած է բարձրացնել հայ նահատակներու մահաճանք՝ եկեղեցի - դպրոց մը: Իր միջոցներով հանդանակած է 12 հազար Փրանք, այդ գումարով գնած է 1.100 զուգայնիկներ, սակայն չենք կառուցանելու համար անհրաժեշտ է տակաւին 40 հազար Փր. Ի օւղտութիւն մը: Մասնակցութեան կողմ կ'ուզէ բոլոր գաղութներուն:

« Յառաջ »-ի կը հասնին բազմաթիւ նամակներ Պարսկաստանէն, Սուրիայէն որոնք կը պարզեն ընդհանրապէս տխուր պատկերներ: Ներքին անկազմակերպ եւ պտտակոտուած վիճակ. կեանքի դժուարին պայմաններ: Նամակ նաեւ Միւրանոյն ուր թղթակիցը կը ձայնէ իր հայրենակիցներու անտարբերութիւնը: Պուէնու Արէշի թղթակիցը կ'ըսէ « միայն մօտիկէն դիտողը կրնայ տեսնել այն բշուռ վիճակը որուն ետքաբլուած է Պրագի - լիւր, Ուրուկուէի եւ Արժանթի մէջ բնակող շուրջ 25 հազար Հայութիւնը »:

1930ը Աւետիս Ասարոնի յորեղէնական տարին է: Ապրիլին յորեղէնական հանդիսութիւններ տեղի ունեցան՝ Պէրուլ, Թարիզ, Նիկոսիա, Լառնաք, Պերլին: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը Անթի-

լիասի մէջ պիտի հաստատէ ընծայարար մը, Ամերիկեան Նպաստատուութեան ատորագրած պայմանագրով: Պ. Պ. Կիլիկիոյ եւ Գարակէօզեան պիտի օժանդակեն թաղէս: Բարբէն Եպս. Կիլիկիոյ մօտոյ պիտի հաստատուի Անթիլիաս պէս Աթոռակից - Կաթողիկոս:

X

Տասնընեակ տարի առաջ՝ 1915 - 1918 թրահանայ գաղութը կ'ողկոչէ նախահայրերու յիշատակը, երկրպագութեամբ եւ պաշտամունքով: Գրեթէ քաղաք նախաձեռնութիւնը կը ստանա Զ. Ե. Ո. Միւրանոյն ու կը մասնակցեցնէ քաղաքական կուսակցութիւններ եւ Հայ Միութիւններ: Փարիզի մէջ, երկու տարի հանգէս: Փրթի ժուրնալի սրահներու մէջ, հազարաւոր բազմութեամբ եւ նախաձեռնութեամբ Զ. Ե. Ո. Միւրանոյն Իսկ, Սալ Ինչուի մէջ, կազմակերպութեամբ Փարիզի եկեղեցոյ, Ռամկալու կուսակցութեան աշակցութեամբ: Վերջինի ձեռնարկի ընթացքին կը ստանան միջադէպեր: Երեք հայ երեսուսարդներ կը ձերբակալուին: Ոստիկաններ կը վերադարձուն: Տեղական թղթերը կ'անդրադարձուն այս միջադէպերու մասին: Պատճառ՝ գաղութային թղթի վէճեր:

Օրը օրին, « Յառաջ »-ի երրորդ կուտայ « Չայնի Գառաւէն » բան մէջ գաղութներու կեանքը: Գրեթէ քաղաքական եւ վերջերէ թղթակիցներ, որ տասնական թէ սեփական, կը նկարագրէ օրուան կեանքը, մերթ մեկամարտորդներով, մերթ սփոփարար, ինչպէս « Լուս ցաւեր », « Կեանք Լիւրի մէջ » « Կեանք Մարտէյլի մէջ » խորագրերով: Մարտէյլի թղթակիցը, Սո. Միւրանոյն, կ'ըսէ թէ Մարտէյլի Հայ Կուսակցութեանը մասնաւորապէս կը սրբազին կողմի վաճառականութեամբ: Նոր երկու հազար հայ երեսուսարդներ կ'ընկն վրայ կ'աշխատին: Կ'աւելցնէ թղթակի ամէն պանդուկի մէջ, հայ զուգայնիկները կ'ընդհանրուին մը կամ զերծակուհի մը կամ: սոյ կը թուէ այլ արհեստաւորներ սփռելիներ, ժամադրածներ, ոսկերչներ, շաքարագործներ որոնք ընդհանրապէս աչքի կը զարնէին հայկ. թաղերուն մէջ: Կան նաեւ ճարտարներ, նորարարականներ, մասագործներ, գրարարականներ:

Տէրերը միշտ աշխոյժ է եւ նախաձեռնող: Հ. Յ. Գ. Տուրք քար տա քար բարձրանայ: Ծրագիր կայ եկեղեցիներ շինութեան, նախաձեռնութեամբ եկեղեցատէր Տրիկունց Միւրանոյն որ արդէ գնած է 310 զուգայնիկներ: Միւրանոյն նախաձեռնող է աղային ձեռնարկներ անպարկէս կաս են: Կը կազմուի Չայնիոյ նախաձեռնող Հայոց Միութիւնը եւ Բարբէն Հայոցի Հայր. Միութեան մասնակցող մը նոյնպէս կազմութիւն Հ. Յ. Գ. Պատմական Միութեան որ իր առաջին ձեռնարկը կը ստանայ:

## ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

### ՊԱՊԻԿՆ ՈՒ ՏԱՏԻԿԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԲԷՍ

Գուրգէնն ու Յամիկը քարացան. ի՞նչ գար, ի՞նչ բան: Այդպէս թէ շարունակուի, մի օր էլ կը տեսնես, որ աշխարհի վրայ մարդ չկայ, մարդկութիւն չը կայ: Բազմաքերն ու գիւղերը կան, սարերն ու ձորերը կան, իսկ մարդկութիւնը՝ ոչ: Ո՞ւմ պէտք է այդ աշխարհը: Այդպէս մտածել չի կարելի, սիրելիս. մենտողին միշտ էլ պէտք է մէկը փոխարինի: Աւելին. ազգը, ժողովուրդը անհեցնել է պէտք: Մէկն ունեցար՝ նա, շատ - շատ, փոխարինի հօրը, երկրորդն ունեցար, սա էլ՝ մօրը: Կանգ ստար, Մարդկութիւնն էլ կանգ կ'առնի: Հարկաւոր է երրորդն էլ ունենալ, չորրորդն էլ: Աւելին չէ: Վախենում էք ապրելը դժուարանայ: Զի դժուարանայ. երկրագունդը քանի միլիարդի տես՝ կը պահէ, կը կերակրի էլ: Գու միայն խաղաղութիւն տուր նրան, խաղաղ կեանք:

Իրական էլ կայ: Հերթը սրան բակ հանելուն, գրօսանքի տանելուն հասաւ: Եւ սկսուեց. - Պապիկ, քեզ տեսնե՞ք: - Տատիկ, քեզ տեսնե՞ք: - Յետոյ նոր բեռ գրին վրայ: Մի օր. - Այսօր թատրոն ենք գնում. կը դաք ու կը մնաք երեսայի մօտ: Միւս օրը. - Ծանօթ - ընկերներով հաւաքուելու ենք. երեսային մենակ չ'ընդհե՞ք: Երրորդ օրը. - Հարսանիքի ենք հրաւիրուած. երեսային հակելը՝ ձեռք վրայ: Պապիկ ու տատիկ էին. թոռնիկին կարող էին անտէրութեան մասունք: Մինչ այս, մինչ այն, երեսայինը հասակ առան, ի հարկէ, ոչ գաղտնականի: Արսէնը, մեծի իրաւունքով, իր մօտ

հրաւիրեց բոլոր պապիկներին ու տատիկներին, քոյրերին, սրանց ամուսիններին, եղբօրը, նրա կնոջը: - Պապիկներ ու տատիկներ, - հրահանգեց սրանց դարձաւ նախաձեռնողը. - Երբ լոյս. ձեր թոռնիկները մանկապարտէզ պիտի գնան: Որտե՞ք, թէ ով ո՞ւմ կարող է տանել, ով ո՞ւմ՝ բերել: Գժուար հարց էր: Բայց պապիկ ու տատիկ էին. նրանք որ շատաձէն իրենց թոռնիկներին մասին, ուրիշ ո՞վ պիտի մտածէր: Պապիկները, թէ կողմ պապիկ էին, սակայն զեռ աշխատանքի մէջ էին, առաւօտները գործի գնացող մարդիկ: Բայց ելքը գտան. մի ժամով կը պահասցնէին իրենց ջուրը: Գուրգէնն ու Յամիկին բաժին ընկաւ Արսէնի ու Միւրանի երեսային: Ու սկսուեց վաղը: Գուրգէնն ու Յամիկը մի ժամով շուտ արթնացան, կիներ ամուսնուն նախաձեռնողն ու ճամբու գրեց: Սա իրեն նախ Արսէնի մօտ գցեց, յետոյ՝ մանկապարտէզ, յետոյ՝ աշխատատեղ: Երեսային տուն բերելն էլ Յամիկին իր վրայ վերցրեց: Իսկ այստեղ ճաշ պատրաստել կար, ամանները լուանալ կար, ուրիշ մանր - մունր գործեր կային:

Ամառուան մի օր Արսէնը թէ. - Պապիկ ու տատիկ. գնում ենք մասանոց. այս շոգին երեսային երեսունամ պահել չի լինի: Կ'ապրէ մօտ եւ կը հակէք մեր տունը: - Գնացէ՛ք, - սասց Գուրգէնը. - կը քաղաքանաք, յետոյ էլ ես ու մայրը գնանք. Օգոստոսի համար արձակուրդ եւ հանգստեան տան երկու ուղեկցի խոստացել:

Յուլիս ամիս անցկացրին Արսէնը նը, իսկ իրենց տան գուռը մնաց պէք տակ, կողք - կողքը գրուած մեծ ճակարկներ՝ դատարկ, որոնցում Յուլիսի վերջերին նամակ ստացաւ Արսէնից. այսպէս ու այսպէս, յաջող գացրել ենք, համաձայնեցրել: Օգոստոս էլ ենք ամառանոցում անցկացրելու: Գուրգէնն արձակուրդն ու ուղեկցի մէկ ամսով յետաձգել տուեց: Վերջապէս հովիկները վերադարձան կաղուրտուած, արեւիկ ուսած, ամէն ինչը՝ տեղը տեղին:

### « ԻՐԱՐ ՈՒՏԵԼՈՒ » ՊԱՐԱԳԱՆ

— 0 —

Թող չխախտան ընկերացիներս, խօսքս կանխորոշված կըլուոյ սահմանեցուցիչ շրջանով մասին չէ :

Գրելը ձեռքս վերցնելու պատճառը փոխարկական խմատով գործածուող էր, ցուօք, մեր ժողովրդի մէջ տարածուած այն մտածելակերպն է, թէ « մենք կիջ մնանք մենակ, ապա իրար պիտի ստաննք » :

Որտեղից է գալիս խիստ նուաստանքը, եւ կ'ստէի ստրկարարոյ այս մտայնութիւնը : Ինչո՞ւ ոչ մի ուրիշ ազգ, լինի յետանաց թէ քաղաքակիրթ, այսպէս պետականութիւն ունեցող թէ չունեցող, նման կարծիք չունի իր մասին, իսկ մենք ունենք :

Այս կամ այն առիթով շատերը կը լինեն...

Այսպէս կը կազմակերպէ Փետրուար 18ին : Խումանի մէջ կը կազմուի Հ. Յ. Դ. Ազգայնիկ խումբը : Ազգ. կեանքը շերտէ շերտ Զ. Յ. Ռ. Միութեան : Մակայն ըստ հետո, Սէն Շամոնէն եկած ձայնորդ քաղաքական շին : Եօթը տարի է որ զարթոյր գոյութիւն ունի, սակայն քոյի Հ. Յ. Դ. դասախօսութիւններէն որոնք կ'որոշուին երկուստեք թիւերը, ազգային շարժում չկայ :

Խումանի մէջ, արտասարգ դէպք մը : Տեղացի Ազգ. Վարչութեան օրինական ընտրութիւնը եւ գոյութիւնը ինչորոշ առարկայ ըլլալով կը ծագին եկեղեցիէն երբ եւ դուրս անախորժ դէպքեր : Կատարել աղբորամարս : Այս խառնաշփոթ կացութեան առջեւ, քահանաները իրենց անկանները ստացած ըլլալով, կը կարգեն Քահանայից Միութիւն մը իրենց ընտանեկանը պաշտպանելու համար :

Անտիա Ահարոնեանի յորելանը կը անտարբեր Տէսինի, Փոն տ'Օպնայի, Աֆորովի եւ Պուա Գոլումպի մէջ :

Կերտուստական ձեռնարկներ : Ձը - քանայի գրեթէ ամբողջ հայրենակ քաղաքներու ու դիւղերու մէջ կը ներկայանային « Անդրանիկ » թիւերը : « Արշին » կը բեմադրուի Պուա Գոլումպի եւ Աֆորովի դերասանութեամբ՝ Ս. Առարեանի : Լեւոն Շանթի « Հին Աստուաններ » եւ կը յուզեն ժողովուրդը : Պատճառ գրադարանը կը կազմակերպէ բացառիկ թատերական երեկոյ, Փարիզի մէջ ներկայացնելով « Տօն Փիէթրօ Քարթագօ » (տոսմը) եւ « Ազգիս բարեբարները » (զաւեշտ) : Բացառիկ երգահան - Գ. Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ կըլուծի Չապէլ Արամի :

Կ. Յ.

նեն հանդիպած նման տեսակէս ունե - ցողները : Յայտնի է, որ եթէ երկու - երեք Հայ միութեանց հանդիպեն, ապա անխուսափելիօրէն պիտի ծայր առնի մեր շատ սերած գրոյցը ազգայնիկ եւ միջազգայնիկ, հայկական եւ ոչ հայկականի վերաբերեալ : Քննարկուելու է մեր ինչը, ինչպէս եւ որպէս, մեր անցեալն ու ապագան, մեր լեզուն ու կրօնը եւ նամանաւնդ մեր ցուերը, մեր արդար պահանջը, մեր հողերը...

Եւ ահա, շերտ գրոյցի ամենաքաղցր վարկեանքին, երբ խօսակցիներէց իւրաքանչիւրը իր կարողութեան չափով սկսում է երազել (ո՞ր հայը չի երազում), թէ ո՞վ դիտէ, դուցէ մի օր մենք էլ մեր Պետութիւնը, մեր ազգաս ու անկախ հայրենիքը կ'ունենանք ու մեր արժանի տեղը կը գտանենք մարդկութեան մէջ, ճիշդ այս վարկեանքին ներկաներէց մէկը անպայման պիտի արտասանի շարաքատիկ արտայայտութիւնը. « այո, բայց եթէ մեզ մենակ թողնեն, եթէ ուրիշ իշխանութեան տակ չլինենք, ապա իրար կ'ուտենք » :

Անմիջապէս ցրուած է երազանքի քաղցր մշուշը : Տխրում են քիչ առաջուայ ոգեւորուած գրոցակիցները, թախիծ է իջնում նրանց դէմքերին եւ ի նշան հաւանութեան, հառաչանք յիշեցնող խուլ ձայներ են արձակում ու իրենք իրենց մէջ ամփոփում :

Այդ ընթացքում մեր քաղաքական - պէս « հեռատես » գրոցակիցը օգտուելով ընդդէմախօսութեան բացակայութիւնից, սկսում է « փաստեր » թուարկել, հիմնաւորելու համար իր տեսակէտը : Անհեթեթեան հասնող այդ « փաստ » կը շարունակուի մէջ հիմնական տեղ գրաւողը մեր ազգային միասնութեան բացակայութեան, անկարգապահութեան եւ անբարեկրթութեան « օրինակներն » են :

Մանօթներեցս մէկը, սրպէս « ակնառու » օրինակ մեր ժողովրդի անբարեկրթութեան, յիշեց մի դէպք, որն արժէ այստեղ պատմել :

Մարդը որպէս գրօսաշրջիկ Հայաստան այցելած օրերին ներկայ է գտնուել մի « արտաոց » արարքի, որից իր խօսքերով ասած՝ « ամաշէլ է մեր հայրենակիցների փոխարէն »...

Երեւանում հրուիրել են նրան « Հրազդան » մարզադաշտում դիտելու « Արարատ » թիւերի հանդիպումներից մէկը ուսուական խմբերից մէկի հետ : Ի դարձում մեր գրօսաշրջիկը, Ռուսների դաշտ դուրս գալով հանդիսատեսները դիմաւորել են սուղցնելով, այնինչ « Արարատ » թիւերը ծափահարութիւններով են դիմաւորուել : Եւ խիստ վրդովուել է զրանից մարդը, նոյնիսկ ամաշէլ որպէս բարեկրթ Եւրոպացի : Հնարաւոր է արդեօք նման վայրենութիւն, կարելի է պատկերացնել, որ հիւրերին եւ այն էլ մեր ազգի փրկիչ ուսու ժողովրդի ներկայացուցիչներին, սուղցնելով դիմա -

ւորել : Նման անքաղաքավարութիւն, անշնորհակալ վերաբերմունքի ընդունակ են միայն Հայերը...

Այս դէպքը հիմք էր ծառայել մեր « խորթափանց » հայրենակցին յանդէսու հետեւել « ծանրակշիռ » երազապատկերներին : Նախ, որ Հայաստանում Ռուսներին չեն սիրում (անսպասելի յայտնագործութիւն), երկրորդ, որ սուտ է Սփիւռքում տարածուած այն կարծիքը, թէ իբր Սորհրդային Միութիւնում ազգային փոքրամասնութիւնների եւ այլ թուով Հայերի հանդէպ ուսուականաց - ման քաղաքականութիւն է վարուած եւ, նամանաւնդ, երրորդ, թէ մենք մի կրտավայրենի ժողովուրդ ենք եւ բուսական է մեզ ինքնուրոյնութիւն տան, որպէսզի մենք ոչ միայն սուղցնելով դիմաւորենք մեր բարեբարներին այլ եւ « իրար ուտենք » :

Երազակցութիւններ, որոնք ինձ յիշեցնում են անցեալ դարի ուսու երգիծական գրականութեան նշանաւոր հերոսներից մէկի՝ Կոզմա Պրուտկովի այն յայտնի եզրայանգումը, թէ Արեւը բոլորովին աւերող մի լուսատու է, քանի որ լուսաւորում է միայն ցերեկը, երբ առանց այն էլ լոյս է...

Որքան կ'ուզէք ճշնէք բացատրել նրմաններին, որ հայկական հիւրասիրութեան մասին նոյն Ռուսները առասպելներ են պատմում, որ Հայերը Սորհրդային Միութեան այլ ազգերի հետ համեմատած ամէնից նուազ ազգայնամոլներն են, որ իրենց զարգացման ընդհանուր մակարդակով նրանք այսօր չեն զիջում ոչ միայն Ռուսներին, այլև քաղաքակիրթ աշխարհի եւ ոչ մի ժողովրդի : Նրանք միեւնոյն է նոյնն են պնդելու, առանց մտածելու, որ նման մտածելակերպը սրբապղծութիւն է մեր պատմութեան հանդէպ եւ առաւել՝ մեր ներկայ հանդէպ :

Հարկ է ուրեմն հասկացնել սրանց, որ իրենց պահեն այսպիսի անհիմն ու անհեթեթ ենթադրութիւնները : Անհրաժեշտ է ամէն գնով դուրս վանել մեզից այս ոչ միայն անիմաստ, այլև խիստ վնասակար թերահաւատութիւնը, որը միայն մեր թշնամիներին կարող է ծառայել : Պէտք է յիշեցնել սրանց, որ նման բարբառանքներով սրբապղծում են մեր Աւարայրն ու Սարգարապատը, որ մենք Վարդան ենք տուել ու Դաւիթ Ռէկ, որ Անդրանիկ ենք տուել ու Արամ, որ այսօրուայ Հայ երկուստեք երակներով երէկուայ թալ Ֆեդայիներին նոյն արեւին է հոտում եւ, որ մեր անմահ ազգի գոյամարտը սեփական կարողութիւնների վրայ կասկածող բամբաստանների գործը չէ :

ՍԻՐԱՅԻ

### ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՆՍԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒՄԻ

ըսած էր : Ոստած էր հայ վարդապետ - տի մը ու խալֆայի մը : Այդքան միայն : Թերեւս Հաճի Մուսան նոր լոյս սփռել իր գաղտնի պրոպոսիտներուն վրայ :

- Քապայի պատմութիւնը շատ հին է, խալֆայ - շարունակեց Հաճին՝ ծանր շունչով մը նարկիլէին ծուխը դուրս տալով. - Կըսուի, որ Ալլահը վերէն վար ձգած է Քապայն : Կըսուի, նաեւ, որ մէլիքները լեռներէն, Արարատէն, Սիւնայէն, Լիբանանէն քարեր հաւաքած ու շինած են Քապայն : Ազամէն յետոյ Ալլահը վեր տարած է տաճարը, ու այդ երկնքի քարերէն մնացեր է միայն սե քար մը : Այդ քարն է, խալֆայ, որ Քապայն շինողները միշտ չէնքուն մէջ տեղաւոր - րած են : Աշխարհի բոլոր միւսիւրման - ները այդ քարը համարուելու համար է որ կ'երթան Մէքքէ : Աբրահամէն յետոյ Քապայն : Ատոր վրայ Գորէյշները, որ տաճարը պահելու իրաւունքն ունին, կ'ուզեն վերանորոգել զայն : Այդ տեսն - ները ձիտոյէի մօտ յունական նաւ մը կը խորտակուի : Այդ նաւը Մարէն Հապէ - շիստան կը տանի եղբի տաճարի համար նիւթեր : Գորէյշները կը գրաւեն այդ ա - ւարը, նաեւ Հապէշիստան գացող ճար - տարապետ մը : Ճարտարապետը կը շինէ տաճարը, իսկ սե քարը իր ձեռքով կը տեղաւորէ Մուհամմէտ :

### ԳՍԼՍՈՑԻ

ՊՈԼՍՈՑ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, Ապրիլ 8ին, ատուած է Գրիգորի յա - րութիւնը, հաւատացեալներու խումբ բազմութեամբ : Ժամը 15էն սկսեալ Եր - նորճ Պատրիարք ընդունած է համայ - նական մարմիններու ներկայացուցիչները եւ ողջոյնի խօսք արտասանած : Ապա կարգացուած է Պատրիարքարանի երկու հաշուեքննիչներ՝ Կարպիս Ուղարբեանի եւ Եղուարդ Գովանի պատրաստած տեղեկագիրը, որմէ պարզուած է որ Պատ - րիարքարանի հաշուեմատեանը այս տարի փակուած է աւելի քան չորս հարիւր հա - զար լիբայի պատրաստ գումարով մը : Այս առիթի Շնորհք Պատրիարք խօսք առ - նելով նշած է, որ Պատրիարքարանը յա - եւս հանգիստ կը մտտակարարուի ժողո - վուրդին գրամով եւ քննադատ է նուի - րատուները : Իր խօսքին վերջաւորու - թեան Պատրիարքը ըսած է թէ այս տարի շատ կարեւոր հարց մը ունի Պոլսոյ հա - մայնքը : Վարժարաններու պիտածները բարձրացած են ահաւոր համեմատու - թիւներով եւ ատոր փոխարէն թէ՛ ու - սուցիչները եւ թէ՛ աշակերտներու թիւը նուազած : Այս պայմաններուն մէջ այլ - եւս անհրաժեշտ դարձած է մտաւոր վարժարանները իրարու հետ միացնելու հարցը : « Անշուշտ դժուար հարց մըն է, ըսած է Պատրիարքը, եւ ոչ մէկ թաղա - կան Սորհուրդ կ'ուզէ իր օրով տալ այս - պիսի արտաճմիկ որոշում մը : Իսպր պէտք է իրողութիւնները տեսնել : Այսօր վարժարան չունեցող բազմաթիւ եկեղե - ցիներ առեսօք վարժարաններ ունին եւ անոնք զոցուեցան օրուան պայմաններու բերումով : Այսօր ալ պէտք չէ վախճալ այդպիսի որոշում մը : Օրինակի համար Գումգափուի վրայ կարելի է կեդրոնա - ցնել կէսիւրիւսաշ, Մայր վարժարան ու Վառվառեան վարժարանները : Սկիւսա - րի մէջ ներկայիս կան հինգ վարժարան - ներ, ինչ որ շատ է : Կարելի է միացնել Պէշիկթաշն ու Օրթալիւրը : Կարելի է միացնել Պէյոլլուի երեք վարժարանն - րը » : Շնորհք Պատրիարք թելադրած է որ Թաղական Սորհուրդները ուշադրու - թեամբ քննեն այս հարցը, մտածեն եւ առանց ուշանալու առեն հիմնական քա - լեր :

X

ԳԱԶԻՐԻԻ «Նայա Հոյ» հանդիսարահին մէջ տեղի ունեցած է Գալուստեան ազգ. վարժարանի աշակերտութեան գեղար - ուեստական երեկոյթը, նախագահու - թեամբ թեմին առաջնորդ Զաւէն Արք. Չիւշինեանի : Յայտապարք բազմացած է արտասանութիւններէ, երգերէ, նուազ - ներէ եւ խմբական արտասանութիւններէ : Վարժարանին Ա Տղայից կարգախումբը, զեկամարտութեամբ Հայկ Սարգիսեանի, մեկնաբանած է հայկ. ժողովրդական, ինչպէս նաեւ արաբական երգեր :

# ՍՊԻՏԱԿ ՁԻԱԻՈՐԸ

= ՀԱՄԱՍՏԵՂ =

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ  
ՀԱՅԻ ՄՈՒՍՈՅԻ ԳԻԻԳԸ

Կեանքին մէջ առաջին անգամն էր, որ ինչ-որ մէկը ֆէտայի կոտորածէն շուտ առաջ պիտի ըսէի, այդ կոտորածէն շուտ առաջ ձեռք վար ձեռքից : Հաշիւ ըրէ, խալֆայ, Մուհամմէտէն մինչեւ հիմա, քանի մը քրիստոնէաներ իսլամի ճարպիկ քաղաքներով, հազիւ յաջողած են Մեքքէ քաղաքը քանդելու : Մաթօն Դամասկոսի կա - րուածով մտեր էր Մէքքէ, կատարեալ իսլամի մը պէս այցելել էր բոլոր գիւ - րէթները : Գլխաւոր փողոցին, Չախաֆ էլ Համայնի մէջ հանգույն էր ծանօթի մը, որ զինքը մտանք էր որպէս քրիստոն -

եայ : Մաթօն բազմութեան մէջ կոր - սրնցուցեր էր ինքզինքը, ու զիշերով ճամբայ էր ելեր Մէթինէ : Այնտեղ, ա - պահով մնալու համար, երկար ատեն խնթ ձեւացեր էր, որովհետեւ միւսիւր - մանները խնթներուն ձեռք չեն գտնու - ր : Մաթօն վերջապէս յաջողել էր Կարմիր Ծովով Գահիրէ անցնել : Երկու տարի յետոյ իմացայ, որ Մաթօն մեռած չէ, հիմա Ֆէտայիներու հետ է : Մաթօնին հասակը կարճ էր. էս Բերդակցի Մար - տիկին չափ թիկնեղ չէր : Սալֆան ուղեց կորսնցնել Մարտիկի մասին եղած ակնարկութիւնը : Ո՞վ դի - տէ, թերեւս հարցնեն, թէ ինչո՞ւ ձգած է իր այժեռը : Սալֆան կ'ուզէր Քապայի մզկիթի մասին իմանալ : Կը հաւատար, որ Քապայի մզկիթը շինողը Հայ մըն է : Այդ պարագան որպէս գաղտնիք, ոչ ոքի

(Շար. Ա. էջ 16)

նեն այն երկիրները, ուր պիտի գործեն իրենց ոճիրը: Ամէն ինչ նախապէս ծրագրուած կ'ըլլայ իր բոլոր մանրամասնութիւններով, այնպէս որ ոճրէն առաւել լազոյն ժամ մը վերջ չարագործները արդէն իսկ հետագած կ'ըլլան այդ երկրէն, երբ ոստիկանութիւնը հաջիւ վերահասու դարձած կ'ըլլայ գործուած ոճիրին եւ շարժման անցած:

3. Ահարեկիւնները, իրենց համար անհրաժեշտ գէնքն ու նիւթերը կը հայթայթեն Ա) Պետութեան մէկ ներկայացուցիչէն, որ հոն կը գտնուի դիւանագիտական հանգամանքով եւ կ'ապահովէ գանձը:

4. Հայերը, թուրք դիւանագէտներու վերաբերեալ անհրաժեշտ տեղեկութիւնները կը ստանան հետեւեալ աղբիւրներէն:—

Ա) Անգարայի մէջ (ա) երկրի մէկ դիւանագէտէն: Բ) Ֆրանսայի Թրքական Առաքելութեան մէջ աշխատող հայ պաշտօնեայէ մը: Գ) Աթէնքի Թրքական Առաքելութեան մէջ աշխատող հայ մը եւ թուրք դիւանագէտի մը հետ Աթէնքի մէջ ծանօթացող կարգ մը հայ բարեկամներէ: Դ) Իտալիոյ մէջ գտնուող թուրք դիւանագէտի մը հայ բարեկամէն, ինչպէս նաեւ Զուիցերիոյ մէջ թուրք դիւանագէտներու հետ յարաբերութիւն ունեցող հայ գործի մարդէ մը:

x

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ԹՈՒՐԿ ԳԵՍՊԱՆԻՆ ԶՐԱՀԱՊԱՏ ԿԱՌՔԸ ՍԽԱԼՄԱՄԲ ԱԻՍՏՐԱԼԻԱ ՂՐԿՈՒԵՐ Է...

Թրքական աղբիւրներու համաձայն թիւրքի դէմ մահափորձը բոլորովին պիտի ձախողէր, եթէ դեսպանատան գրասպաս ինքնաշարժին մէջ գտնուած ըլլար Վէճաի թիւրքի, նկատելով որ փամփուշտները պիտի չկարենային կռքին սպակիները փռել:

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն Վատիկանի Թրքական դեսպանատան գրասպաս պատ ինքնաշարժը սխալմամբ Աւստրալիա ուղարկուեր է եւ շահագրգիռները քննութեան ձեռնարկեցին, այդ կարգադրութեան պատասխանատուն կամ պատասխանատուները երեւան հանելու համար: Կը պրպտեն նաեւ թէ ինչպէս ահարեկիւնները լուր ունեցած են կատարուած այդ փոփոխութիւնէն: Վատիկանի Թրքական դեսպանին համար վերջերս Դաշնակցային Գերմանիոյ Մերսեդէս գործարաններուն մէջ յատկապէս շինուած էր գրասպաս ինքնաշարժ մը, որ անձանօթ պայմաններով փոխանակ Հոմմի, Աւստրալիա ուղարկուեր է:

Միւս կողմէ, առանց աղբիւր յիշատակելու Թերիսման այս առթիւ կ'աւելցնէ, թէ Լա Հէյի դեսպան Էդուարտի Պէնէլի որդին Ահմէտ Պէնէլը սպաննող Լիբանանցին, Մուսթաֆա Հասան Ամմար, որ քանի մը օր առաջ ձերբակալուեցաւ Ամերիկայի մէջ, յայտնի եղաւ որ վարձկան ոճրագործ մըն է, հայ մօրմէ ծնած եւ անգամ Պաղեստինի Ազատագրական ձախտի մարտական թիւի դեկալարներէն ժողով հասկանալի կազմակերպութեան:

### ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 65-րդ Տարեկարձը ՏԷՄԻՆ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Տէսին - Վիլնի Հայր. Միութեան: Հովանաւորութեամբ Կեդր. Վարչութեան, Մարտէյլ:

Կիրակի, Մայիս 4, ժամը 11ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ բոլոր նահատակաց յիշատակին: Ժամը 12ին Ապրիլեան յուշարձանին՝ ծաղկեպսակ մը Միութեան կողմէ: Խօսք կ'առնեն՝

ՎԱՀԷ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (Փրանսերէն) ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԽՂՅԵԱՆ (Հայերէն) Ներկայ կ'ըլլայ քաղաքագետը:

### ՎԱՐԿԱՏՈՒ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Նորմանիի Մանկանց Բոյնիի մէջ Երեւ օր Մանչի ափերուն

Մեկնում՝ Մայիս 24, Շարաթ առաւօտ ժամը 8ին: Վերադարձ՝ Մայիս 26, Երեւոյ շարժի երեկոյ ժամը 21ր շուրջ: Ժամագրայլայր՝ Փարիզ 9րդ, 79 Ռիւ Լաֆայէթ, Սքուար Մոնթրոն:

Երեք օրուան ընթացքին Կարմիր խաչուհիներու աւանդական հիւրասիրութիւն պտղոյններով (Մոն Սէն Միշէլ) հաւանարար: Տեղերը ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հետաձայնել՝

Նաւասարդեան 985-36-53

Սաղաթէլեան 854-35-74

Ծախքերու մասնակցութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ - ՊԵՏՐՈՍ

ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի, Ապրիլ 27, պատարագ հոգեհանգիստ Ապրիլեան նահատակներ յիշատակին:

## Odyssée d'un Enfant Arménien

par Khoren Margossian Ed. La Pensée Universelle

Prix 26 F. 50

En vente dans toutes les librairies Ainsi qu'à la Librairie Samuëlian, 51, rue M. le Prince, 75006 Paris H. Palouyan, 9 rue de Trévis 75009 Paris.

### ՆԱՍՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդային Թեմայի տարեկան դաշտահանդէսը ՅՈՒՆԻՍ 29ԻՆ

## Semaine de la RENAISSANCE ARMÉNIENNE

ORGANISEE PAR UGAB JEUNE

au Centre Culturel Alex Manoogian 118, Rue de Courcelles, Paris 17e

— Exposition de peintres arméniens ASSADOUR, DADERIAN, JANSEM, NORIKIAN du 18 au 27 Avril

— SOIREE ARTISTIQUE Chorale NAIRI sous la direction de K. YANBEKIAN

Récital de piano par Arminé et Gérard GASPARIAN Vendredi 25 Avril à 20 h. 30 Participation aux frais

— CONFERENCE Organisation « Terre et Culture » préservation du patrimoine arménien Samedi 26 Avril à 20 h.

## OPTIMA Tours ARMÉNIE 1980

A PARTIR DE 2850 FR. (tout compris)

prochains départs:

— DU 9 AU 24 MAI

23 MAI AU 5 JUIN 80

20 JUIN AU 3 JUILLET 80

### CET ÉTÉ... 3 VOYAGES CULTURELS

— DU 15 AU 30 AOUT — (Moscou, Erévan, Tbilissi, Leningrad) accompagné par le Révérend Père ATHANASSE KESSEDIAN (Mekhitariste)

— DU 22 AOUT AU 5 SEPTEMBRE — avec la présentation tout au long du voyage, historique et archéologique de M. HENRY-PAUL EYDOUX (Conférencier — écrivain)

— DU 29 AOUT AU 14 SEPTEMBRE — « Musique en Arménie — sur les pas de Komitas », conseiller musical ALEXANDRE SIRANOSSIAN (chef d'orchestre)

Cette année plusieurs départs par mois et TOUTE L'ANNEE de 12, 14 et 16 jours.

demandez notre brochure détaillée

RENSEIGNEMENTS - INSCRIPTIONS:

Sonia Coumryantz

OPTIMA Tours

75003 PARIS

67-69 rue Quincampoix (angle rue Rambuteau) — Tél. 274-27-20

Métro: Rambuteau ou Etienne Marcel

Lic. A 946 (Agence agréée INTOURIST)

Telex: 211 324 F.

à SAINT MICHEL S/ORGE à l'occasion du 65e anniversaire du Génocide Arménien.

## SOIRÉE DÉBAT avec FILM

Organisée par le COMITE DES LECTEURS de la Bibliothèque Municipale de St. Michel s/Orge

Participation: Mme ANAHID TER-MINASSIAN historien, professeur d'Histoire à la Sorbonne.

CDCA MARDI 29 AVRIL à 20 h. 45 Salle municipale du BOIS DES ROCHES, 13 Rue St. Saëns 91240 St-Michel s/Orge, près d'Euromarché Autoroute du Sud, direction Lyon sortie Savigny

### ՅՈՒՆԵՍԿՈ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարտէյլ քաղաքի վարչութիւնը ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 8, ժամը 3ին, Հայ Մշակութի Տունը: Աշխատող ընկերուհիներէն կը խնդրենք որ միջոց մը խորհին ներկայ ըլլալու համար: Օրակարգը՝ Կարեւոր հարցեր եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

x

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէն - Պուա Գործարար մասնաճիւղը ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկեր - ընկերուհիները Ապրիլ 29ին ժամը 20-30ին Սանթր Գիւլ - Թիւրքի, Ռիւ Ռոպեր Լալիեմեր:

### « Յ Ա Ռ Ա Ջ »

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿՍԳԻՆ

(ԱՊՐԻԼ 1-ԷՆ ՍԿՍՆԱԼ)

|                   |              |
|-------------------|--------------|
| Մահագը            | 200 (235,20) |
| Հոգեհանգիստ       | 100 (117,6)  |
| Շնորհակալիք       | 100          |
| Հարսնիք, նշանուիք | 100          |
| Ծնունդ            | 100          |
| Կը փնտառի         | 40 (47,04)   |
| Կ'ուզուի          | 60 (70,56)   |

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ սովորական ծաւառով ազդերու համար են, չորրորդ էջ: Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առևտրական եւ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Վերոյիշեալ սակերու վրայ կ'աւելնայ թէ. Վէ. Ա.Ն. 17,60 առ հարիւր (տես՝ փակագիծի մէջ գումարները):

## EREVAN restaurant

ՀՅՏՏՈՒՆ Ե Ր Ե Ի Ա Ն

26, RUE BERGÈRE PARIS 9<sup>e</sup> Tél. 770 85 81

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱԳՈՒՐ ԽՈՂԱՆՈՅ - ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԵՐՄ ՄԹՆՈՂՈՐՏ ՄԱՍՁԵԼԻ ԳԻՆԵՐ

ԶՈՐԵՔՇԱՔԹԻ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ԶԻԹԱՊՈՒՐ, ՄԱՆԹԸ

ՀԻՆԳՇԱՔԹԻ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ԼԱՀՄԱՃՈՒՆ ՈՒ ԶԻ - ՔԷՅՅԹԻ (Պատուէրի վրայ)

ՈՒՐԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ՍՈՒ - ՊԵՏՐՈՍ

ԵՒ ԱՄԷՆ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌՏՈՒ՝ ՊԱՏՈՒԷՐԻ ՎՐԱՅ՝ Խ Ա Շ

ՈՒՐԲԱԹ ԵՒ ՇԱՐԱԹԻ

Duo Hartar

ՅՐՈՒԹ ԵՒ ՎԻԳԷՆ

FERME LE MARDI ՓԱԿ Է ԵՐԵՎԱՆԻ ԶԱՇ ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹՈՒԻ ՆԱԵՒ ՏՈՒՆԵՐԸ, ԱՊՊՐԱՆՔԻ ՎՐԱՅ:



LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE 33, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

LE NUMERO 2 F. 55րի ՏԱԻ՛ — ԹԻԻ 14.634

Օ Ր Ա Ռ Ե Ր Թ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

55° ANNÉE — No 14.634

ԱՊՐԻԼ 1915 — ԱՊՐԻԼ 1980

Օտար Մամուլի Արձագանգներ

Արձագանգներ մամուլը լայն տեղ կուսայ այս տարի Ապրիլի տարեգար - ձին... Լը Ռեվիլյոն օրաթերթը, որ Բաթյայեթու բաները կը նկատուի, Հինգշաբթի, Ապրիլ 24ի իր թիւը նուրբած է Հայերու ցեղասպանութեան ողբերգական, թերթին Ա. Էլի խորագրին քով զննելով Յատուկ Հայերու ցեղասպանութեան նոյն էջին վրայ լոյս կը տեսնելին Գրեգորի Բ. Աթոռակից Կաթողիկոսին մէջ գրութիւնը « Ապրիլում մարտիրոսութիւն... գործը՝ անաւարտ » խորագրով, տեսակցութիւն մը երեսփոխան Արա Երեւանեանի հետ, Փօլ Կիրակոս - եանի մէջ գործը: Միւս էջերուն վրայ կան զանազան յօդուածներ եւ նկարներ, ինչպէս ձօ Բանասան, որ կը խօսի Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան հիմնադրի՝ Գերայ. Արքայապետ Արքեպիսկոպի մասին, Տոբթ. Ս. Սիւրեանեան (Թոքաթի մասին), Ի. Վ. (Կարապետ Փոլատեանի մասին, նկարով մը Ե. Պարսումեանի հետ): Կը յիշուին Հայ համայնքին երկու մեծ իրադարձումները՝ կոյրերու եւ ծերերու հաստատութիւնները: Կայ վերաբերող մը վկայութիւնը (Յակոբ Գանդիլեան), նկարազարդ յօդուած մը նուիրուած Յիսուսեան հայերու Ս. Գր. լուսաւորիչ վարժարանին, գրախօսական մը Լ. Անարէ-Մարտիկի եւ Փոլատեանի վարժարանում բանաստեղծութեանց ծաղկաբազին մասին, յօդուածներ հայ գրականութեան եւ հայկ. երաժշտութեան մասին ինչպէս նաեւ Հ. Օզն. Ուաշի եւ իր յինամեայ յոբելանի, Գարակէօզեան քառասունեայ հիմնադրութիւնը եւ Ներսէ Շնորհաբէկին Փրանսիայի թարգմանում ուր մը: Վերջին էջը յօդուած մը ունի նաեւ Անդրանիկ Վ. Կոստեան եւ Տոն լոյս տեսած է նաեւ Հայ քաղաքական կրթականութեանց, այս առթիւ հրապարակած մանիֆէստը, որ ողբերգիկ էտք երկունք, կ'ըզգալացնեն. « Հայերու ցեղասպանութեան 65րդ տարեդարձին առթիւ, Լիբանանի հայ քաղաքական կազմակերպութիւնները կ'ողջունեն բոլոր ժողովուրդները, որոնք կը պայքարին արդարութեան համար, անգամ մը եւս հաստատելով, որ թրջական մեծ ոճիրը պիտի չմոռուի մինչեւ այն օրը երբ հայ ժողովուրդը կը վերագրուէ իր կողմուած ոճիրը »:

Պրեւէլի Լը Սուազ կարեւորագոյն օրաթերթը Ապրիլ 24ի իր թիւին առաջին էջը հրատարակած է Մէթր Էտուար Ժախեանի մէջ յօդուածը՝ 24 Ապրիլ 1915 խորագրուած, ուր մեր բարեկամը առարկայական ամփոփ վերլուծումը կ'ընէ անցեալի դէպքերուն եզրակացնելու համար « 24 Ապրիլ 1915, պէտք է համարանակի այս թուականը տեսնել նախտեմ Պարզ եւ մեծ դաս մը: Եթէ պէտք է շարժուի այն գիշերին հետ, որ կը ծածկէ Հայաստանը, թող գոնէ մեզ հրախրէ վերադարձիւն արշալոյսը, այն առեմ, կարելի կ'ըլլայ կրկին, երբոր հարկ է, Պատրիարք առեմ » փոխանակ գրիչը կամ խօսքը »:

Լը Մոնտ, Ապրիլ 26ի իր թիւին 9րդ էջին վրայ արձագանգ կը հանդիսանայ Ապրիլեան հանդիսութիւններու, գլխաւորաբար Լիոնի մէջ, ուր տեղի ունեցած է կարեւորագոյն ցոյցը: Գլուխը դրուած ամփոփ լրատուութեան մը մէջ, կը յայտնէ որ Ամերիկայի Հայց. Եկեղեցիին ամբողջ էջ մը պատմ էր Նիւ-Եմք Թայմզի մէջ (ի դէպ, խիստ գնահատելի եւ գործնական աշխատանք մը վերջապէս, փոխանակ հոս - հոն միտումներ ընելու հանդէսներու կամ բանաստեղծութեան տեսչութեան համար, լաւ կ'ըլլար եթէ ամէն Ապրիլ 24ին աշխարհի կարեւորագոյն օրաթերթերէն մէկ էջ պնտէր, պարզելով մէր խօսքը...): Թերթին Լիոնի թղթակիցը արձագանգ կը հանդիսանայ տեղուց ցոյցին (տե՛ս «Յառաջ» Ապրիլ 26-27, Ա. էջ), չմոռնալով ճշդ գեղ « այն շրջաններուն մէջ, ուր հայ պաշտօնը ոչ-արհամարհելի ընարական կշիռ մը կը ներկայացնէ, քաղաքական դասը չի կրնար անտարբեր մնալ »: Կը մէջբերէ բանաձեւը, զոր Շ. Հեռնիկ գըլխաւորութեամբ, երեսփոխանները ուղած են յանձնել Լիոնի թուրք հրապարտուին եւ ուր կը շեշտուի. —

« La reconnaissance par la Turquie de la réalité historique du génocide des Arméniens commencé le 24 Avril 1915 et achevé par l'action des troupes kémalistes à la suite des résolutions adoptées au congrès nationaliste d'Erzeroum présidé par Mustapha Kémal »;

« La reconnaissance par la Turquie de l'existence du fait national arménien et de la légitimité des réparations dues au peuple arménien en tant que tel »;

« L'ouverture d'un dialogue en vue d'aboutir par les voies pacifiques à la définition des modalités du retour des Arméniens sur leurs terres dans le cadre des réparations préalablement définies ».

Պրեւէլի Լը Սուազ կարեւորագոյն օրաթերթը Ապրիլ 28-Մայիս 4) ուր « Գալ տարի՝ Երեւան » խորագրին տակ էլիզապէթ Եւրօ « Հայկական Հարցին » կ'անդրադառնայ Մարտիկի գաղութին միջոցաւ: « Ուտելիք եւ խմելիք կայ » այս գրութեան մէջ, պիտի ըսէր Ֆրանսուային, քանի 100էն 100 հայաստան տպաւորութիւն մը չի թողուր եթէ նոյնիսկ պէտք է իրատեսութեամբ ընդունիլ թէ առարկայական է:

ԻՏԱԼԱՎԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

Վերջապէս յիշենք, որ մեր տուած լայն արձագանգներէն զատ («Յառաջ», Ապրիլ 19-20, 22 եւ 23) այլ գրութիւններ ալ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԵՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԶԱՆՈՂՈՒԹԵՆԵՆ ԵՏՔ ԻՐԱՆՑԻԲ ՏԵՂԱՓՈՒՍԵՑԻՆ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ ԳԱՐԹԸՐ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼԻՑ ԹԷ ՄԵՂՔՆԱԼԻՑ ԱՍՁՐԱՍ ՎԵՆՍ ՇՐԱԲԱՐԱՍ

Նախանձիլ աթոռ մը չէ, այս միջոցին, Գարթըրի աթոռը: Երջանի մը մէջ, ուր դէպքերը աւելի մեծ են քան՝ դէպքերը, մասնաւոր իր պարագային, պէտք է խոստովանել նաեւ թէ մարդը բարտալ չունի: Դիւրին է անշուշտ դատապարտել մէկը երբ կը ձախողի: Պարտութիւնը միշտ անողոր է: Բայց հարկ է նաեւ շնորհակցել, որ երբ մէկը (թէ կողմ էթ էր տեղը չէ) կը գտնուի աշխարհի հօգորագոյն Պետութեան դուրսը, պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը գոնէ, իրեն պէտք է խոհեմութիւն ներշնչէ: Արդէնքը արկածախնդիր գործողութեան մը փառաւոր նուէր մը Մոսկուայի եւ քիչ մը աւելի ինքնապատահութեան իրաւունք իրանցիներուն: Ու այս վտանգաւոր կացութեան բուն պատասխանատուն բողոքողին մոռցում է, ոչ ոք յիշել կ'ուզէ թէ եզրկայական արեւին տակ, մարդ մը կայ, նախկին Շահը, որ կը գոհանայ, ըստ երեւոյթին զիտեղէ: Իր ժողովուրդէն իսկ առաջ, մահուան դատապարտուած աւելի անողոր թշնամի մը, որ կը կոչուի ընդհանրացած քանակը, ինչո՞ւ չի մտածեր վերջին « պատուարներ ելք » մը՝ յանձնուել իր երկրի վճիռին, ինչպէս ըրին ուրիշ պարտակներ, երբ մեծապատերազմը սամբ հնչած է: Գոնէ միջնորդաբ կրնար մեղմանալ: Կրեմլինի մէջ հաւանաբար խնդացողները չեն պակսիր տեսնելով որ այս ձախուէր գործը մոռցնել կուտայ Աֆղանիստանը, Մոսկուա կը դատապարտէ « Օտար զինեալ միջամտութիւն մը երկրի մը ներքին գործերուն », Պանի Սաոր ալ կը խօսի « միջազգային իրաւունքներու ընդարարման » մասին: Իրանեան կառավարութիւնն ալ Թեհրանէն կը տեղափո-

լոյս տեսան, որոնց չկրցանք անդրադառնալ օրը օրին այլ լուրերու եւ Ապրիլեան տարեգարծի հետեւանքով: Հալիբժ կերպով յիշենք, որ իլ ձիւրհալիէի Ապրիլ 21ի թիւին մէջ Օննիկ Մանուկեան եւ Սուրէն Մովսիսեան հարկ եղած պատասխանը տուած են, նոյն թերթին Ապրիլ 13ի թիւին մէջ լոյս տեսած Աննա Ֆեռառի մը նամակին («Յառաջ», Ապրիլ 17): Նաեւ Վատիկանի թուրք դեսպանին մահափորձին անդրադարձած էին իլ Մեսսաֆեո (Ապրիլ 18) եւ իլ ձիւրհալիէ, նոյն թուականով:

Օլիմպիայի հռչակաւոր միւզիքի - հայր բեմէն, Ապրիլ 24ին, Շառլ Ազնաւուր իր յայտագրէն դուրս, յատկապէս նշելով օրուան տարեգարծը եւ դատապարտելով որ ցեղասպանութիւնը չէ ճանչցուած, երգեց « Անոնք ինկան », Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին:

ՓՈՒԹՊՈՒԼ

ԵՐԵՎԱՆ (հեռախոյ, Ապրիլ 23) ԱՐԱՐԱՏ - ԶԵՆԻԹ ՀՆԻՍԱՐ 2-2

Սորհրդային 43րդ ախոյեանութեան շարքին « Արարատ » հինգերորդ խաղը Լեւինդրազի « Զէնիթ »-ի հետ վերջ գտած է հաւասար արդիւնքով՝ 2 - 2: Ապրիլ 22ին, « Հրազդան » մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցած խաղին առաջին կողմ նշանակած են Լեւինդրազիները 38րդ վայրկեանին, որմէ ետք « Արարատ »-ի առաջը աւելի նպատակաւոր դարձնելով իրենց գործողութիւնները, երեք վայրկեան ետք, շնորհիւ Սորէն Յովհաննիսեանի նշանակած են հաւասարութեան կողմ: Երկրորդ կիսախաղին Երեւանցիներու պաշտպաններու սխալին հետեւանքով հիւրերը յաղութեան են երկրորդ կողմ եւս նշանակել եւ ի վերջոյ կացութիւնը փերկած է Սամուէլ Պողոսեան, որ Աշոտ Սահակեանի անկիւնէն զրկած գնդակը զետեղած է « Զէնիթ »-ի բերդէն ներս:

Հինգ շրջանէն ետք դասաւորման դուրսը կը գտնուին Մոսկուայի, Կիւեւի, Թիֆլիսի եւ Միւսկի Դինամոները՝ Դահլան միաւորով: « Արարատ » ունի 5 միաւոր: Մայիս 3ին Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ « Արարատ » - « Շախտեր » խաղը:

Իսկ պատանդները, ցրուելով հոս ու հոն, կ'ըսուի նոյնիսկ՝ Դոմ: Բայց եւ այնպէս այս ձախողութեան դրական կողմերն ալ կան քանի որ Լեւինդրազի հաւաքուած Երազայի ինը մեծերը որոշեցին զօրապիւ կենալ Միացեալ Նահանգներուն, հաւանաբար նոր արդուութիւն մը չստեղծելու համար միջազգային բարդ կացութեան մը մէջ:

Թեհրանի մէջ ալ այսօրու յայտարարութեան է որ տաք ու պողի քաղաքականութեան մը ձեռնարկած է եւ նախապէս յայտնելէ ետք թէ Իրան պիտի վերադարձնէր զո՞ր գացած Ամերիկացիներուն դիակները, յետագային միտքը փոխեց եւ ըսաւ թէ կը վերադարձուին, բայց ոչ Ամերիկայի, այլ գուցէ Պապին կամ Գերայ. Քաթուլիի: Մինչ այդ, Կիրակի օր, Իրանցիք չիսուսափեցան մահազարդ ցուցադրութենէ մը, (ամերիկեան դեսպանատան մէջ) այն էր տոպրակներու մէջ փաթեթուած ութ Ամերիկացիներու դարչահոտ մնացորդները ներկայացնելու մամուլի թղթակիցներուն: Հիմա մարմինները անհետացած են եւ սակարկութեան առարկայ: Կը թուի թէ Իրանցիք չկրցան դիտնալ թէ ինչ որ չափական ցուած է իմաստ չունի այլեւս:

Սերկուշարթի առտու կը հաղորդուէր թէ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարը Սայրըս Վէնս հրատարած է: Արդէն զազոնիք չէր որ տարակարծիք է Գարթըրի եւ մասնաւոր անոր խորհրդատուին հետ:

ՔԱՆԻ ՄԵ ՏՈՂՈՒԼ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱՍՎԱՆՆԵՐՈՒ ազգային նշուող շրջանը մասնաւոր նորութիւն մը չբերաւ բացի Սերէսի պարագլուխ ժ. Փ. Շըվէնըմանի յայտարարութենէն, ինչ կը վերաբերի իր թեկնածութեան նախագահութեան, եթէ Միթերան թեկնածու չըլլայ: Գալով այս վերջինին դեռ մտք կը ձգէ այդ կէտը: Հաւանաբար պիտի որոշուի Դեկտ. 14ի ժողովին: Միթերան կ'ընէ թէ առ այժմ թեկնածու է կուսակցուէն եւ Ֆրանսայի համախմբման:

# Կարեւոր Հանգրուան Մը՝ ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Սեփական քղաքացուքի « Յառաջ »-ի)  
Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԵՕԼԵՕԼԵԱՆ

Քանակական անարի առաջ, Ամերիկա - հայերու խմբակ մը Պոսթրենի մէջ հիմնեց Նէշընլ Ասոյէյշըն ֆոր Արմինըն Սթատիզ էնս Ռիսըը (ՆԱՍՍԻ) կազմակերպութիւնը, որ պաշտօնական հայ աւան շունի, - թարգմանարար կարելի է զայն կոչել « Հայապետական Հետազոտութիւններու Ընդհանրացման Ընկերակցութիւն »:

Այս կազմակերպութիւնը 1955էն անդին բաւական երախտաշատ եւ արդիւնաբեր գործունէութիւն ունեցաւ Ամերիկայի մէջ, մանաւանդ իր գոյութեան առաջին տասնհինգամեակին, երբ տըրնալան աշխատանքով կրցաւ հաստատել Հայապետական ամպլոն, Հարմար Տարածումը էր ՆԱՍՍԻի վարչութիւնը: Հարմար Ամերիկայի Օքսֆորտն է, Սորպոնն է, Հայտըլպէրն է: Հսկայ վարկ ունի: Հոն հայապետական ամպլոնի մը գոյութիւնը զերբացուց նման ամպլոններու հաստատումը, որիչ համարարաններու մէջ: Արդիւնք, համարարանական ցանց մը, ուր ամերիկահայ երկուստարգութիւնը շատ բան կը սորվի: ոչ միայն հայապետութեան, այլ նաեւ որոշ միասնականութեան ոգի մը, որ դուրսէն նոյնքան կարեւոր է, որքան ուսումը: Անշուշտ աններելի պիտի ըլլար ստորագրահաստի այդ հայապետական ամպլոններու արտադրած գրտական աշխատանքը, որ այսօր Միացեալ Նահանգներու հայ կեանքին ամէնէն յուսադրելի երեւոյթներէն մէկն է:

Իր Չճամեակը տօնելու համար, ՆԱՍՍԻի վարչութիւնը կազմակերպեց ուիլիքս մը, որուն մասնակցեցան համարարանական զանազան հայապետական ամպլոններու փրոֆեսօրները եւ որուն հրատարակած էր հանրութիւնը: Առանց « Յառաջ »-ի ընթացողները ծանրաբեռնելու, կ'ուզեմ նկարագրել որոշ ելույթներ, որոնք այս համագումարի սրահներէն դուրս ալ կրնան հետաքրքիր ունեցողիներ ունենալ:

Ուրբաթ, Ապրիլ 11ին ՆԱՍՍԻի վարչական Պոսթրենի աստիճանաշար Սանուկ Եանկ հանգրուութիւններու բացումը կատարեց, յայտարարելով որ յարմար զըտնուեցաւ զիտական հետազոտութիւններու անցեալին, ներկային եւ ապագային մասին խօսելէ առաջ՝ խօսիլ Հայութեան ապագայի մասին: Ապա նիստը վարելու պատասխանատուութիւնը յանձնեց Փրո-

ֆեսօր Տէնիս Փափագանին, որ Միւլիւն նահանգի համարարաններէն մէկուն մէջ պատմութեան ուսուցիչ է, եւ որ միաժամանակ պատասխանատու պաշտօններ վարած է Արմինըն Աստիճանի մէջ (« Հայկական Համախմբում », որ չէզոք կազմակերպութիւն մըն է, եւ հայ համայնքի կարծիքները « կը ներկայացնէ » ամերիկեան կառավարութեան):

Փափագանի համարէն վարեց ասուլիսը, « Դէպի ս'ըր Հայը » նիւթին շուրջ, որուն ընթացքին ըսուեցան մի քանի բաներ, որոնք կրնան հետաքրքրել ուրիշ Հայ: Ամէնէն աւելի հետաքրքրական թուեցաւ ինծի Տր-ձէնի Ֆրիլիսի խօսքը: Ամերիկացի խարտեաչ Ժարգարանի մը, որ իր աւարտածագը գրած է Պոսթրենի համարարանին մէջ, ուսումնասիրելով Ուսթընթաուն հայահոծ արուարձանի (մեր... Այֆորվին է, 11.000 Հայով) բնակիչներէն ոմանք: Իր աւարտածագն է « Պոսթրենի, Միթ եւ Հոստոնիութիւն - Մշակոյթի Գաղափարներ - նուիրելու Ամերիկահայոց մէջ » (1978ին աւարտած): Հանրութեան ներկայացուցիչը երբեք հայութեան մի քանին, էթնիք փոքրամասնութիւններու հոգեկան կառոյցներու մասին:

Տր. Ֆրիլիս ըսաւ որ ինք կ'ուզէ շեշտել թէ միատարրումի (հոմոգենիզացիոն) ճշումը նոր բան մը չէ Հայուն համար: Ճշումը ձեւն է որ փոխառած է: Ընդգծեց որ տարեց Հայեր, որոնք Օսմանեան կայսրութեան մէջ իրենց ապրած կեանքին մասին կը խօսին, կը շեշտեն որ « հոն Հայ միայն զիւրին էր, քանի որ թուրք մեզ կ'ատէր », մինչ եւթարիտակցօրէն կը զգային որ հոն ալ կային միատարրումի անուրի ճշումներ, պարզ ու բիրտ:

Այս նախարանէն ետք Տր. Ֆրիլիս նկարագրեց թէ մարդարանները եւ ընկերարանները ինչ տեսութիւններ ունին ընդհանրացուցէ ինչ հաւաքակառուութիւններու մասին՝ Ամերիկայի մէջ: Ըսաւ որ բոլոր հասարակական գիտութիւններու տեսութիւնները այս նիւթին շուրջ՝ կարելի է երկու քաթեկորներու մէջ դասաւորել, -

Ա) Հալոցայինը, - Այս տեսութիւնը կը հաստատէ որ Ամերիկա գերեզման է ազգային կամ էթնիք ինքնագիտակցութեանց: ոմանք կանուր պիտի կորսնցնեն զայն (օրինակ՝ արդէն-անգլիախօս իր-

ւանացիները), ոմանք՝ դանդաղ եւ պայքարելով: Բայց էթնիքակառուութեան վարձանը անխուսափելի է:

Բ) « Սիլիլիք » կորուստի տեսութիւնը, Հոս ալ նոյնն է հեռանկարը, այսինքն՝ պիտի կորսուի էթնիք հաւաքակառուութեան ինքնագիտակցութիւնը, բայց շատ աւելի դանդաղ ձեւով: Պատճառը՝ ըսաւ Տր. Ֆրիլիս, սերունդներու « հակաճանարմ » է: Առաջին սերունդը Հայ մընաց, որովհետեւ ոչն ու ծուծով Հայ էր: Երկրորդը, իր հայերէն ամալով՝ փրկութիւն փնտռեց Ամերիկացիին մօտ: Երրորդը, աւելի ինքնապատահաւ... իր հայերէտ երկչոտութիւնէն ամալով, վերստին կը փնտռէ իր արմատները:

Բոլորին ծանօթ երեւոյթ մըն է այս, ըսաւ Տր. Ֆրիլիս: Կարելի չէ ստուգապէս գուշակել, որ չորրորդ սերունդը պիտի կրկնէ « սիլիք »: Տարբեր հաւաքակառուութիւններ տարբեր ձեւերով շարժած են, քանի որ ապագան բաւական անորոշ ազդակներէ կախում ունի, - օրինակ՝ Հրեաները կրցան գերմանալ, ոչ միայն այն պատճառաւ, որ երկար փորձառութիւն ունին իր Սիլիքը, այլ՝ շեշտեց Տր. Ֆրիլիս, շնորհիւ Իսրայէլի գոյութեան եւ եւրոպական Հրեութեան Սպանիան: Շնորհիւ երկրորդին, մի քանի սերունդը Հրեայ պիտի մնայ, ալ՝ խորհի տեսութիւնը յիշելով: Իսկ Իսրայէլի կատարած դերը կարելի չէ գերահաստատել, ըսաւ ան, - իւրաքանչիւր Իսրայէլ - Արար պատերազմ, սերունդ մը վերստին կը « հեծանք » Ամերիկայի մէջ:

Անկարելի է գուշակել, ըսաւ Տր. Ֆրիլիս, թէ ինչ գեր պիտի ունենան Լիբանանի պատերազմը եւ Հայերու վերադրուած անաքեկութիւնները: Ինք չի կարծեր որ անոնք հայապահպանման մեծ ազդակ պիտի ըլլան Ամերիկայի մէջ: Ամերիկահայ երիտասարդը կը բաժնի ամերիկեան սքաթլ բալլիսք հոգեպիւնը, - այսինքն՝ այս մեծ ու պահպանողական Պետութեան միւս քաղաքացիներուն նման կը վարեն յետոյն, քանի որ եւթարդիտակցօրէն գիտէ որ այդ տկարներու զէնքն է, զօրաւորներուն զէնքն, եւ ան ինքզինքը չի տեսներ իր տկար հայ հաւաքակառուութեան անդամ, այլ՝ իր միակը մը բարեկեցիկ Ամերիկահայութեան, որուն շահերը չըզօր ու պահպանողական Ամերիկայի շահերն են:

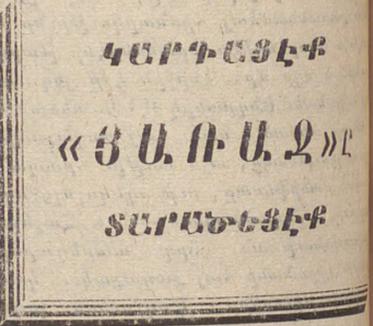
Սակայն, ըսաւ Տր. Ֆրիլիս, ոչ ոք, ոչ իսկ ընկերարանները, իսկապէս կը հակնան թէ ինչ է էթնիքակառուութիւնը: Ազգ չէ, ցեղ չէ, սակայն բաւին բուն հասկացողութեամբ փոքրամասնութիւն մըն ալ չէ: Տակաւին չկան զիտական կառոյցներ, որոնց շրջագծին մէջ կարելի է գետնողել էթնիքակառուութիւնը՝ իր բոլոր երանգներով: Մարդարաններ չէտեց թէ որքան բարդ է էթնիքակառուութիւնը, - ուժական եւ փոփոխութիւններու եւթարդիտակցութիւնը, - ինչպէս եւ փոփոխութիւններու եւթարդիտակցութիւնը, որուն մէջ կը գործեն անտեսա-

կան, քաղաքական, մշակութային եւ գիտորել ազդակներ: Կատայ մըն է որոշ ապագային մէջ մեծ գեր ունին թէ անհակն յանձնառութիւններ (քանի որ գիտակցութեան հարց մըն է էթնիքակառուութիւնը), թէ՛ ալ կազմակերպական: Անոնցմէ անգին, ըսաւ Տր. Ֆրիլիս, կը խմբակը շրջապատող մեծ ընկերութեան ճակատադրերը: Կարելի չէ գուշակել թէ ս'ըր կ'երթայ Ամերիկահայութիւնը, որանց փորձել բնորոշելու ամերիկեան կայուն ընկերութեան ալ ապագան:

Կարեւոր է յիշել, ըսաւ Տր. Ֆրիլիս, որ էթնիք գիտակցութիւնը պարզ մըն չէ, - կը բաղկանայ կենցաղի շարժումներէ, շատ կայ հոս, այսինքն խոհանոցային Հայութիւն, լեզու, հրեւոնք, պատկանելիութեան զգացում, գաղափարներէ, արժեւորումներէ, վերջապէս՝ աշխարհիմացութիւնէ: Ծառ պիտի թուր իրեն, ըսաւ ան, ինչպէս կ'էթնիք հաւաքակառուութեան գոյութիւնը փոփոխ իրարու հետ: Անոնք որոնք կը բոնանակեն պահել ու գործածել մարդուն, Հայ են, ոչ ամերիկահայ էթնիքը ըսաւ մարդարաններին, իսկ իր ներքին արդէն-անգլիախօս, ամերիկահայ զիտանունն է, էթնիքը՝ ինչպէս սկսած են ըսել Ամերիկայի մէջ:

Այս հետաքրքրական ելույթը փակեց ըսաւ իրեն, կը ստորագրահաստատել ըսաւ միայն ինչ զէնքն իսկապէս պիտի ըլլան: Երբ էթնիք հաւաքակառուութիւն մը վիճող հաստատման ունի, իսկ յիշէ, կ'ապրի, ըսաւ Տր. Ֆրիլիս: Պէտք է զգոյշ ըլլալ հանդարտ, համաձայն, միապաղաղ համայնքներէ, որոնք զիրենք յուզող լուրջ նիւթ եւ կոյնքնին: Խոստովանիմ որ շատ հաճելի է ինծի մարդարաններին այս վարկերէն: քանի որ ինծի ալ յամայն թուած է որ Ամերիկահայութիւնը կը Ֆիլիպիններէ « փոխութիւն » գաղափարը: Ժողովուրդ մը գործակցել չի գիտեր, ինքզինքն ինչպէս միտութիւն եւ միապաղաղ համարարաններ կը քարոզէ, - երբեք չեմ կրցած այդ մէկը: Ես ալ, Տր. Ֆրիլիս, պէտ է, պիտի նախընտրէի վիճող ու կուսական հաւաքակառուութիւն մը, որ մի կարեւոր, ըսեմ կենտական հարցեր շուրջ լրջօրէն գործակցի գիտեր:

(Մնացեալը Յաղարար)



## ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

# ՊԱՊԻԿՆ ՌԻ ՏԱՏԻԿԸ

ԳՐԱՐԵԳՐՆ ԲԵՍ

- Գուրգէնը դարձաւ որդուն.
- Հիմա էլ ես ու մայրդ գնանք. մեզ էլ է հանգստանալ պէտք:
- Ինչպէ՞ս, - քիչ մնաց շնչահեղձ լի - նէր Արքայնը, - երկու ամիս ձեր թոռնիկի հոգսից ազատ մնալը՝ հանգստանալ չէ՞ք համարում: Կը մնաք Նրեւանում: Սեպտեմբերի մէկին երեխան զպրոց է գը - նալու. ո՞վ պիտի նրան ուղեկցի, ո՞վ պիտի նրան տուն բերի: Ուրախանաք պիտի որ զպրոցական թոռ ունէք, իսկ դո՞ւ... Գուրգէնն ստիպուած արձակուրդից էլ հրաժարուեց, ուղեգրերից էլ: Միայն աչքի տակով նայեց կնոջը եւ խորը հառաչեց:
- Նիհարել ես, ասաց նա:
- Դու էլ մի լաւ օրում չես, - վրայ բերեց կինը:
- Ո՛րինչ, միւս տարի կը հանգստանանք, - միթիթարեց ամուսինը:
- Ու նոր վաղը սկսուեց. պապիկը երեխային դպրոց տարաւ, տատիկը տուն բե-

- րեց նրան: Արքայն ու Մերանն էլ մի օր՝ կինօ, մի օր՝ թատրոն, մի օր՝ սրահ - նրա մօտ, աւելացրած՝ Փութպոլ, հոգեյէյ, խաչքառ, կրոնվորդ:
- Աշունը դժուարութեամբ անցաւ, ձմերանը դրուութիւն աւելի ծանրացաւ: Գարունը ոչ մի թեթեւութիւն չբերեց նը - րանց: Յոյսները վերահաս ամառուան վրայ էր:
- Սակայն հէնց եկաւ այդ ամառը, Արքայնը՝ նորից.
- Պապիկ ու տատիկ, - ասաց, - գը - նում ենք ամառանոց. այս շուգին չի կարելի երեխային պահել Նրեւանում: Փառք Աստուծոյ, գիտէք ձեր անեղիքը:
- Գուրգէնը մի պահ ուզեց առարկել. իսկ այս շուգին հայրը ու մայրը կարող են դիմանալ: Չառարկեց:
- Գնացէք, - սիրաբ կոտորուած, բայց ոչինչ ցոյց չտալով, ասաց նա, պապիկ էր:
- Ձեզ բարի ճանապարհ, աւելացրեց

- Յամակը. տատիկ էր:
- Եւ դարձեալ նրանց տան դուռը փակ մնաց, կողք - կողքի մահճակալները՝ որբացած:
- Աշնանամուտին, հովեկները վերադարձան, առաջուայ պէս կազդուրուած, արեւկիզուած, ամէն ինչը տեղը տեղին:
- Գուրգէնը որ սրանց տեսաւ, սրտում ո՛չ նախանձ, ո՛չ շարութիւն, թախծալից նայեց կնոջը:
- Ձեռքից գնում ես, - ասաց նա:
- Միտախն կնք գնում, - վրայ բերեց կինը:
- Եւ երկուսով զգացին, որ իրենց անաշուն անձնական կեանքն այլեւս չուրեւ. ապրում են ուրիշներին համար: Ինչ արած, որ այդ ուրիշները որդի ու հարս էին, թոռնիկ էր: Ժամանակին իրենց պապիկն ու տատիկը այդ օրում չէին: Մի բան փոխուել էր. չբերտեա, գէպի լաւ էր, թէ՛ գէպի վատը:
- Եւ պատահեց այն, ինչ պիտի պատահէր, ինչ սպասուած էր: Յոգնածութիւնն էր պատճառը, միմեանց նկատմամբ կարօտի բացակայութիւնը, շըրջապատի կոյրից աչքաթող արուելը, հիւանդացան, անկողին ընկան:
- Ձի կարելի աւել, թէ Արքայն ու Միւրանն անտարբեր տարան դա, թէ՛ Գոհարն ու Գեղամը, Նուենն ու Վարդգէսը, Սուրէնն ու Մաննն անտարբեր տարան

- դա: Ո՛չ, հազար անգամ՝ ո՛չ, թէ՛ ինչն ենք էլ անպակաս եղան, զեղօրապէս խնամքը էլ: Սակայն, ցաւօք, մի աստու պապիկը մեռաւ, նոյն երեկոյեան՝ տիկը:
- Կարծում եմ, հասկացաք, որ նոյն այն միւս պապիկների ու տատիկների հետ կատարուեց:
- Թագուումը, մեծի իրաւունքով, կատարուեց Արքայնի տնից, կատարուեց պատուով. ինչին արժանի էին նրանք:
- Յետոյ՝ Գեղամի տնից թողում կը յետոյ՝ Վարդգէսի, յետոյ՝ Սուրէնի տնից, Վերջում Արքայնը, դարձեալ մեծի իրաւունքով, բոլորին հրաւիրեց իր մեծ տնիցը, բոլորին հրաւիրեց մեծ տնիցը: Ըսաւ՝ հաւաքուածներին, - շատ մեծ տնիցը միայն մի անգամ: Բայց, ինչպէս կ'ըլլար, մեռում էր ստում, մեռումը կտրուէր: Ըսաւ՝ Յոգնածութիւնն էր պատճառը, միմեանց նկատմամբ կարօտի բացակայութիւնը, շըրջապատի կոյրից աչքաթող արուելը, հիւանդացան, անկողին ընկան:
- Ձի կարելի աւել, թէ Արքայն ու Միւրանն անտարբեր տարան դա, թէ՛ Գոհարն ու Գեղամը, Նուենն ու Վարդգէսը, Սուրէնն ու Մաննն անտարբեր տարան

ՕԼԵՄՓՈՒՅԻ ՄԵՋ

# ՇԱՐԼ ԱԶՆԱԻՈՒՐ

## Փոխամասնորդական մը Միջազգային Զայրը»



Կը յիշեմ կարգացած ըլլալ, տարիներ աստի, Քրանսական համբաւաւոր կրկն-  
ծաթեթիթի մը մէջ տող մը: Ետեւ տը կօլի  
նախագահական գրեթէ միահեծան օրերն  
էին: Թերթը կը խօսէր մեծ Ետեւ մա-  
սին եւ կը ճշգրտէր թէ խօսքը չէր վերա-  
բերուի տը կօլի այլ « Իրական մեծի » —  
Ետեւ Ազնաւորի... Երբեմնական սլաք  
մըն էր ասիկա, անշուշտ, առաջինին դէմ,  
սակային կ'ուզէր նաեւ շեշտել կրկնօրգին  
մեծութիւնը:

Քանակէնք տարիներէ ի վեր Քրան-  
սական երգաշարհին մէջ ծնած աստղ մը  
իւր յարեւ ճառագայթումը զօրացուց եւ  
բազմապատկեց տարիներուն համընթաց:  
Այսօր, ուխտուն երկիրներու մէջ երգա-  
հանդէսներ տուած միջազգային երգիչն է  
ան, շուրջ երեք հարիւր երգերու հեղի-  
նակը, որ մշտանորոգ թափով իր առօր-  
եայ ներկայութիւնը զգալի կը դարձնէ  
բազմապատկեց երկիրներու ռատիօկա-  
նալիքին, հեռատեսիլին կամ ընկեր-  
նակարար « դադանիք » մը կայ այս  
բոլորէ ներս, քանի ոչ բնութիւնը զինք  
օժտած էր այն « ընդունուած » դասա-  
կան առաւելութիւններով, որոնք կը հեշ-  
տացնեն ընտանական յարաբերութիւնները, եւ  
ոչ ալ իր ընկերային — հասարակական  
զգրքը, իր ծագումը օժանդակ հանդի-  
սացած էին իր առաջին դժուրակ տարի-  
ներուն: Ու ամէն մարդ հարց կուտար  
թէ ո՞վ է այս կերպիւր ձայնով երգիչը որ  
կ'ուզէ, կը յամառի ինքզինք պարտադրել:  
Չայրը դարձաւ տակաւ ընդունելի, տա-  
նելի, հուսկ՝ մտերմ: Ու ինչպէս ամէն  
երկարատեւ մտերմութիւն՝ սիրելի եւ  
փնտուած, առանձնայատուկ եւ եզակի:  
« Պոլի Ետեւ » — ինչպէս որ կը կո-  
չին սկիզբը փոքրակամ երգիչը — ե-  
զու ներկայութիւն մը, որ հարկ թէ  
թեմի վրայ տեսանելի՝ կը տարածուի  
եւ կը դրաւ սրահը բազմահարգ ուն-  
կեցիներու: Տիրական ներկայութիւն  
մը, որ կրնայ գրաւել շնչակտուր պա-  
հէլ բազմազգ, երկու սեռէ եւ ամէն  
տարիքի ունկնդիրները ժամեր ամբողջ,  
փոխ ի փոխ յուզելով, տխրեցնելով  
բոստեն պահերու միջեւ սեղանով լա-  
ւատեսութեան երազ մը, ժպիտ մը, խըն-  
դուցում մը: Եւ նիւթին հետ փոխելով  
կտրուած, ոճը, դաշնաւորումը, սակայն  
միշտ մնալով ինքզինք, որպէս հարգատ  
Տեղիակը իր երգերուն:

Քառորդ դարէ ի վեր — ինք պիտի ը-  
սէր կէս դարէ, նկատի առնելով ման-  
կութեան իր տարիները երբ ինք ընտ  
կ'ընէր կամ անոր մէկ անկիւնէն կը զի-  
սէր իր արուեստագէտ ծնողը — Ազ-

նաւոր շողողուն աստղն է Քրանսական  
երգին, միջազգային ղեկավար ասոր,  
Մօրիս Երվալիէի, Ետեւ Թրէնէի աւան-  
դութեամբ եւ սակայն արեւելեան որոշ  
մեղեդիականութեամբ մը զունադեզ,  
զատորոշ: Ամէն տարի իր յօրինումներէն  
առնուածն մէկը կամ երկուքը կը դառ-  
նան « Քիւլ » մը, համաժողովրդային  
յաջողութիւն մը որ իր անուան կ'ապա-  
հովէ մշտարթուն ներկայութիւն մը երբ-  
արուեստի բարձրագոյն երկնակամարին  
վրայ:



Ազնաւոր սիրոյ երգիչն է, մշտարուի  
սիրոյ աշուղը: Իր խօսքերը յաճախ ու-  
նին աշուղական ներքին եւ արտաքին  
յատկութիւնները: Ասկէ՝ իր դասակա-  
նութիւնը: Կ'երգուի սէրը — սէրէ՛ր —  
իր ամէն վիճակին, աստիճանին, տարի-  
քին: Ան — անոնք — մեր սէրն է, բո-  
լորինը որ կը մեկնարանուի, կ'երացուի,  
կ'անձնականացուի հեղինակին կողմէ: Ու  
ամէն ոք կը գտնէ ինչ զինք ինքզինք,  
տաննելից տարեկանէն մինչեւ յոռա-  
շացեալ տարիքի անձը սէրը՝ դերա-  
բողոջ, լուստես թէ դառն եւ յուս-  
հատ: Ետեւ սէրը որդիական (Լա մաւ-  
մա) կամ ծնողական (Ազնաւոր): Անք  
ամէնուր է երբ նոյնիսկ կ'երգուի վեցն-  
տիկը: Ան կը փոխանցուի պարզ բառ-  
բով, ինչպէս առօրեայ կեանքը, որ  
բարձրացած արուեստի — բառ-երաժըշ-  
տութիւն — մեկնարանութիւն երբեակ  
բազմապատկեց ընդմիջում — կը պատ-  
կերէ մեր սպասումները, նախանձները,  
տենչանքները: Մարդկային զօրաւոր ե-  
րակ մը կը ճիւղաւորուի իր ամէն երգե-  
րուն մէջ, անոնք ըլլան Պատերազմի  
գաւազանքը թէ Երկու կիթառները:  
Մարդկային պատկերաւոր այս զինք որ  
նախ բառերով կը գծուի երբեք ընկերում  
շունչացաւ: Ու ճէրը գլուխ թէ վերջին  
քառորդ դարուն ամէն ինչ « կարեւոր »  
էր երգի մը մէջ բացի բառերէն, բացի  
խմայտէն: Մեր տարիներ թմաւային  
միջակակ պոռտուքներու մէջ որոնց  
համար, ունկնդրին կողմէ, կը պահան-  
ջուէին միայն սովոր շիւղեր եւ ականջի  
զօրաւոր թմբուկներ: Ետեւ դարաշրջանի  
մէջ Ազնաւոր անշեղօրէն շարունակեց  
իր ուղին, առանց երբեք անտարբեր մնա-  
լու նոր չըջապատին: Հնամեւ հաճախ  
ներուն առաջին մասը « արդիական » է  
ի հակադրութիւն « դասական » ին, որուն  
վրայ դրուած է կշիռը, որպէս սրտէ  
սիրտ մտերմութիւն:



Տասներորդ երեսումն է Օլէմփոյի  
ընկեր վրայ: Յայտագիրը կազմուած է,  
ինչպէս միշտ, կարգ մը նոր երգերէ,  
ամբողջացած՝ հանրածանօթ երգերու  
հասկացողով մը: Նորերէն յիշատակելի  
են Մարսելը, Իմ բարեկամս, Իմ Յուզաս,  
Ավի Մառիան: Կայ մասնաւորաբար սի-  
րային երգ մը՝ Մարտայոյ սէրը: Կը թուի  
թէ Ազնաւոր չէ սպասած սիրոյ հանքը:  
Այս անգամ մեզի կը փոխանցուի — ձայ-  
նով եւ ձեռքի նշաններով — սրտածմբկ  
սէր մը հանգէպ խուլ — համբի մը: Սէր

մը՝ կրկնակտորէն զմայլելի եւ հոգեյոյ  
որ վտանահար մաս պիտի կազմէ իր  
երգացանկին: Սակայն Օլէմփոյի լու-  
նարձակներուն տակ կայ մասնաւոր նոր  
երգ մը, օրուան երգը, որ « Ինքնակեն-  
սագրութիւն » է: Ասոր մասին՝ վերջա-  
ւորութեան:

Ինչ որ կարելի է գեւ ըսել Ազնաւորի  
մասին, այս վերջին առիթով, հաստա-  
տուն է յարատեւօրէն յեղաշրջման են-  
թեան երգիչի մը որուն համար ոչ մէկ  
զարգանք ունին բեմական բոլոր նրբու-  
թիւնները, արտայայտչական կարելիու-  
թիւնները: Արուեստագէտը կը վերասեղ-  
ծաղործէ իր հին երգերը, կարծես յան-  
պատրաստից, նոր մեկնարանութեամբ,  
այլազանութեամբ, սրբան պարզու-  
թեամբ եւ անմիջականութեամբ:  
Ինչպէս թիւնը իր մօտ գերագոյն բիւ-  
րեցացումն է զօժարելի բեմարուեստի  
մը:



Ազնաւոր յիշունելից տարեկան է:  
Տարիք մը՝ կըր անցեալին յուշերը պատ-  
կերներ կը գծեն մեր նայուածքին զի-  
մաց, երբ անձի մը պատանկութիւնը,  
մանկութիւնը եւ աւելի անդին իր ազ-  
դային արմատները կը պատեն ընդերք-  
ները եւ կ'երևին մակերեսին վրայ: Ե-  
զեւնի վաթսուսածակին առթիւ Ազնա-  
ւոր ազգային « Անոնք ինկան » ը, ինքն  
ալ իր կողմէ միջազգային յուշակոթող  
մը բարձրացնելով Ազնաւորի գոհնուն:  
Այսօր ան կ'երգէ Ինքնակենսագրութիւնը:  
Կ'երգէ իր արուեստագէտ արտաբան  
ծնողին մասին « որոնք անցեալ ունէին  
բայց ոչ՝ վազարդայն », որոնք հանդէս  
կուզային « դապիկականներէ կազմուած  
հասարակութեան մը առջեւ »: անոնք կը  
խօսէին « ուսերէն եւ գեւ հայերէն »:  
Տեսնական անձուկ օրեր երբ բարեկամ  
արուեստագէտներ ի մի հաւաքուած « կը  
խօսէին Վոսիլովի մօտ մեանդներու մա-  
սին », մինչ « կիները կուրային » եւ  
« մարդէկ կ'երգէին հին յանկերպնոր  
որոնք հեռուններէ », Փոքրերի խորհրէն  
կուզային », երբեք՝ « ուր կ'ապրէր մա-  
հը, սէրը, գինին »:

Ազնաւոր « Ինքնակենսագրութիւնը »  
ընդհանրական, համահայկական բնոյթ  
մը ունի, իսկ անոր յաջողութիւնը պիտի  
գծէ արուեստիւնը երգին: Ինչ որ ընդ-  
գծելի է հոս, իրողութիւնը թէ՛ միջազ-  
գային համարելի տէր երգիչը զետակեց  
է իր ազգային առաքելութեան երբ մա-  
մուլի մէջ կը խօսի աշխարհացիւ իր  
ժողովուրդին մասին « Անշուշտ, ճրն-  
շուած, կոտորակուած, հալածեալ այս  
խեղճ ազգէն պէտք է որ ծնէր, օր մը,  
ազկի մը որուն ձայնը կարենար բարձրա-  
նալ համայն աշխարհի մէջ: Ես այլ մէկն  
եմ խորքին մէջ. փոքրամասնութեան մը  
ձայնը: Կեանքը նշանակութիւն մը ունի:  
Անկասկած պէտք չէ որ այդ ազգը մոռ-  
ցուած մեռնէր... »:

Այդ ազգը, « անկասկած » պիտի չմեռ-  
նի մոռցուած, սակայն Ազնաւորին եր-  
գերը պիտի ըլլան միշտ հոն, յիշեցնելու  
համար փոքրամասնութեան մը անհեւ  
ձայնը:

Գ. Ք. ՔԵՍԻՆԱՆ

# ԳՆԱՂՈՒԹԻ ԳՆԱՂՈՒԹ

ԳՈՐՏՈՊՈՒՅԻ մարզական Ռէտէն ա -  
կումբի ընդարձակ սրահին մէջ, Մարտ  
22ին, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Լ. Մ. ի  
տեղական մասնաճիւղի հիմնադրութեան  
հանդիսութիւնը, որուն ներկայ եղած  
են շուրջ 500 հոգի: Այս առթիւ պատ -  
ուիրակութիւն մըն ալ եկած է Պուէնոս  
Այրէսէն զլիսաւորութեամբ Հ. Մ. Լ. Մ. ի  
Կեղը: Վարչութեան անդամ Պարզեւ  
Պարտամանի եւ Հարաւային Ամերիկայի  
Շրջ. Վարչութեան նախագահ Ճորճ  
Տաղլեանի: Խօսք առած են Պարզեւ Պար-  
սամեան եւ Ճորճ Տաղլեան անդարդաւ -  
նալով Հ. Մ. Լ. Մ. ի ազգային ծառա -  
յութեանց եւ դերին: Հանդիսութիւնը  
վերջ գտած է ճաշով եւ պարով: Յաջորդ  
օր, « Անշուշտի » ահուճքին մէջ, Գոր-  
տոպայի մասնաճիւղը ճաշ մը տուած է  
ի պատիւ Պուէնոս Այրէսէն եկած պատ-  
ուիրակութեան: Սեղանը վարած է Կա-  
րօ Թօփալեան: Խօսք առած են Պարտոս  
Հաճեան, Գարոյն Պէրպէրեան եւ Հ. Մ.  
Լ. Մ. ի Գորտոպայի մասնաճիւղի նշա-  
նակեալ վարչութեան ատենապետ Մի -  
քայէլ Աւազեան:

ՊՈՒՆՈՍ ԱՅՐԵՍԻ Ազգ. Առաջնոր -  
դարանին մէջ, Մարտ 27ին, տեղի ունե-  
ցած է գաղութային խորհրդակցական  
ժողով մը, թեմին Հայրապետական Պատ-  
ուիրակ Գաւիթ Եպիսկ. Մահակեանի  
հրահրով: Ներկայ եղած են բոլոր  
կազմակերպութիւններու, միութիւննե-  
րու եւ մամուլի ներկայացուցիչները:  
ժողովին զլիսաւոր օրակարգը եղած է  
Վազգէն Ա. ի Յօւրիս 2ին Պուէնոս Այրէս  
այցելութիւնը եւ այդ առթիւ ընդունելու-  
թեան աշխատանքներու կազմակերպու-  
մը: Որոշուած է կեանքի կոչել ընդու -  
նելութեան յանձնախումբ մը: Խօսուած  
է նաեւ Եղեռնի ճշմարտեղ միասնաբար  
ուղեկոչելու մասին:

ԹԵՆԷՐԱՆԻ « Ձէլթուն » թաղամասի  
Ազգ. « Արարատ » վարժարանի բակին  
մէջ, Ապրիլ 12ի երեկոյեան տեղի ունե-  
ցած է բողոքի հանրաժողով մը, Հրայր  
Գիլիմեանի ձեռնադրման դէմ, կազ -  
մակերպութեամբ Հ. Յ. Գ. ի « Ռոստոմ »  
Ներխոսարակական Միութեան: Ներկայ  
եղած է նոճ բազմութիւն մը: Միութե -  
նականներէն մէկը խօսք առնելով ան -  
դարադարձ է Հրայր Գիլիմեանի ձեռ -  
բակումը հարցին, ներկայացուցած է  
Հայկ. Դատը, աշխարհակալութեան դե-  
բը եւ շեշտած զինեալ պայքարի անհրա-  
ժեշտութիւնը: Բողոքի գերեր կարգաց-  
ուած են թաղի « Արարատ » դպրոցի Հո-  
դարձութեան, տնօրէնութեան եւ ու-  
սուցչական կազմի, « Անահիտ » կանանց  
Միութեան, աշակերտութեան եւ Պատա -  
նեկան Միութեան կողմէ: Հանրաժողովի  
աւարտին կարգացուած է « Ռոստոմ »  
Ներխոսարակական Միութեան յղած բո -  
ղոքի հեռագիրները եւ հանրաժողովին  
բանաձեւը:

**ՄՊԻՏԱԿ ԶԻԱԻՈՐԸ**  
= ՀԱՄԱՍՏԵՂ =

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ  
ՀԱՃԻ ՄՈՒՍՅՈՒ ԳԻՒՂԸ

Սոյաքան հաւատացած էր, որ Տոխու -  
նի Տուխան Հայ անունն է: Գետերու ու  
լիւրերու վրայ հին հայերու նաւարկու-  
թիւնը, Հայ - յունական քաղաքակրթու-  
թեան ինտիմութիւնը բաւական էր խալ-  
թա Մակարը համոզելու, թէ Տուխան ա-  
նունով Հայ ճարտարապետ մը ունեցած  
էր, որ շինած է Քապան, թէ շախար -  
հի բոլոր միաւելումները մագնիսէն բըռ-  
նուած իման իրենց երեսները այդ տա-  
մարին կը դարձնեն, ոմանք ալ Քապան  
տեանից յետոյ, շիկացած կ'ըմբնորով  
իրենց աչքերը կը կուրցնեն՝ այլեւս ու-  
րիչ բան չտեսնելու համար:

- Չէ, խալթա, Քապան գեղեցիկ չէնք  
չէ, գերեզմանի նման է, միշտ սեւ ծած-  
կոցի տակ, առանց պատահաններու:  
Այդ տարին առաջին անգամն էր որ Մէջ-  
քէ կը մտնէի: Ձիարներն թողուցի Ալ  
Հատաւ ըսուած տեղը: Իմացեր էի, որ  
Եթէմէնէն կարաւանով Մէջքէ եկած են  
Հնդկաստանէն հարուստ պեղերկէներ:  
Ինձ համար կարեւոր էր, թէ պեղեր -  
կէները ո՞ր քարվանսով պիտի մեկնէին,  
չարունակեց Հաճին:

Հաճին լաւ պատմող էր: Այնքան լա-  
ւուսմիտարած էր մասնաւոր Մէջքէ  
տանող կարաւաններն ու ճամբաները: Կա-  
րաւան մը, որ Պուլէն կ'ելլէ, կը հա -  
ւաքէ ուղտաւորները ու ճամբայ կ'ելլէ  
գէպի Դամաղոս: Այնտեղէն ալ անա -  
պատին մէջէն գէպի Եթէմէն ու Մէջքէ:

Կարաւան մը Եգիպտոսէն կ'անցնի Կար-  
միր Ծովի եզերքէն, սրբազան ուղտի մը  
առաջնորդութեամբ: Ուրիչ կարաւան մը  
մինչեւ Պարսկաստանէն, Պարտատի ճամ-  
բով: Մարտիտանցիներու կարաւանը  
թունուող ու Կահիրէի ճամբով: Այդ բո-  
լոր կարաւաններէն զատ, Հնդկաստանէն  
նաւերով ու խաւաւորներ ձիտոյ կ'ելլեն:  
Այդ երեկոյ Հաճի Մուսան խալթա -  
ին նկարագրեց Մէջքէի գիտելիքները,  
Մուսամէտի, Ալիի, Հասան - Հիւսէյնի  
ծննդավայրերը, Մուսամէտի մօր ու Խա-  
տիճէի, Ապօպէրի գերեզմանները, Ա-  
րաֆաթ լեռան ներքեւ զարնուած անհա-  
մար վրանները, իմամի քարոզը ուղտի  
վրայ: Հաճիի պատմութեան մէջ կա -  
ին ճամբաներու վրայ մեռնող ուղտերն  
ու հիւանդները, գերիներու ծածք չու -  
կան Քապայի մօտ, ուր կը ծախուին  
նախուն հարուած գերուհիներ Հապէ -  
չիտանէն, Արիւկէն, մինչեւ Կարճիս-  
տանէն: Գողերը, մուրացիկները, զու -  
րանի ու կրօնական վերբերու պագարը:  
Մարտէն ու Եթէմէն գունաւոր այծի  
կաշիները, հին գէնքեր Անատոլիայէն:  
Հնդկաստանէն պղնձեղէները, մետաքս  
գործեր ու անուշահոտ խղեր: Բազմու -  
թեան մէջ զուրան կարգացող տէրվիչ -  
ներ, վահապիներ Փանաթիկ կացիննե -  
րով:

- Եթէմէնի ճամբուն վրայ էր, երբ ձեռ-  
ւորներով յարձակեցանք հնդիկ վաճա -  
սականերու վրայ: Ի, գիտես, խալթա,  
այդ անպատաներու մէջ լուսնական շատ  
փայլուն է ու կոխը այնքան հաճելի,  
վերջացուց Հաճին, երբ արդէն սկսած էր  
մութը իջնել:

Առաջին անգամ Չէյնապի ճրպը բաց-  
ուեցաւ պատուհանէն:  
- Կ'ենթադրեմ՝ պառկած տեղերնիդ  
հանդիստ է, խալթա, - ըսաւ Հաճին՝ ոտ-  
քի ելլելով:  
- Լաւ է, լաւ, միայն թէ անկողին մը...  
- Հա, խալթա, աշկերտիդ համար:  
Ճառային կ'ըսեմ՝ թող բերէ:  
Հաճին դռնէն ներս մտաւ: Բակի ալ -  
բուրէն սպասուհին ջուր կը լեցնէր:  
- Խաճէ, որ գործը լմնայ, խալ -  
թայի աշկերտին համար անկողին մը  
տար:  
- Գիշ առաջ Սըլուն կը տանէր անկո -  
ղին մը: Կ'ենթադրեմ՝ խախտու էր զրկեց:  
Խախտու էր պատուիրեց, որ իրիկուան ճա-  
շին ալ տարուի:  
- Լաւ է մտածեր: Ասկէ ետքը տա -  
րէք ճաշերնին, - ըսաւ Հաճին ու սկսաւ  
ասնդուրներէն վեր ելլել:

ՀՈԳԵՆԱՆԳԻՍ

Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գույումճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարեկիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝

ԲԻԻՐ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարեկիցին առթիւ, Կիրակի, Մայիս 4ին, Արթուրի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներու յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈՒԱՆ ԾԱՆԿԵՊԱԿԻ

ՆԻՍ — Տէր եւ Տիկին Ժան Գրիգորեան 100 Փր. կը նուիրեն «Յառաջ» թարգմանական փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Նուարդ Յակոբ Միսսիսեանի կողմալի մահուան առթիւ:

Իսի լէ Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ Հոգարար - ձուլիւնը ուրախութիւնն ունի ներկայացնելու Հայութեան իր նորակազմ թատերական խումբը, որ իր ժողովրդական առաջին ներկայացումները կուտայ իսի մէջ, յաջորդաբար Մայիս 8, 9 եւ 13ին երեւոյն կուտան ժամը 9ին, Նուրհան Ֆրէնկեանի մշակութային սրահին մէջ:

L'EPHORIE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE d'Issy les Moulineaux

présente sa jeune troupe de théâtre dans : LE CERTIFICAT, pièce de J. J. Varoujan (création) ORAISON de F. Arrabal HISTOIRE DE FOU de Fetchedjian (en arménien) avec Ani Hamel, Adriné Keuléyan, Gérard Guiragossian, Krikor Hamel, Christian Minas, Vaskène Moutafian Pierre Taniélian. Mise en scène d'Alex Altounian Les Jeudi 8, Vendredi 9 Mai et Mardi 13 Mai à 21 heures au Centre Culturel N. Fringhian, 6 Ave. Bourgain, Issy les Moulineaux, métro : Mairie d'Issy).

Վ.Ա.ՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍՍ.ՄԱՐՏԻՆ 65-րդ Տարեդարձը ՏԵՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախածեռնութեամբ Տէսին - Վիէնի Հայր. Միութեան: Հովանաւորութեամբ Կեղը. Վարչութեան, Մարտէլ:

Կիրակի, Մայիս 4, ժամը 11ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ բոլոր նահատակաց յիշատակին: Ժամը 12ին Ապրիլեան յուշարձանին՝ ծաղկեպսակ մը Միութեան կողմէ: Սուք կ'առնեն՝

Վ.Ա.Ն.Ի.ՄՈՒՐԱՍԵԱՆ (Փրանսերէն) ԱՆԻՐԱՆԻԿ ԽՆԴՅԱՆ (հայերէն) Ներկայ կ'ըլլայ քաղաքապետը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ 12 - 14, Rue St. Bazile

Բացման 4րդ տարեդարձի հացկերպով տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Մայիս 11ին, ժամը 13ին, Տարօն եւ Վասպուրական սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մուշեղ Էլմասեանի մահուան քառասունօրեայ առթիւ Ս. Թադէոս եկեղեցիին կողմ են հետեւեալ նուէրները: Տէր եւ Տիկ. Անդրանիկ Զամանդեան եւ Էլմասեան Անդրանիկ եւ զաւակները 1200 Փր.: Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Թադէան, Մարտէլ ժամը, Տէր եւ Տիկ. Աւետիս Եղիայեան, Տէր եւ Տիկ. Գարբէլեան, Տէր եւ Տիկ. Համազասպ Կիւլեան, Պր. Սարգիս Պարոնեան, Գասապալեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկ. Ղազարոս Կիւլեան, Տէր եւ Տիկ. Փիլէր Շալճեան, Ժան Աճէմեան 100ական Փր., Թէճիբեան ընտանիք 200, Ներսէս Մարտան, Սիմօն Գրիգորեան, Զամանդեան ընտ. Արման Զազըրեան 100ական Փր.: 50ական Փր.՝ Սալիլի ժամը, Սրբուհի Քէչիշեան, Ազնիւ Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկ. Ռիշար, Տըլօր, Տէր եւ Տիկ. Պօղոսեան, Թիրեաքեան ընտանիք, Բիւզանդ Թիրեաքեան, Տէմիր - ճեան, Կօնոյեան Կարօ, Ժանօ Սարգիսեան, Հայկ Դարբինեան, Ե. Պապոյեան, Հայկազ Մարտիրոսեան, Յովակիմ էլմասեան: 20 Փր.՝ Յարութիւն Տէրոյեան, Բարսեղ Գամպուրեան:

LA CAPPADOCE

DU 8 AU 31 MAI

HOVIG GRIGORIAN

TOUS LES SOIRS

ORCHESTRE CAPPADOCE MARTEN YORGANTZ HARRIS LASKARIS MINAS (vendredi - samedi)

67bis, QUAI BLANQUI, ALFORTVILLE 94140

tél. 375.05.30

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿՍՊՈՅՏ ԽՍՁԻ Մարտէլ քաղաքի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 8, ժամը 3ին, Հայ Մշակոյթի Տոնը: Աշխատող ընկերուհիներէն կը խնդրենք որ միջոց մը խորհին ներկայ ըլլալու համար: Օրակարգ.՝ Կարեւոր հարցեր եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Արթուրի եկեղեցւոյ Հոգարարձու - թիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. Պ. Յակոբ Աղունճեան, Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Նօտարեան 500ական Փր., Արթուր Արթիւնեան, Տիկ. Գէորգեան 200ական, Տիկ. Ասատուրեան, Տիկ. Իշխանեան, Տիկ. Եղիշիկ Դարբինեան, Տիկ. Հրանտի Մարգարեան, Օր. Ջիւլիան 100ական, բարեպաշտ Տիկին մը 150, Տիկ. Պէտրէսեան 100, Պր. Մելիսէթ Տօնիկեան, Տիկ. Սարամեղիքի, Տիկ. Զանապարհեան, Տիկ. Մարի Պօղիկեան 50ական, Տիկ. Նօտարեան 100, Տիկ. Սոնարհիկ Տատոեան 50, Տիկ. Սանաւեան Մարի, հաւատացեալ Տիկին մը 100ական, այլի Տիկ. Ազնիւ Թադէորեան, իր տղուն մահուան 2րդ տարեկիցին առթիւ 200, այլի Տիկ. Գեղեցիկ Մարգարեան, Տիկ. Ազնիւ Շիրինեան 100ական, Տիկ. Իրիքեան 50, Տիկ. Գազանճեան, Տիկ. Պէտրիս Պաղտասարեան 100ական:

ՎԱՐՊԵՏՅՈՒՆ

ՀԱՅ ԿՍՐՄԻՐ ԽՍՁԻ

Նարմանտիի Մանկանց Բոյնի մէջ երեք օր Մանչի ափերուն Մեկնում՝ Մայիս 24, Երաթ տասն ժամը Տին: Վերադարձ՝ Մայիս 26, Կիւլաբի երեկոյ ժամը 21ի շուրջ: Ժամադրամայր՝ Փարիզ 9րդ, 73 Պր. Լաֆայէթ, Սքուար Մոնթրու: Երեք օրուան ընթացքին Կարմիր շուշուկներու անողական հիւրասիրութիւն պտոյտներով (Մոն Սէն Միշլ) Սանարար: Տեղերը ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հետաձայնել Նաւասարդեան 985-36-53 Սաղաթէեան 854-35-74 Ծանրեղբու մասնակցութիւն:

ԻՍԻՒ ԱՆԻ ԵՐԳՉԱՆՈՒՄԻՒՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ ՄԱՅԻՍ 30ԻՆ ԻՍԻՒ ՔՍՂԱՐԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՍԸ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդասիրական տարեկան զաշտահանողէն ՅՈՒՆԻՍ 29ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris Commission Paritaire : N° 55935

(Շար.)

pour la première fois en France

DOM disques

présente en exclusivité

ARKA RECORDS

nouvelles collections de disques arméniens

Table with 3 columns: INTERPRETE, TITRES, REFERENCE. Lists Armenian artists and their records.

Disques DOM 4-6, rue du Donjon 94300 Vincennes

\* EN VENTE CHEZ VOTRE DISQUAIRE \*

sevan voyages-lyon saberaours - paris

organisent 2 départs spéciaux de 9 jours pour l'Arménie du 3 au 11 juin et du 17 au 25 juin

accompagnés par Varoujan SARKISSIAN

DEPARTS PAR AVION DE LYON -- MARSEILLE -- PARIS

Renseignements et inscriptions :

A LYON

sevan voyages SARKISSIAN Varoujar. 50, cours de la Liberté 69003 LYON Tél. (78) 60 13 66

A PARIS

saberaours BAGHDASSARIAN Levon 3, rue de l'Arrivée Imm. CIT 7° étage 75015 PARIS Tél. 538 67 47

ՉՈՐԵՔԵԱՐՔԻ  
ԱՊՐԻԼ  
30  
MERCREDI  
30 AVRIL  
1980

# ՅԱՄԱՐԻ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE  
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS  
Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E  
Fondé en 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

LE NUMERO 2 F.  
551<sup>er</sup> SU<sup>er</sup> — ԹԻԻ 14.635

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

55<sup>e</sup> ANNÉE — No 14.635

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԵՊՔԵՐԸ

ԼԻԻՔՍԱՆՊՈՒՐԿ  
ԵՒՐՈՊԱՆ ՉԱԽՈՂԵՑԱԻ  
ՏԻԿԻՆ ԹԱԶԸՐ ՅԱՄԱՐԵՑԱԻ  
ՄԻԱՅՆ «ՆՕ» ԸՍՅԼ

Ով որ դեռ պատրանքներ ունի, խորհրդով թէ միջազգային կացութիւնը կըրնայ ազդել Եւրոպայի վրայ, որովհետեւ ի դին գոհողութեանց ալ անպայման պահանջներ եւ մանաւանդ փրկելու եւրոպական միացեալ ձեռքով մը, դէպքերով մը ունեցան անշուշտ : Պէտք է ընդունի որ Եւրոպայի Ութերը ամէն ինչ թափեցին եւ զանազան առաջարկներ ալ ըրին, բայց Տիկին Թաշըր անհրաժեշտ մնացած եւ իր երկրին շահերը պահպանելու համար է Եւրոպայի մը ընդհանրական շահերէն : Նիւթը ծանօթ է, Մեծ Բրիտանիա չուզեր իր « ցենզ » ըլլալ վճարել, զայն շատ ծանր գտնելով իր երկրին համար եւ Տիկին Թաշըր ժողովներուն կը մասնակցի միայն ո՛չ ըսելու համար, այն աստիճան որ Ֆիլիպոս արձանագրող կը հանդիսանայ կարգ մը լուրու, ըստ որոնց Նախագահ Թիւրքալիսիան պահ մը իր պաշարները կորսնցած է երբ մետասաներորդ ժամուկապարկութիւնն ալ կը ձախողէր : Վերջին առաջարկ մըն էր, զոր կ'ընէր Թիւրքալիսիան յետոյ համար « նո » մը եւս եւ Ֆրանսայի Նախագահը կը պատասխանէր — « Այս պայմաններուն մէջ, Տիկին, այլեւս ոչինչ կրնամ ընել ձեզի համար » : Անգլիոյ եղած ամէնէն նպատակը առաջարկն էր (գերմանական եւ որովորակապէս Թրանսա) սահմանափակել 1980ի համար Անգլիոյ վճարելիքը թափելու եւ երաշխաւորել որ պիտի չանցնէ վերջին երկու տարիներու միջինը եւ զանազան վայելէ նաեւ « յաւելեալ օժանդակութիւն » մը յետագայ տարիներուն համար : Այլ խօսքով եօթը միլիոնի գեղջ մը : Բայց Տիկին Թաշըր ո՛չ ըսաւ, երեք տարուան երաշխաւորութիւն կը պահանջէր եւ աւելի մեծ գեղջ մը : Ո՛չ կ'ըսէր նաեւ հողագործական գիններու վրայ 5 առ հարիւրի յաւելում, զոր ընդունած էին միւս ութերը (որոշումները պէտք է միաձայնութեամբ տրուին) : Ֆրանսայի գերդաստանները 7,9 առ հարիւր կ'ուզէին, բայց Թիւրքալիսիան կը համաձայնէր չնչի վրայ :

Ֆրանսական մամուլը չէր ծածկեր իր դաշնակցութիւնը Երեքշաբթի օր եւ կարգ մը խմբագիրներ բռնեց չէին ծածկէր Տիկին Թաշըրի հասցէին : Ֆիլիպ Թէսոն լաւագոյն կ'ամփոփէր կացութիւնը, Գոթիլիէի իր յօդուածին խորագրին մէջ խօսելով « Մահամբձ Եւրոպայի մը » հիւանդ Արմուտիքի մը մէջ » :

Տխուր պատկեր մը ընդհանուր առմամբ, որ կը փաստէ թէ հարկ էր (եւս կարելի չէ չիշխել առ Կոլը) որ Անգլիա... կղզի մըն է :

## ԵՐԵՒԱՆ <-> ՓԱՐԻՋ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնիքէս, Ապրիլ 24)

### ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ ԵՂԵՌՆԻ ՁՈՂՅԵՐՈՒ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Ապրիլ 24ին Միժեռնակարերի յուշարձանը այցելած են Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Կարէն Դեմիրճեանը, նախագահ Բարեկէն Սարգիսով, վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեան, կուսակցական եւ կառավարական ղեկավար այլ անձնատուութիւններ, որոնք ծագիկներ զբաղ են Եղեռնի գոհերու յուշարձանին եւ մէկ վայրկեան լուծեամբ յարգած անոնց յիշատակը : Նոյն օրը Միժեռնակարերը այցելած են նաեւ Երեւանի հազարաւոր բնակիչները, ուսանողներ, աշակերտներ, աշխատակորներ, ինչպէս նաեւ Երեւանի գտնուող Սփիւռքի հայ գրաստանը :

### Մ. ՍԱՐԵԱՆ ՄՐՅԱՆԱԿ

Մ. Սարեան մրցանակի յանձնարումը դուրսարած է իր նիստը եւ որոշած մըրցանակը շնորհել Հայաստանի վաստակաւոր նկարիչ Մինաս Աւետիսեանի (յետ մահու) « Թորոս Ռոսլինի ծնունդը », « Մայրութիւն », « Վիշտ » որմանկարներու, Երեւանի օփերայի բեմին վրայ Ա. Սահարեանի « Գայեանէ » բեմապարի նկարչական ձեւաւորման, « Սպասում », « Փողոց Ջալուտում » եւ « Հրածեղ » կտաններու համար :

### ԸԱՆԻ ԱՐ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՏԻՅԻ մէջ դաշունահարուած էր թաքսի վարորդ մը՝ Գրիգոր Զրաքեան, 53 տարեկան, երկու անչափահաս տղոց կողմէ, որոնք քանի մը Ֆրանք կողոպտելու համար, չեն վարանած սպաննել մարդը վայրագօրէն : Բոլոր « թաքսի » ներք յաջողած են գտնել ոճրագործները, որոնք ձերբակալուած են : Երկուշաբթի օր, Մարտիկի թաքսիները բողոքի ցոյց մը ըրին :

ՖՐԱՆՍԱՍ սկսաւ մաս - մաս քաշել իր զօրքը Չատէն, ուր Իսէն Ապրէ կրկնէ ընդդիմադիր ըմբոստի մը վերածուեցաւ, ջշուած ըլլալով Պաշտպանութեան նախարարի իր պաշտօնէն :

ՓԱՐԻՋի մէջ բացուեցաւ Եւրոպայի Համայնավար կուսակցութեանց ժողովը, Ֆրանսական կուսակցութեան հրաւերով եւ ուր բացակաները աւելի կարեւոր են քան՝ ներկաները : Արդարեւ Մառչէի հրաւերը մերժած են՝ Եոկոսուլաիա, Ռուսիա, Սպանիա, Իտալիա, Սան - Մարինո, Շուէտ, Մեծ Բրիտանիա, Հոլանդա եւ Իսրայիլ :

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ զանազան եղեռնափորձեր իրարու յաջորդեցին Երկուշաբթի օր : Ձոհեր եւ վիրաւորներ կան, ահաբեկչական արարքները կատարուած ըլլալով մայրաքաղաքին կեդրոնը՝ սինէ - մայի մը մէջ, Խոմէյնի հրապարակը : Կոնկրետ ալ կը շարունակուին Գիւրախտան եւ ուրբակոմիսիւնները քրտական գիւղի մը վրայ, « մահ սիւն » են : « ԽՄԸՍԹԻ ԻՆԹԵՐՆԵՇՆԸԼԸԼ » կ'ամբաստանէ Կրեմլինը, որ սով, թմրեցուցիչ, պարտադիր աշխատանք եւ « յիմարութուութիւն » կը գործածէ խորհրդային « քաղաքական » բանտարկեալներու վրայ, վտանգաւոր չափանիշով :

## Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՇԱՏԵՐԷՆ ՄԷԿԸ

Ինք՝ Մկրտիչ Փափազեան պիտի չուզէր յիշուիլ ուրիշ ձեւով քան՝ շատերէն մէկը : Հաւանաբար, զարմանար նոյնիսկ, որ կը յիշուի իր անշուք մահէն 25 տարի ետք : Բայց մենք այն համոզումն ունինք, թէ առաւելաբար իրեն նման անձերն են, որ արժանի են յիշուելու եւ օրինակ ծառայելու նոր սերունդներուն :

Մկրտիչ Փափազեան՝ պարզ մարդ մը, նուիրեալ մը բառին իսկական իմաստով : Ուսուցիչ եւ դաստիարակ, զաղափարական զինուոր, իր կեանքը եղած էր նման իր մահուան՝ անաղմուկ :

Այսօր, իր մահէն 25 տարի ետք, ողբկոչելով զինքը, կ'ողբկոչենք նաեւ բոլոր Մկրտիչ Փափազեանները, անոնք որ ապրեցան որպէս շատերէն մէկը, բայց կը մնան մեզի համար՝ քիչերէն մէկը :

Ստորեւ կենսագրական քանի մը գիծեր :  
X  
Մկրտիչ Փափազեան ծնած է Սիլիվրի 1883ին : 1885ին ընտանիքով փոխադրուած Պոլիս ու հաստատուած Սիւրուբ : Իր հօրենական մեծ մայրը, քոյրն է Պողոս Ամիրա Տատեանի :

Ունեցած է քոյր մը եւ երեք եղբայրներ : Աւարտած է Պոլսոյ Պէրպէրեան վարժարանը, ապա ընդունուած Բժշկական համալսարանը զոր յաճախած է չորս տարի :

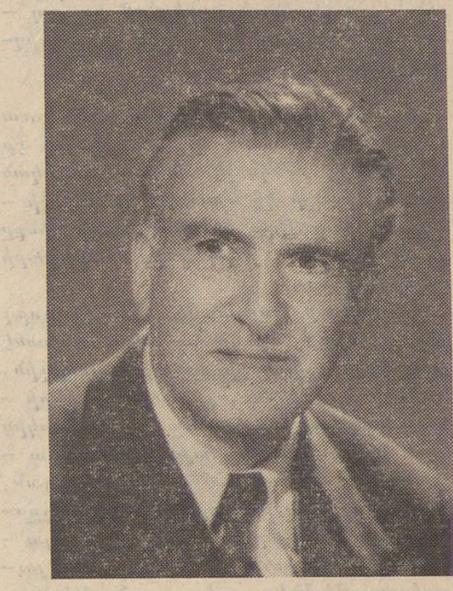
Ա. Աշխարհամարտին սպայ է թրքական բանակին մէջ : 1915ին երբ Պոլսոյ հայ մտաւորականները կը ձերբակալուին, կը ձգէ բանակը եւ թաքստոցներու մէջ կ'անցընէ իր օրերը մինչեւ պատերազմի վերջը :

1908ի Սահմանադրութեան առաջ կը մտնէ Հ. Յ. Գ. շարքերը : Ընտրած է ուսուցչական սպայարկը եւ պաշտօնավարած Պոլսոյ եւ շրջաններու սպայներու որբանոց - դպրոցներու մէջ իրեն տնօրէն :

1920ին անցած է Հայաստան կուսակցութեան յանձնարարութեամբ : Հոն պաշտօնավարած է իրեն անձնական քարտուղար ներքին նախարար Սարգիս Արարատեանի : Երեւանի մէջ ալ կ'ամուսնանայ Գեղան Շինիկեանի հետ :

1921ի Փետրուարեան յեղափոխութենէն յետոյ կ'անցնի Թաւրիզ ուր կը ծնի իր անդրանիկ զաւակը՝ Արմէն, մահացած Յունաստան :

1921 Սեպտեմբերին զարձեալ Երեւան եւ ապա Պոլիս : Կը նշանակուի Գատը -



գիւղի Ազգ. Արամեան երկսեւ վարժարանի բնագոյնութեան ուսուցիչ, Երուսաղէմի Տէր-Անդրէասեանի տնօրէնութեան շրջանին : 1922ին 1923՝ տնօրէն Ետի Գուլէի Ազգ. վարժարանի :

Բէմադրական շարժումէն խուսափելու համար հարիւրաւոր որբերով կ'անցնի Յունաստան. կը նուիրուի ազգային դաստիարակչական գործին, իրեն տնօրէն Նիւ - Իսթ Ռելիֆի հովանաւորած որբանոցներու, Ռալֆի, Օտոփոս եւ Սիլա, ապա Յունաստանի Ազգ. վարժարաններու մէջ՝ Բասնիթի, Լիբադմա, Գոգինիոյ Չաւարեան վարժարան ինչպէս նաեւ Սելանիկի Ազգ. վարժարան : Վարած է կուսակցական պատասխանատու պաշտօններ :

Իր վերջին տարիները անցուց Տէսին (Ֆրանսա) ուր 1945ին մինչեւ 1954 նըւրբուեցաւ իր կնոջը հետ դաստիարակչական աշխատանքի : Ինչպէս իր սերունդի մտաւորականութիւնը, Մ. Փափազեան գիտակցաբար ընտրած էր ուսուցչական սպայարկը նկատելով դպրոցը, Սփիւռքի մէջ գոյատեւելու կարեւորագոյն ազդակը :

Նոյն սպայարկը ընտրած էր նաեւ իր կրտսեր եղբայրը՝ Մատթէոս Փափազեան որ 1929ին 31 տարեկանին Նիկիոյ Ազգայնական եւ Լեոն Եանիթի տնօրէնութեան օրերուն պաշտօնավարած է Պէրպէր « Համազգային » ձեռնարանին մէջ իրեն անդրէն լեզուի ուսուցիչ : 1954ին Մկրտիչ Փափազեան հաստատուեցաւ Փաւրիզ եւ 1955 Ապրիլ 30ին կնքեց իր մահականացուն :

## Գ Ի Մ Ո Ւ Մ ի նպաստ Մախ Գիլիւնեանի

Մաքս - Հրայր Գիլիւնեանի պաշտպան կոմիտէն (68 Ռիւ Սէնթ, Մարտի 10) մամուլի ուղղուած հաղորդագրութեամբ կը յայտնէ թէ Ապրիլ 24ին նամակ մը յանձնած է Հանրապետութեան դատախազին, Մարտի 10 Արդարութեան Պալատը, ուր յիշելէ ետք թէ ինչ պայմաններու մէջ ձերբակալուեցաւ, ապա ամբաստանուեցաւ Մաքս Գիլիւնեան, Պերսի թուրք դեսպանին դէմ մահափորձի յանձնարարով, կը շեշտէ ի մէջ այլոց. — « Կը թուի թէ քանի մը շարափներու հարցաքննութիւններէ ետք, որոնց ընթացքին Մաքս - Հրայր Գիլիւնեան չզաղրեցաւ ուրանալէ որեւէ մասնակցութիւն այդ մահափորձին, բացայայտ ոչ մէկ փաստ կարելի եղաւ վար զին եւ ուրեմն չենք կրնար բացատրել իր փաստաբանին՝ անօժանդակ ազատ արձակման դիմում - ներու մերժումները : Մնաց որ Մաքս - Հրայր Գիլիւնեանի ազատ արձակումը ոչ

մէկ ձեւով արգելք է քննութեան հետապնդման » :

Նամակը ապա կը յիշէ աշխարհի ամէն կողմ ցրուած հայ դաշնակցութեան ցոյցերը այս առնչութեամբ, Իրանահայութեան հեռագիրը Հանրապետութեան նախագահին եւ յոյս կը յայտնէ վերջաւորութեան որ « Ֆրանսական արգարադատութիւնը արագօրէն վերջ կը դնէ Մաքս - Հրայր Գիլիւնեանի բանտարկութեան, բանտարկութիւն որ վրդովուած կը բարձրացնէ ամբողջ ժողովուրդի մը, շատ յաճախ խաղանիւթ եւ գոհ քաղաքական յարմարութեանց » :

(\* ) Comité de Soutien à Max-Hraïr Kilibdian, 68 Rue Sainte, 13001 Marseille.

X  
Երեքշաբթի, Ապրիլ 29ի Փրովանսալը կը յայտնէր նաեւ թէ Մաքս Գիլիւնեանի փաստաբանը՝ Մէթր Փիւրամի անօժանդակ ազատ արձակման նոր դիմում մը յանձնած է Հարցաքննիչ դատարար Արտիստի : Մէթր Փիւրամի, այս նոր դիմումին մէջ կը շեշտէ որ Մաքս Գիլիւնեանի ազատ արձակումը « չի խանդարեր հանրային կարգ ու կանոնը, ընդհանուր » :

# Ը Ն Կ Ե Ր Մ Կ Ր Տ Ի Զ Փ Ա Փ Ա Ջ Ե Ա Ն Ի Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի Ն

(Մահուան 25ամեակին առթիւ)

— 0 —

Որքան դանդաղ կը թուի, նոյնքան աւելի կ'ընթանայ ժամանակի հոյուրը: Կարծէք զեռ երէկ էր որ ընկեր Մ'կրտիչ Փափազեան հրատարակուող կրթական շաբաթականը կը լինէր որ յաւիտենական ներհանգիստ իր յոյս-նատանը մարմինը կը յանձնուէր փարսիցեան հողին:

Այդ անահնկալ մահը, որու մտաւորական գալստեան նախատեսութիւնը ունեցեր էր ինք Փարսիչ մեկնելէ առաջ, հոգեկան դառն մորմոքի կը մատնէր իր սիրելիները ու խոր վիշտ կը պատճառէր զինքը անհասանալի ու յարգող իր դաղափարի ընկերներուն:

Այդ տխուր թուականէն ահա քսուորդ դար է անցեր, որ կը համապատասխանէ մարդկային կեանքի մը մէկ երրորդին: Որպիսի՞ դէպքերու, քաղաքային վերի-վայրու մեծ ակնաստես ու մասնակից զգաւ մեր սերունդը այդ ժամանակա-կետին: Պետութիւններ կործանեցան, նոր երկիրներու անկախութիւնները հրուշակուեցան: Յարստիւթիս, իրերայա-լորդ վիճակներու շղթայ մը: Նաեւ յուսախաբութիւններ, ցեղասպանութիւններ ու ազգային վերելք եւ ազգային անկումներ:

Կեանքի այդ թնճութիւնէն մէկ բընա տարօրինակ շթուի ուրեմն, կ'իջ-յաճախ մոռացութեան մասնուին թուականներ, բարեբաւակ տարեդարձներ կամ առ յաւէտ մեզմէ բաժնուածներու տարիները:

Բարեբաւակարար, «Յառաջ» իր աշխոյժ խմբագիրով, ներկայ է իբրեւ մշտաբնութիւն պահակը ազգային արժէք-ներու:

Եւ սակայն ասիկա մասնանշելով չկարծուի թէ մեր յիստորիկէն ջնջուած էր մեզ յարգելի հասնող ու ցեղային ընկերոջ անշէջ յիշատակը: Ընդհակառակն, կարելի չէ մոռնալ Փափազեան ընտանիքը: Անջնջելի հետքեր ձգած է ան Տէսիի մէջ, որոնք սպառնալի են մանաւանդ իրենց հասցուցած ու թրծած սերունդին մտքերը:

Այժմ, յիշե՛ք քանի մը կարեւոր պարագաներ: 1945ի թուականն է: Հիթլէրական բռնակալ ուժերը վերջնապէս հեռացած են մեր շրջանէն ու ազատութեան շունչը կը սաւառնի ճնշուած ժողովուրդին հոգւոյն վրայ: Ամէն ոք վառ յոյսերով ստորոգում վաղուան կեանքի լուսավոյն պայմանները կ'երազէ: Եւ սակայն, սղոտոր ու անպատասխանատու արարքներ անպակաս են տակաւին ամե-

նուրեք: Որակալութիւնները սրուած, հոս ու հոն սպանութիւններ ու ոճրային դէպքեր: Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տէսիի տան սրահը կերպով մը գրաւուած է, ուր շարունակաբար տեղի կ'ունենան քաղաքական ու ընկերային միջիջններ, կազմակերպուած Սէ. ժէ. Թէ. Ի եւ Համայնավար կուսակցութեան կողմէ: Բնակարանաբար, հայ անունը կրող անուայ տարրեր, առ հասարակ ուրիշ շրջաններէ եկած, այդ խառնակ վիճակէն օգտուելով մահուան սպանութիւններ կ'ուղղեն դաշնակցական կարգ մը ընկերներու հասցէին: Բարեբաւակարար խոհեմ ու խելացի ազգայիններ, արդէլ կ'ըլլան ու առաջը կ'առնեն հաւանական արիւնահեղուցեանց:

Նոյն ատենները Տէսիի մէջ կազմուած էր Ազգային ձեռնարկը, որուն անդամները իրենց անուղակի պարտադրութիւն մը կ'արձակէր: Բարեբաւակութիւն էր դարձեալ, որ հոս ալ դանուեցան ազգային ոգիով սնած բարեխիղճ անձեր, որոնք ջանացին զսպել ծայրայեղ ախորժակներ ու ազգային համերաշխ համախմբումի մը հանդամները տալ ձեռնարկ, որ լաւ է ըսել ճշմարտութիւնը, սկիզբը համայնավարական ազդեցութիւններ կը կրէր:

Ազգային ձեռնարկը շատ լաւ գործ մը ըլլաւ իր հովանաւորութեան տակ ազգային դպրոց մը բանաւորութեամբ տալով: Եւ յարմար նկատեց կարող ուսուցիչներ հրաւիրել այդ դպրոցին համար: Ու ահա պատահեցաւ անպատեղին: «Յառաջ» մէջ լոյս տեսած ազգի մը հետեւեալ Տէսիի հրաւիրուեցան Տէր եւ Տիկին Փափազեան, որոնց ոչ ոք ծառայութիւնը չէր նախապէս:

Դպրոցը իսկույն բացուեցաւ ու խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ: Աւելի քան 120 աշակերտներ սկսան կանոնաւոր կերպով յաճախել դպրոցը: Ստեղծուեցաւ կրթական յանձնախումբ մը Ազգային ձեռնարկի մաս կազմող միութեանց ներկայացուցիչներով: Այսուհետեւ կը ծանրանար Կարմիր եւ Կապոյտ Ուսչերու վրայ:

Դպրոցական առաջին տարեշրջանը հասնում էր յոյսերով, ահա Ազգային ձեռնարկը կը լքէր դպրոցը անհիմն պատճառաբանութեամբ, պարզապէս տեղեկացած ըլլալով Տէր եւ Տիկին Փափազեանի դաշնակցականի հանդամանքը:

Անմիջապէս Տէսիի Կապոյտ Ուսչը քաշաբար տէր կանգնեցաւ դպրոցին ու առանձինն ստանձնեց անոր մատակարարութիւնը: Դպրոցը դարձաւ Տէսիի բոլոր հայ երախտներուն հայեցի կրթութեան վարչարանը, ստանց դասակարգի ու դասանքի խորութեան:

Ինչ տարիներ շարունակ, ընկ. Մկրտիչ Փափազեան եւ ընկերուհի Գեղան իրենց դաստիարակչական հմտութեամբ եւ ընդուն գործունէութեամբ յաջողեցան կերտել աշակերտներու ազգային նկարագիրը ու զանազան դարձնել իսկական հայ յորդիներ: Ա. Ն. Ո. Ք. վստահութիւն

# Կարեւոր Հանգրուանի Մը ԱՄԵՐԻԿԱ, ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Սեփական թղթակցութիւն «Յառաջ»-ի Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԵՕՒԼԵՕԼՆԱՆ)

(Բ. և Վերջ)

Պատեցան ուրիշ երկու անձեր: Փրոֆ. Էմանուէլ Վարանդեան՝ ողջունել շեշտով եւ հոգեբույժ ձէք Դանիէլեան: Այս վերջինը հետաքրքրական կարծիքներու փոխանակութիւն մը ունեցաւ «Հայրենիք»-ի օրինական խմբագիր Օհան Պալեանի եւ Հ. Յ. Դ. Ի. անդլիատառ օրկան «Արմենիան»-ի մը: Երկու ունկնդիրները խօսեցան հոգեբույժի ընդդէմ Հայու ստորագրութեան բարդոյթի եւ ինքնատեղութեան մասին: Իրօք, բիւրջ Դանիէլեան հաստատած էր որ Հայուն դարաւոր անգործութիւնը շատերու մօտ ինքնատեղութեան զգացում ստեղծած է: «Արդեօք», հարց տուն ունկնդիրները, «Կարելի՞ է ըսել որ նոր ահաբեկչութիւնները Հայուն անգործութեան եւ ուրեմն ինքնատեղութեան զգացումին կը հակադրեն»:

Յատակ պատասխան չուուա թէ ինչու հարցումին: Ես («Յառաջ»-ի թղթակցական ստույխի խօսողներէն էր) ըսի որ ստանահոգեբուական հեղինակութիւն ունեցաւ, սպառութիւնը ունի որ «արկուելու պատրաստակամութիւնը հակադէմ ինքնատեղութեան բարդոյթի Օրինակ, ինծի կը թուի որ Սուսա Տոյցի - Այնճարցի Հայութիւնը, Երեւանի սերունդի Հայութիւնը, աւելի ինքնատեղութիւն ու առաջնորդելու պատրաստակամութիւն, քան Պէյրութի հեղափոխական եւ հաւաքական տարրերը կը վերադրեմ Սուսա Տոյցի հերոսներուն»: Տը. Դանիէլեան, որ լիքուած էր այնպէս, հաստատեց որ իր այս տարրութիւնն է այդ, սակայն նման հայրերու ինքնատեղութեան հանդէպ: Գործը բանով կը վարուէր աշակերտներու, զանոնք չզանազանեցնելով իր հարցաւոր զաւակներէն:

ներշնչեցին աշակերտութեան ու ծնողներուն:

Դպրոցը իր յառաջադէմ աշակերտներով, իր երգչախումբով ու արտասանութեամբ մենեքուներով ու արտասանութեամբ մենեքուներով ու արտասանութեամբ մենեքուներով ազգային եւ կուսակցական ձեռնարկներու յաջողութեան:

Ընկ. Մկրտիչ Փափազեան իր պաշտօնավարութեան ինչ տարիներու ընթացքին ցոյց տուաւ իր ասպարէզի փորձառութիւնն ու խղճամտութիւնը: Իր կողակիցին թանկալին աշակերտութեամբ շունչ սպառեց ու տքնեցաւ: Հակառակ իրենց ներթափանց անձուկ պայմաններուն, ան բնաւ չյուսահատեցաւ: Անտեսեց ու վեհանձնորէն արձանագրեց անմիջապէս անախտ մարդոց անվայել խմբումները եւ շարունակեց լիովին կատարել կրթական մշակի իր պարտականութիւնները: Պէտք է շեշտել, աւա՛ղ, թէ այդ վերաբերմանը ներքոյ յաճախ կ'արձակուէին մտերիմ ներկատուած անձերէն...

Իրենց Տէսիի հաստատուելէն սկսեալ մեր միջին ստեղծուեցաւ անքակտելի մը անբնութիւն մը: Այդ անկեղծ մտերմութիւնը կը խորհրդանշէր ինչ որ ծագէր դաղափարի ու նկարագրերու նոյնութիւնէն:

Ընկ. Փափազեան իբրեւ կրթական մշակ ուսումնասիրած էր դաստիարակչական բոլոր մեթոտները, որոնցմէ ընդգրկած էր լաւագոյնը, զիւրիս ուսանելին: Ընկերը շատ համբերատար էր դասուանողութեան ընթացքին: Ներդրումիս ու վեհանձն երախտներու անմեղ շարա-

բանով կը վարուէր աշակերտներու, զանոնք չզանազանեցնելով իր հարցաւոր զաւակներէն:

Իր անբնութեան նկարագրով միայն յոյս դանք կարող էր պարտադրել: Իսկ ֆիզիքական արտաքին տեսքը ազնուականի եւ մտաւորականի մը յատկանշական ներդաշնակ համադրութեան արդրը կը մարմնաւորէր:

Ընկ. Մկրտիչ Փափազեան իր շատ հատկութեան տարեքէն յարած էր Հ. Դաշնակցութեան: Ըլլալով Ազատամարտի սերունդէն, ան իր մէջ կը կրէր սերունդի կուսակցական դաստիարակութիւնը, անոր դաղափարական թիրախներն ու ընկերային ընթացումները: Ստանահոգեբու, կուսակցական մը ըլլալով կուսակցամոլ մը չէր: Կը յարգէր ու իրենցու դաղափարները: Ամէն բանով լի, Հայո՛ւ օղին կը տրամադրէր ինքնատեղութեան մէջ ու զինքը հետո կը սփռէր ծայրայեղ մտքերէ: Իր խոսքով նախորդութեամբ բնաւ չիտրուեց կուսակցական մէջ վարչական պատասխանատուութիւններ ստանձնել: Ընդհակառակն, իր խորհուրդներով ու վերջնական ցուցումներով երիտասարդ ընկերները առաջնորդեց առաջնակարգ զինքը:

Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանին, Ընկ. Փափազեան դուռնուած էր ընկերը, ուր վարած է նախարարութեան մօտ կարեւոր պաշտօններ: Բոլոր կողմերէն լի էր, ուրիշներու հետ անքաղաքական Պարսկաստան: Ապա Յունաստան, պաշտօնավարած էր դպրոցներու, Գերմանացիներու ներխուժման ատեն իր պարտադիր աշխատանքները, Փափազեան իր կնոջ ու իր երկու զաւակներուն՝ Սուրէնի ու Առլէնի հետ Յունաստանէն դէպքի Գերմանիա տեղափոխուած է: Իսկ Գերմանիայի ատեն ինքն իր ընտանիքով վերադարձաւ Երեւան, որտեղ իր զաւակները ու ծաղկունք:

Ահա, դարձեալ վարուն է, ու միայն կ'արձնանք անշէջ յիշատակներ: Ինչ որ մը անպատեղ խօսքերով փորձեցին անկախութեամբ վերադառնալ զէպիտան ետի անմոռանալի օրերը: Մասնաւորապէս զեկոչել յիշատակը անպիսի ընկերները կըրտիչ Փափազեանի:

Ահա, դարձեալ վարուն է, ու միայն կ'արձնանք անշէջ յիշատակներ: Ինչ որ մը անպատեղ խօսքերով փորձեցին անկախութեամբ վերադառնալ զէպիտան ետի անմոռանալի օրերը: Մասնաւորապէս զեկոչել յիշատակը անպիսի ընկերները կըրտիչ Փափազեանի:

Հանգի՛ստ իր աճիւններուն:  
(Շար. - 8)  
ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՅՈՒՆՅԱՆ  
Տէսի, Ապրիլ 1980

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ  
**ՊԱՊԻԿՆ ՈՒ ՏԱՏԻԿԸ**  
ԳԱՐԵԳՆԻ ԲԵՍ

Կը հետեւենք պայտիկներին ու տատիկներին օրինակին: Հայերս կը տանենք, մայրեր, դուք էլ կը բերէք: Ուսուցիչները շատ անգամ էլ, ինչպէս պայտիկները ժամանակ, տղամարդկանց վերայ, ճաշ եփելը, լուացք, տան միւս գործերը՝ կանանց վրայ:

Երեխաների կողմից սպասուող հարցի պատասխան էլ էր պատրաստու նա: Եւ երբ փոքրիկները դարձան մեծերին, թէ.

Ո՛ր են մեր պայտիկ - տատիկները:

Արտէնը, զէմքին հանդիստ արտայայտութիւն տալով, սկսեց.

Ո՛ր են: Ամուսն ո՛ր էինք զնում մենք: Ամուսնոց: Ինչո՞ւ: Հանգստա - նալու, օգալիտութեան: Հիմի էլ հեր -

թը ձեր պայտիկներին ու տատիկներին է հասել:

Սեպտեմբերի մէկին Արտէնը, որդու ձեռքից բռնած, դուրս եկաւ անից: Փողոցում, իրենց շէնքի առաջ, իրենց մոտոբի առաջ, մի պահ կանգ առաւ:

Ո՛ւմ ենք սպասում, հայրիկ - Ը - տապեց երեխան, - զնանք:

Ո՛չ - ոքի էլ չենք սպասում, - կըմ - կըմայ հայրը: Միայն թէ... չգիտեմ քո դպրոցի տեղը: Ախր, միշտ քեզ պայտիկն ու տատիկն էին տանում - բերում:

Երեխան ծիծաղեց:

Գնանք, - քաշելով հօր ձեռքից, ա - սաց նա, - ես քեզ ցոյց կը տամ:

տատանքը պէտք է սպառնալու ընդհանրական և այլ պէտք է հիմնական հասարակական մը զերտական քննութեան վրայ:

Չմոռնալ որ Մուսա Տաղի կուր ապրիլի չէր ու հաւաքական ախարն արարել ընդիմ ունէր, և ուրեմն զերեւին չէր բաղադրել զայն փոքր իմբակի մը ապրիլի եւ ստորերկրեայ գործունէութեան հետ, որքան ալ ան գործէ Հայութեան անունով:

Նման կարծիքներու փոխանակութիւն անարեւելեան մասին ընդհանուր խորհրդածութիւններու առիթ եղաւ: Իրաւացիօրէն ըստած է Հ. Յ. Գ. Ի. Ֆէտալիները անցեալին հայ ժողովուրդի սպանները եղան ու իրենց գոհարներու իրենցով հայակերտութիւնը գործին մասնակցեցան: Ինչպէս Անարունեան գիտէր, երբ « Սայը » գրեց, կուտուր, ինքնապաշտպանման պատասխանատուութիւնը ստանձնողը ըլլալ անձ թէ կազմակերպութիւն, եթէ ընտրէ շիտակ ժամանակն ու արարել, իրապէս իր ժողովուրդի աշխատանքներու զերտականութիւնը կըրնայ փոխել: Անչուտ 80 ունեկիրներու անասակցութեամբ ստույլի մը մէջ կարելի է որոշել թէ ո՞րն է ազգակերտ արարել ներկայիս, — անարեւելեանը, թէ ուրիշ գործ: Սակայն յայտնօրէն շատեր կը յուզէ այս նիւթը, նոյնիսկ ամերիկեան ճարտարագիտական մէջ: Յայտնօրէն կայ երկասարգներու փոքրամասնութիւն մը, մէկ - երկուքը նոյնիսկ ամերիկեան, որոնց համար նման հոգեկան գործ մը ունին անարեւելեան արարելներ: Սխառմանակ անժխտելի էր որ երբ աստորներու եւ տարեցներու մեծամասնութիւնը կամ անտարբեր էր, կամ ալ կը խորհէր բռնարարքի գաղափարէն, որպէս Տր. Ֆիլիքսի ընդգծած պատճառներով:

Կը հակիմ այն կարծիքին, որ վիճակը անարեւելեան է, եւ միամտութիւն է փորձել - գուշակել թէ մեզ ո՞ր կը ամենին անարեւելեանները: Օրինակ, անցեալ շաբաթ Նիւ Ճըրզիի հայ եկեղեցիներէն մին (Էջմիածնական թեմ) հրձիգներու հետ գործին զոհ գնաց, մոխրակոյտի վերածուցաւ: Նիւ Ճըրջիի այդ շրջանը ունի ստուար թուրք բնակչութիւն, և Հայութիւնը լուռ է: Փաստ չկայ: Ես հարց կուտամ ինքզինքին թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ Հայութեան հոգեկան հակազդեցութիւնը բռնարարքներու, երբ թրքական հաշտեցուցը սկսի ներկայացուիլ մեզի, թէ մը ամէն կողմ: Այս նիւթը չուզեցի արծարծել այդ երեկոյ, սակայն կատար չկայ որ պէտք է մտածել այդ մասին:

Խոյք տրուեցաւ ինձի: Խոսեցայ Արեւելեան համայնքի մը, ինչպէս նաև Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրող Հայութեան իշխանական ուժի պակասի մասին: Ենչուցի որ Հայութիւնը ունեցած է տաղանդ եւ գրամ, սակայն ոչ քաղաքական - իշխանական ուժ: Հիմնականով ամերիկացի - հրեայ պատմաբան Ֆրէյ Սթրենի գործին վրայ, մասնա -

նչեցի որ Հրեաներն ալ անցեալին նոյն փորձառութիւնը ունեցած են: Սթրենի փաստած է որ հրեայ Ֆինանսական դրամագլուխով Պրիմարը կըրցած է իրականացնել Գերմանիան միացնելու իր ծրագիրներէն շատեր, սակայն երբ Հրեաները փորձած են իրենց գրամը ուժի թարգմանել, այսինքն՝ անտեսականը վերածել քաղաքական ուժի, Պրիմարը բոլորովին անտեսած է զիրենց:

Յենյով պատմագիտութեան տղթորայի թեկնածու Յակոբ Պարսոմեանի աւարտածառին վրայ (ուր ան կ'ուսումնասիրէ ամերիկեան Ֆինանսական հրեայ գերը, Օթթոման կայսրութեան մէջ) մասնակցեցի որ ըստ Պարսոմեանի, հայ ամերիկեաները ձախողեցան Պոլսոյ մէջ, ինչպէս Հրեաները՝ Պրիմարի մէջ: Աւելին, ձախողեցաւ հայ հարուստ գաղափարը մը, որ ամերիկեան գերբերէն մասնաք գրաւեց աւելի ուշ. ձախողեցաւ կամ այնքան գաղափարը և յուսալիք եղաւ որ չկրցաւ անտեսականը քաղաքականի վերածել:

Նման ձախողանք, եւ Հայութեան անտեսելի գոյալիճակը, 1890էն վերջ պատճառ եղաւ որ Հ. Յ. Գ. Ի. նրա ընտրէ գեներ, ինչպէս պահպանողականները ընտրած էին գրամը՝ իր ինքնապաշտպանութեան եւ նոյնիսկ ինքնապաշտպանութեան միջոց: Հ. Յ. Գ. Ի. ն, ունենալով անձնագործ մարտիկներ, գաղափարական հիմք եւ կազմակերպական սրբոյ հմտութիւն, կրցաւ մի քանի դաւաններու մէջ ստորերկրեայ իշխանութիւն մը դառնալ՝ որոշ չափով, — օրինակ՝ Վանի շրջանին մէջ: Առանց ստորագրուած անունով Հ. Յ. Գ. Ի. հսկայ վաստակը երբեմն հարց կուտամ ինքզինքին թէ ինչո՞ւ Հ. Յ. Գ. Ի. « Իշխանութիւն » մնաց սահմանափակ, չունեցաւ աւելի համատարած բնոյթ: Անչուտ պետական կառուցիչ շրջանները եւ Օսմանեան ու Յարական կայսրութեան գործին թափարկը շատ քան կը բացատրեն, բայց ոչ ամէն ինչ:

Ինձի կը թուի որ « իշխանութիւն » պէտք է չփոխել պետականութեան հետ, թէեւ պետականութիւնը իշխանութեան բիրեղացումն ու ամենաբարձր հանդերձանն է: Կարելի է իշխել համայնքի մը կամ ուրիշ Պետութեան մէջ ապրող փոքրամասնութեան մը, ստանալ Պետութեան դեկրետներու, եթէ որոշ գործունէր գոյութիւն ունենան, — ուժ - զէնք, գրամագլուխ - անտեսական հակակշիռ (գործարարութեամբ չունեցաւ Հ. Յ. Գ. Ի.), կազմակերպութիւն, գաղափարախօսութիւն եւ մէկ ուրիշ կենսական ազդակ, — հեղինակութիւն: Հայ ժողովուրդի գործարարութիւնը, ըստ իս, անցեալ հարիւրամեակին եղաւ ու կը մնայ նոյնը, — միակ ընդհանուր հեղինակութիւն ունեցող կազմակերպութիւնը եկեղեցին է մեր մէջ, միակ լուրջ անտեսական գրամագլուխ ունեցողը՝ պահպանողական աչքը, միակ գաղափարախօսութիւն եւ ուժ - զէնք ունեցողը՝ Հ. Յ. Գ. Ի. ն (եւ ոչ միւր զէնք): Եթէ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի հնոցը իսկապէս ստիպէ Հայ

### ԳՆՂՈՒԹԷ ԳՆՂՈՒԹ

ՀԵՆՐԻՊՈՒՍՈՅ « Կ. Արիկեան » հանդեսուան տան մէջ, Մարտ 16ին, տեղի ունեցած է Այժմիկ Տիկնանց Միութեան տարեկան ճաշը, հովանաւորութեամբ առաջնորդ Ջաէն Արք. Չինչինեանի: Միութեան վարչութեան ատենագիտուհին՝ Տիկ. Սիրանոյշ Սարգիսեան, կարգացած է հանգստեան տան միամեայ գործու - նէկութեան տեղեկագիրը, որմէ ետք եղած են սրատարիս նուէրներ ի նպաստ տան: Գեղարուեստական յայտարարի գործադրութիւնն է ետք փակման իր խօսքով առաջնորդը վեր առած է արիկեանց զոհողութիւնները եւ գնահատած անոնց աշխատանքը:

ԱՌԻՆՔԻ « Մուտոր » թատերադրանքի մէջ, Ապրիլ 13ին, նշուած է Հ. Յ. Գ. Ի. երկասարգական Միութեան Օրը, քաղաքական հանրաժողովի բնոյթով: Օրուան նախագահը՝ ընկ. Շահան Ֆարահեան, բացումը կատարելով անդրադարձած է ընտանքաւորած հողեր ունեցող եւ ճնշուած ժողովուրդներու տարած գաղափարական եւ քաղաքական պայքարներուն: Ընկերուհի Սիլվանի Ջարբեան յանուն երկասարգականի պարգած է Յունաստանի եւ ընդհանրապէս հայ երկասարգութեան գաղափարական կեցուածքին իմաստը եւ մղած պայքարներուն նշանակութիւնը, շեշտելով հայկական եւ կիպրական դատերու զուգորդութիւնը եւ հասարակաց թշնամիին զէմ միացեալ ճակատ կազմելու անհրաժեշտութիւնը: Հ. Յ. Գ. Ի. Յունաստանի մարմնին կողմէ խօսք անելով ընկ. Երուսիմ Մանուկեան անդրադարձած է ժ.Ս. դարու երկրորդ կէսին Հայութեան միտքի հորիզոնին վրայ երեցող վերածնունդի ռահվիրաները՝ Արուսեանի, Բաֆֆիի, Նալբանդեանի եւ այլ զէմքերու գործին՝ գրականութեան թէ յեղափոխութեան ճամբով: Օրուան բանախօսը ընկ. Յակոբ Գառնիկեան, ներկայացուցած է գաղափարական երկասարգութեան կեցուածքը քաղաքական աշխարհին մէջ եւ հոգեկան այն անդհանքը զոր կ'ապրի իւրաքանչիւր Հայ անլոյծ մնացած իր Գառնիկեանի նկատմամբ: Ապա բանախօսը պատմականը ըրած է հայկական պատմագրութեան մասին:

Ժողովուրդի առաջնորդ ընտրանիներուն, որ ձուլին - միացնեն այս բոլոր ազգակները, այն ատեն կը գոյանայ « իշխանական » կառույց, որ Պետութեան անկարելիութեամբ ապրող Սփիւռքի մը համար նոր երեւոյթ մը կ'ըլլայ:

Երկար ու հետաքրքրական ստույլիս մըն էր ՆԱՍՍԻ կազմակերպածը, եւ անոր յաղողութիւնը քաջալերելէ երեւոյթ մըն է՝ մասնաւոր Պոսթերի շրջանին համար: Խ. Թ.

### ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՐԱՏՈՒ

ՖՈՒԹՊՈՒՄ ՄԱՐԶԻՉՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԿԱԶՄԸ

Հաստատուած է Խորհ. Միութեան ֆուտպոլի Գաղափարական Գլխաւոր Մարզիչներու Խորհուրդի կազմը, որուն մէջ է նաև Երեւանի «Արարատ»ի աւագ մարզիչը՝ Ի. Բեցա:

Միւսիկ մէջ տեղի ունեցած դասական ըմբշամարտի համախորհրդական պատանեկան մրցաշարքին՝ արտոյեաններու կարգին է նաև Էջմիածնի Արսէն Աւագեան (70 քիլո ծանրութեան դասակարգ):

Գոմելի համախորհրդական մրցաշարքին երեւանցի ըմբշամարտիկ Մովսէս Խաչատրեան արտոյեան հանդիսացած է 60 քիլո ծանրութեան դասակարգին մէջ:

Բաքուի մէջ տեղի ունեցած են մասնկա - պատանեկան մարզական զարկ - ներու ծանրարարութեան Խորհ. Միութեան արտոյեանութեան մրցումները: Հաստատանի մարզիչներէն արտոյեան հանդիսացած է Մարտունի շրջանի Վերին Գետաշէն գիւղի աշակերտ Բայանդուր Խաչատրեան:

Կան պայքարի, յեղափոխական կուսակցութիւններու կազմութեան, անոնց իրազորմունքներուն եւ գաղափարաւորութեանը եւ անոր զօրավիշ հանդիսացող երկիրներու քաղաքականութիւնը Հայկական Հարցին հանդէպ: Հանրաժողովի ընթացքին լուսարանական թողուցիկներ եւ պրակներ ցրուած են:

ԳՈՒՄՎԱՓՈՒՄ ԴՈՒՐԱԻ Ս. Յարութիւն եկեղեցու տունը նշուած է Ապրիլ 13ին: Պատարագած է Ասատուր Վրդ. ձիւղեան: Քարոզած է Ենորհք Պատրիարք որ ի գնահատութիւն եկեղեցույ հովիւ Միութար քահանայի 25ամեայ ծառայութեան լանջարիւծ մը շնորհած է անոր: Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է թաղին վարժարանի հիմնադիր Յարութիւն Ամիրա Պէգեմեանի յիշատակին, որմէ ետք տեղի ունեցած է աշխարհիկ հանդիսութիւն մը Պատրիարքին նախագահութեամբ: Թաղական Խորհուրդի քարտուղարը՝ Վահէ Աբրահամ - թա, ներկայացուցած է տարեկան տեղեկագիրը, այս Պոզոսեան - Վասիլեան վարժարանի ներկայ պատկերը սուած է Գեորգ Յակոբեան: Ենորհք Պատրիարքը զովքը հիւստի է ետք այդ պատմական թաղին գնահատած է Թաղական Խորհուրդի շանքերը: Եղած են սրատարիս նուէրներ ի նպաստ վարժարանին:

## ՄՊԻՏԱԿ ԶԻԱԻՈՐԸ

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ  
ՀԱՅԻ ՄՈՒՍՏՅԻ ԳԻԻԿԸ

Գրեթէ հասած էր վերջին սանդղամասը, երբ անդրադարձաւ Խաչատրեան ըսելու « Խաչատրեանը ըսաւ որ իրիկուան ժամն ալ տարուի »: Մարտիկը Ղաթիկոյի իրենցինքն մէջ տեսած էր առաջին անգամ: Չէ, յիսուր Ղաթիկոյի հովանէ փախուցած էր: Կերեւի, կը ճանչնան իրար... »

Մարտիկ, սպեքու տան մօտ անկողինին կոխած, անհամբեր կը սպասէր վարպետին: Կուզէր գիտնալ թէ Հաճին ի՞նչ խօսեցաւ:

— Հաճի Մուսան ունէ բան գիտէ՞, վարպետ:

— Չէ, չէ. ինչպէս կ'երեւի, Հաճին ոչինչ գիտէ:

— Կուզէի որ գիտնար, վարպետ. գիտնար որ Չէ, յիսուր կը սիրէ գիտնար:

— Չէ, տղաս, տահա շատ ճահիլ ես: Հաճի Մուսային հետ չափուիլ չըլլար: Կար ատեն մը, որ անոր անունը որ լըսէին՝ քարվանի ուղիներն իսկ իրենց առիտները կը ծալէին: Պէզիբիկը տասը կուտան տեղի քան օրէն կը կտրէր: Խաչատրեանի գործը չէին դար: Ուզիդ քան տարի առաջ էր... »

Ուզիդան կ'ուզէր մոռնալ պահ մը, իր յիշողութիւնը զինք շատ կը շարժարէր: Այս անգամ նորէն Մարտիկի զէմքէն թեթեւ հոգի մը կարծես կը մօտեցնէր զինքը թեւ հոգի մը կարծես կը մօտեցնէր զինքը, զլիսուրը պատկերին: Այս անգամ Մարտիկի ճակատն էր: Ուզիդան նորէն ին -

կաւ զինքը շարժողով յիշողութեան մէջ ու շարունակեց -

— Ուզիդ քան տարի առաջ էր: Այն օրերուն Թէհրանի մզկիթին մը աղբիւրին կամարը կը կայէի, երբ լուր տարածուեցաւ որ Հաճի Մուսան իր աւագ - կախումով Պաղտատէն եկող կարաւանն է կողպտեր: Իրաւ ալ, նոյն օրը կարաւանի ճամբորդները շուրէն հանուած կատուններու նման Թէհրան մտան: Անոնց մէջ էր Հնդկաստանէն եկող հայ ոսկե - բիշ մը: Հայի շատ շէր նմաներ, հըն - դեկ էր, հնդկի իր արմաւի գոյն ճակատով: Հնդկիկ մը հարազատ աչքեր ունէր եւ Փաքիլի բարակ ու մազոտ մատներ: Իր խօսածներէն շատ քան չէի հասկենար: Կը խօսէր հնդկերէնի հետ խառնուած գրաբար: Երբ ծերութեան օրերը կը մօտենան, հայ ոսկեբիշը ճամբայ կ'իլ - լէ զէպի Էջմիածնի՝ կաթողիկոսի տըլը համբուրելու: Վանքին նուէր մը տալու համար, քանի մը տարով կ'աշխատի, իր ձեռքով կը շինէ ոսկեի խաչ մը, Գրիգոր Լուսաւորչիի նկարը վրան: Կարաւանին հետ կողպտուած էր նաև Լուսաւորչիի խաչը:

« Ինչպէս էր Հաճի Մուսան քան տարի առաջ, տղաս: Չէ, յիսուր վիշապի ձեռք է ինկեր: Մարտիկ, տղաս, գուն կը մոռնաս Չէ, յիսուր, կ'ըլլաս ճարտարապետ, կը շինես եկեղեցիներ, կամուրջներ եւ -

սէր կը կապու թեթիկ - մեկիկ հայ աղ - ջըկան մը հետ: Գիտե՞ս, տղաս, հայ աղջիկը կը սիրէ այն աղամարդը, որ լաւ սերմ կը նետէ արտի մէջ: Լաւ ջը - րազացական է, շուրճակ է, քարտաշ է: Կերեւի, լսած չես այն հէքեաթը, թէ ինչպէ՞ս Ծահը իր կարմիր մետաքսի վը - րանը հայ գիւղի մը մօտ կը գնէ, Ծահի տղան կը տեսնէ հայ աղջիկ մը ու շատ կը սիրէ: Ծահը կ'ըսէ տղային, որ վաղ անցին: Տղան կը մնայ յամառ ու կ'ուզէ կնութեան անել: Երբ Ծահը իր մօտ կը կանչէ աղջիկը, աղջիկը կը մերթէ Ծա - հին հարս ըլլալ: — Անոր հետ որ պիտի ուզեմ ամուսնանալ, պէտք է արհեստ ու - նենայ: Մարտիկ, տղաս, Ծահի տղան այնքան կը սիրէ այս աղջիկը, որ ջուր - հակութիւն կը սորվի, վարպետ կ'ըլլայ, հայ աղջկան հետ ամուսնանալու համար: Հայ աղջիկը այսպէս է, տղաս: Երբ - սուն տարի առաջ վարդաձորի մէջ հայ աղջիկ մը սիրեց գիտնորով հետեւ քար - տաշ էի ու վարդաձորի կամուրջը եւ կը շինէի: Կամուրջը որքան կը լընար, այնքան կը մեծնային մեր սէրերը: Ե - րեսուն տարի առաջ էր, տղաս: Մենք մի - սան վարդաձոր կ'երթանք, այնտեղի աղջիկները սիրուն են: Ես քեզ կ'ամուս - նացնեմ աղուոր հայ աղջկան մը հետ:

ՇՆՈՐՀԱՎԱԼԻՔ

Պ. Յովհ. Նաույան, գաւազներն ու թուռները եւ ընտանեկան համայն պարզաները խորին շնորհակալութիւններ կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, անձամբ թէ զբաւոյր ցաւակ-ցուծիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

Տիգրէ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ՆԱԻՌՅԵԱՆԻ (Ծնեալ Գագոյեան, Վանեցի)

կակծալի մահուան առթիւ:

X

Այս տխուր առթիւ ողբացեալին ընտանիքը 300 Փր. կը նուիրէ « Յառաջ » ի բարգաւաճման:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆ. ՄԱՐՄՆԻ

Տարեկան պարահանդէսը ի նպատակ հայկ. վարժարաններուն, Գեղտ. 7ին:

X

Լիոնի Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդայն - ստեղծեան տարեկան դաշտահանդէսը ՅՈՒՆԻՍ 29ԻՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարտի 11 քաղաքի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրահրէ բոլոր անդամուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 8, ժամը 3ին, Հայ Մշակոյթի Տունը: Աշխատող ընկերուհիներէն կը խնդրենք որ միջոց մը խորհին ներկայ ըլլալու համար: Օրակարգ. — Կարեւոր հարցեր եւ նոր վարչութեան ընտրուածիւն:

- ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է -

« Յառաջ » ի խմբագրատունը բաց է ամէն օր (բացի Շաբաթ եւ Կիրակի) ժամը 8էն 12:30 եւ 14էն 18:30:

X

Ոչ - ստիպողական ընտրութիւնները այցելութիւններն ու հեռաձայները կը խնդրուի կատարել միայն կէսօրէ վերջերը:

ՇՆՈՐՀԱՎԱԼԻՔ

Այժմ ընկալուող եկեղեցւոյ Հոգաբարձու թիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է:

Պօղոս Աղուանեան, Տիկ. Սինանեան Սիրանոյշ 100ական, Օր. Պէտրոս Երրինեան 400, Տիկ. Տէրմէնեան, Տիկ. Դարբինեան, Տիկ. Սարգիսեան 100ական, Պր. Արզարեան, Տիկ. Ճուղուրտայեան 50ական, Դաւիթ Փաշայեան 20, Տիկ. Իզմիրլիեան 30, Պր. Սալիկ Փափաղեան, Տիկ. Իշխանեան, Պր. Գարսամյան - եան 50ական, Տիկ. Օսկանեան, հաւատարմութիւն մը 20ական, Տիկ. Արեւնայ Բէկեւեան 50, Յակոբ Սալիկեան 20, Տիկ. Հայկուհի Փէշիվանեան, Տիկ. Համեստուհի Յովհաննէսեան 100ական, Տիկ. Մարի Պատմահեան, Տիկ. Սիմոնեան 200, Պր. Յովհաննէսեան 50ական, Գալուստ Տէր-Արքեան 300, Պր. Կոստանեան 100, Տիկ. Պետիկեան 30, Չիլիկիերեան, Անդրէասեան 100, Պր. Պաղտասարեան Վարդգէս 500, Տիկ. Գառնիկեան 100, Տիկ. Էսայեան Մարի 50, Չօհրապ Թօփալեան 100, փոքրիկն Հազարահեան Վերոնիք 50, Նիկողոս Համահեան, Տիկ. Մարի Աբրահամեան, Տէր եւ Տիկ. Գալայեան Աւետիս, այլի Տիկ. Պարտիկեան 100ական, Տիկ. Մանուկեան, Պր. Բենիամին Դազարտեան 50ական, Տիկ. Սիրան Անդրէասեան 100, Տիկ. Շահինեան 50, Պր. Նետիկեան Քրիստոս 500, Տիկ. Զօրաբեան Գեղամ 50, Տիկ. Սմարտեան Գայեանէ 200, Տիկ. Քէպապեան, Տիկ. Սիմոնեան, ոմն 50ական:

X

Վարանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Ողբ. Հայկան Եւա Օղբուհեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Տէր-Մելքիսեթեան Մկրտիչ, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Դաւիթեան 20ական Փր., Թադէոսեան եւ Չորթեան ընտանիք 200, այլի Տիկին Բաթրին Պօլաճեան 50 Փր.:

X

Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ 50ամեայ յորեկանական կրօնական թէ աշխարհական հանդիսութեանց առթիւ եկեղեցւոյ պայծառութեան համար եղած նուէրները ընդհ. դումարը եղած է 15100 Փր.: Մարտի 11 ընտրութիւնները մասնակցած են ճաշի ընթացքին եղած նուիրատուութիւններուն:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 65-րդ Տարեկարձը

ՏԵՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Տէսին - Վիէնի Հայր. Միութեան: Հովանաւորութեամբ Կեդր. Վարչութեան, Մարտի 11:

Կիրակի, Մայիս 4, ժամը 11ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ բոլոր նահատակաց յիշատակին: Ժամը 12ին Ապրիլեան յուշարձանին՝ ծաղկեպսակ մը Միութեան կողմէ: Սօսք կ'առնեն՝ ՎԱՀԷ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (Քրանսերէն) ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԽԼՈՅԵԱՆ (Հայերէն) Ներկայ կ'ըլլայ քաղաքագետը:

EREVAN restaurant ՀԱՅԱՏՈՒՆ Ե Ր Ե Ի Ա Ն

26, RUE BERGÈRE PARIS 9e Tél. 770 85 81

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՔՈՒՐ ԽՈՂԱՆՈՅ - ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԵՐՄ ՄՔՆՈՂՈՐՏ ՄԱՏՁԵԼԻ ԳԻՆԵՐ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ՉԻՔՍՊՈՒՐ, ՄԱՆԹԸ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ԼԱՀՄԱՃՈՒՆ ՈՒ ՋԻ - ՔԷՕՅԹԷ (Պատուէրի վրայ)

ՈՒՐԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ՍՈՒ - ՊԷՕՐԷԿ

ԵՒ ԱՄԷՆ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌՏՈՒ՝ ՊԱՏՈՒԷՐԻ ՎՐԱՅ՝ Խ Ա Շ

ՈՒՐԲԱԹ ԵՒ ՇԱԲԱԹ՝

Duo Hartar ՅԱՐՁԻԹ ԵՒ ՎԻԳԷՆ

FERME LE MARDI ՓԱԿ Է ԵՐԵՎԱՆԻ ՃԱՇ ԿԸ ՀԱՅՔՈՅԹՈՒՆ ՆԱԵԻ ՏՈՒՆԵՐԸ, ԱՊՍՊՐԱՆՔԻ ՎՐԱՅ:

ԵՐԷՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսիի Մանաճիւղը Ապրիլ 3էն սկսելով, բաց կը պահէ Իսիի Մշակոյթի Տունը (Ռիւ տը լա Տէֆան) Հինգշաբթի կէսօրներէ ետք, ժամը 14:30էն մինչև 17:30՝ երրորդ տարիքի երկու սեռէ հայրենակիցներու համար, (Իսի, Գլխամար, Մէտոն) փափաքողներ կրնան հաւաքուիլ քանի մը ժամ անցընելու համար հայկական միջավայրի մը մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի եւ շրջանի Հայ Արիներու Միութեան տարեկան դաշտահանդէսը Յունիս 15ին:

« Ե Ա Ռ Ա Ջ » ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

Table with 2 columns: Item name and Price. Items include: Մահազդ (200 (235,20)), Հնգբնակցիստ (100 (117,6)), Շնորհակալիք (100), Հարսնիք, նշանուաք (100), Մնուցք (100), Կը փնտաուի (40 (47,04)), Կ'ուզուի (60 (70,56))

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ սովորական ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջ: Կանխիկ վճարումը պարտաւորել է:

Առեւտրական եւ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Վերոյիշեալ սակերու վրայ կ'աւելանայ թէ. Վէ. Ա.Ն՝ 17,60 առ հարիւր (տես՝ փակագրի մէջ դումարները):

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՈՂՈՍ - ՊԵՏՐՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀՈԳԱՐԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ
Կիրակի, Մայիս 11, տեղի կ'ունենայ եկեղեցւոյ
ՕԾՄԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
Հովանաւորութեամբ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց
Ժամը 9:30ին սկիզբ ժամերգութեանց — 10:30ին պատարագ — 11ին Սարկաւազներու ձեռնադրութիւն — 12ին հոգեհանգիստեան պաշտօն հանդուրեալ բարեբարներու հողիններուն համար:
Յաւարտ պատարագի կէսօրուան ճաշ հայկական միջնորդի մէջ « Քափատոս » ճաշարանը:
Տեղերը խիստ սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի նախօրօք ապահովել սեղանները
Հեռագրայն՝ 378-92-91
375-27-89
375-28-37

ԻՍԻ ԱՆԻ ԵՐԳՁԱՆՈՒՄԻՆ
ՀԱՄԵՐԳԸ
ՄԱՅԻՍ 30ԻՆ
ԻՍԻ ԲԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՍԸ
ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՈՒ
Հայ երիտասարդ ուսանող մը, պիտի թանթիւնահայ, շարաթական շուրջ ժամ աշխատանք կը փնտռէ:
Գիմել՝ Հայ Ուսանողական Տուն, 57, Պուլվառ Ժուռտան, (Փարիզ 14)

L'OPTIQUE
RAYMOND STEPANIAN
Opticien diplômé d'Etat
30, Rue Paradis — 13001 Marseille
Tél. : 33-82-51
REMISE DE 20 % aux mutualistes et aux lecteurs de « Haratch » (10 % sur lunettes de soleil)
— Dépositaire des plus grandes marques en optique et en lunetterie
— Equipements spéciaux pour myopes aphaques
— Jumelles.
ՄԱՐՏԷՅԼԻ ՄԷՋ
ՍՈՒԱՋԻՆ ՀԱՅ ԱԿՆՈՑԱՎԱՃԱՐԸ
որ բացած է իր գումները ֆալափին կեդրոնը:

LA GALERIE SAINT-HUBERT
7, Ave. Général-Brosset, 69006 Lyon
peintures de ROGER QUINTAINE
Aline Etmekdjian
sous le patronage de Napoléon Bullukian
Exposition du 1er Avril au 7 Mai
Ouvert tous les jours de 10 à 12 h. et de 14 à 19 h. 30, — Dimanche de 15 à 19 h.
Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

TRANSTOURS
organise plusieurs voyages à Erévan avec divers programmes
14 jours à Erévan - 2 jours à Moscou
TOUS LES VOYAGES PAR AVION — HOTEL 1ère CLASSE — PENSION COMPLETE
départ : retour :
2e voyage — 11 JUIN 26 JUIN 4250 F.
4e voyage — 6 AOUT 21 AOUT 4300 F.
5e voyage — 13 SEPTEMBRE 28 SEPTEMBRE 4300 F.
6e voyage — 1er OCTOBRE 16 OCTOBRE 3800 F.
DIRECT DE MARSEILLE
1er voyage, du 11 au 25 AOUT 4300 F.
2e voyage, du 8 au 22 SEPT. 4300 F.
3e voyage, du 6 au 20 OCTOBRE 3750 F.
TRANSTOURS, 25 Rue d'Argenteuil, 75001 Paris — Tél. : 261-58-28
ուր կարելի է ներկայացնել ամէն Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15:45
Մարտի 11 ղեկավար Զ. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ
11, Rue du Bassin — SAINT-JULIEN, Tél. : 93-04-90 et (42) 83-31-55
Վալանս՝ ղեկավար Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ — Այժմ ընկալուող ղեկավար Զ. ՊՅՍԱՃԵԱՆԻ